

**Journal of Development
and Psychology
(JODAP)**

**Gelişim ve Psikoloji
Dergisi (GPD)**

dergipark.org.tr/gpd e-ISSN: 2717-7858

Dergi Kurulları

Onur Kurulu

Prof. Dr. Makbule Meziyet Arı
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Bacanlı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Sam Gladding
Wake Forest University

Yayın ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Makbule Meziyet Arı
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Bacanlı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Elçin Balcı
Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Filiz Erbay
İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Sam Gladding
Wake Forest University

Prof. Dr. Ercan Kocayörük
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Michaelene Ostrosky
Illinois Üniversitesi

Doç. Dr. Umut Akçıl
Yakın Doğu Üniversitesi

Doç. Dr. Haktan Demircioğlu
Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru Ersay
Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Sevcan Karakoç Demirkaya
Doğuş Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem ÖMÜR
Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Serpil Pekdoğan
İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Zeliha Yazıcı
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Eryavuz
İstanbul Kent Üniversitesi
Çocuk Gelişimi Programı
ozlem.eryavuz@kent.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Zehni Koç
Gazi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nektarios Stellakis
University of Patras

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Şıngır
Gazi Üniversitesi

Dr. Dumutri Goldbach
Valahia University of Târgoviste

Uzm. Alper Remzi AYDIN
Gazi Üniversitesi

Editör Kurulu
Editör

Prof. Dr. Turhan ÇETİN
(Gazi Üniversitesi)

Mizanpaj-Dizgi/Sekreteryaya

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Kapak Tasarım

Alper Remzi AYDIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Turhan Çetin

İmtiyaz Sahibi ve Yayımca

Turhan ÇETİN

Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD) (Journal of Development and Psychology (JODAP)) yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli ve akademik bir dergidir.

Dizinler

EuroPub

İdeal Online

Asos İndeks

Google Scholar

BAS Bielefeld University Library

Cite Factor

Crossref

Scientific Indexing Services

ROAD

Kronik Böbrek Hastası Ergenlerde Beden Algısı ve Olumsuz Değerlendirilme Kaygısı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ¹

Determination of the Relationship Between Body Image and Negative Evaluation Anxiety in Adolescents with Chronic Kidney Disease

Fatma Zehra IŞIK*

*E-mail:zehisik@gmail.com, ORCID:0000-0001-7573-6475

Volkan DEMİR**

**Sorumlu Yazar, İstanbul Gelişim Üniversitesi, e-mail:voldem1983@hotmail.com

Orcid:0000-0002-8148-8647

Geliş tarihi/Received: 09.01.2023 Kabul tarihi/Accepted:16.10.2023 Yayın tarihi/Published:31.12.2023

ÖZET

Bu araştırmanın amacı kronik böbrek hastası ergenlerin beden algısı ile olumsuz değerlendirilme kaygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte dizayn edilmiş olup verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk Diyaliz Servisi'nde tedavi görmekte olan 12-18 yaş arası 105 kronik böbrek hastası ergen oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında; 'Demografik Bilgi Formu', 'Beden Algısı Ölçeği-BAÖ' ve 'Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği-ODKÖ' kullanılmıştır. Veriler t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve Pearson Korelasyon Katsayısı ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak; kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı ilişki bulunmakla birlikte araştırmanın alt hipotezlerini oluşturan; kronik böbrek hastası kadınların beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu erkeklerden daha yüksek olduğu, ebeveynleri evli olan kronik böbrek hastalarında beden algısı ebeveynleri bekar/ayrılı/boşanmış olan kronik böbrek hastalarından yüksek olduğu, ebeveyn medeni durumuna göre olumsuz değerlendirilme korkusu arasında herhangi bir farklılık olmadığı, eğitim düzeyi yükseldikçe beden algısının da yükseldiği, ergenlerin yaşları arttıkça olumsuz değerlendirilme korku düzeyleri de artarken beden algısı ile yaş arasında istatistiki düzeyde bir anlamlı farkın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kronik böbrek hastalığı, beden algısı, olumsuz değerlendirilme korkusu

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the relationship between body image and negative evaluation concerns of adolescents with chronic kidney disease. In line with this purpose, the research was designed as descriptive and correlational type and questionnaire method was used to collect the data. The sample of the study consisted of 105 adolescents with chronic kidney disease between the ages of 12-18 who were being treated in the Pediatric Dialysis Service of Istanbul Cerrahpaşa Medical Faculty Hospital. 'Demographic Information Form', 'Body Image Scale-BBS' and 'Fear of Being Negatively Evaluated Scale-FNS' were used to collect the research data. The data were analysed by t-test, One-Way Analysis of Variance and Pearson Correlation Coefficient. As a result; although there is a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease, the sub-hypotheses of the study; body image and fear of negative evaluation are higher in women with chronic kidney disease than in men, body image is higher in chronic kidney disease patients whose parents are married than in chronic kidney disease patients whose parents are single/separated/divorced, there is no difference

¹ Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığındaki birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

between the fear of negative evaluation according to the marital status of the parents, body image increases as the level of education increases, the level of fear of negative evaluation increases as the age of adolescents increases, while there is no statistically significant difference between body image and age.

Keywords: Chronic kidney disease, body image, fear of negative evaluation

GİRİŞ

Kronik böbrek hastalığı, birçok sebepten dolayı glomerüler filtrasyon hızındaki (GFH) düşmeyle ilişkili bir biçimde sıvı-solüt düzeyi dengesini düzenleme ve metabolik endokrin işlevlerinde kronik ve zamanla ilerleyici bozulma oluşması neticesinde böbreğin fonksiyonlarını yerine getirememesi şeklinde ifade edilmektedir (Tanrıverdi, Savaş, Gönüllüoğlu, Kurdal ve Balık, 2010). Kronik böbrek hastalığı ilerleyici seyirli hastalıklardan biri olup gözlenen fonksiyon kaybına bağlı olarak olumsuz bir klinik tablo oluşmaktadır (Öztürk, 2014). Kronik böbrek hastalığı çocuk ve ergen yaş grubunda da sıklıkla görülen hastalıklardan biridir. Mevcut kronik böbrek hastalığı nüfusunun yaklaşık %2'sinin çocuk ve ergen olduğu tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler Renal Veri Sistemi'nden elde edilen bilgilere göre 2005 yılında 7288 kronik böbrek hastalığı olan çocuk vardır. Bu sayının her geçen yıl artış gösterdiği bildirilmektedir (Bethesda, 2008). Kronik böbrek hastalığının çocuklar ve ergenler için getirdiği kısıtlamalar, gelişimsel gerilikler ve akranlarından farklı olan beden imajı bazı ruhsal belirtiler bakımından risk altında olmalarına neden olmaktadır (Lavigne ve Faier-Routman, 1992).

Akut veya kronik tüm hastalıklar çocukların gelişimlerinde gerilemelere neden olmaktadır. Tedavinin türü ve süresi çocuklarda bazı davranışsal problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Hastalığa bağlı bedensel değişimler, tedaviye adapte olabilmek, ailenin tedavi için üstlendiği bakım yükü, maddi yetersizlikler, akademik problemler ve akran ilişkilerinden yaşanan sorunlar gibi birçok problem kronik hastalıklarla birlikte seyretmektedir. Bu tablo hem kronik hastalığı olan çocuklar hem de aileleri için oldukça zorlayıcıdır (Er, 2006). Kronik böbrek hastalığı olan çocuklar yaşlarına göre gelişimsel açıdan bazı gerilikler yaşayabilmektedir. Bu çocukların daha az enerjik olduğu, fiziksel olarak daha geride gelişim gösterdikleri ve bilişsel zorlanmalar yaşadıkları bilinmektedir. Gelişimsel açıdan ortaya çıkan bu problemler çocukta psikolojik belirtilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir (Paula, Nascimento ve Rocha, 2008). Kronik hastalığı olan ergenlerde fiziksel kısıtlamalar ve gelişimsel gerilikler nedeniyle akran ilişkilerinde problemler yaşayabilmektedirler. Burns, Sadof ve Kamat (2006) tarafından yapılan araştırmada kronik hastalığı olan ergenlerin kendilerini yetersiz hissettiklerine dair bulgular elde edilmiştir. Bu nedenle katılımcıların hastalıklarını gizleme ve tedaviye uyum göstermeme davranışlarında buldukları gözlenmiştir.

Kronik hastalıklardan muzdarip çocuk ve ergenlerde ruhsal bozuklukların görülme sıklığı yüksektir. Tüm çocuk nüfusunun %10-20'sinde gündelik yaşam aktivitelerini etkileyen ya da yoğun tedavi gereksinimi ortaya çıkaran kronik sağlık sorunları mevcuttur (Turkel, 2007). Çocukluk döneminde kronik bedensel hastalığın olması, daha sonra ruhsal bozukluk gelişmesi bakımından önemli bir risk unsuru olarak görülmektedir (Erdoğan ve Karaman, 2008). Yalnızca hastalık sürecinde değil ileriki yıllarda, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de ruhsal sorunlara zemin hazırlamaktadır (Pless, Cripps, Davies ve Wadsworth, 2008). Kronik bir hastalığı bulunan çocuk ve ergenlerde ruhsal bir bozukluğun varlığı 2-4 kat daha fazla görüldüğü bildirilmiştir (Shugart, 1991). Ruhsal sorunların görülme sıklığını arttıran faktörler yaş, cinsiyet, ebeveyn medeni durum, ailesel stresör faktörlerin olması ve düşük sosyoekonomik düzeydir (Lewis, 1994).

Kronik hastalığa sahip olan çocuk ve ergenlerde fiziksel gelişim geriliklerinin olması bedensel görünüm açısından bazı problemlere neden olabilmektedir. Beden algısı kişinin kendi bedeniyle

ilgili deneyimlerini, tutum ve duygularını içeren kompleks bir kavramdır. Bebeklik döneminden itibaren kişinin tecrübe ettiği olaylar, sahip olduğu fiziksel yapı, yakın çevresinin değerlendirmeleri ve toplumsal kültürün dayattıkları beden algısının gelişmesinde etkili olmaktadır (Helman, 2001). Beden algısı sadece dış görünümle ilgili bir algı değildir. Kişinin içsel duyularından, yaşantılarından, düşlemlerinden ve toplumsal yargılardan beslenen bir kavramdır. Bu nedenle kişinin bedenine yönelik duygu ve tutumlarının gelişmesinde birçok faktör rol oynamaktadır. Yaşamsal dönemler veya kaza ve hastalık sonucunda beden fonksiyonlarındaki değişimler beden algısına etki edebilmektedir. Ergenlik, hamilelik, doğum, menopoz, hastalık veya kaza nedeniyle bedende meydana gelen değişimler kişinin kendine dair algısını olumsuz yönde değiştirebilecek güce sahiptir (Ünal, 2014). Hemodiyaliz, periton diyalizi ve böbrek nakline yönelik yapılan tedavilerinin her biri bedende görünüm değişikliğine yol açmakta bu da hastaların beden görüntüsü ile kendi iç dünyalarında yarattıkları beden imajı arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır (Kıvarak-Güçer ve Kantarcı, 2020). Beden bütünlüğünün bozulması ve bu bozulmaya bağlı olumsuz ruhsal etkileri sadece böbrek yetmezliği olan hastalarda değil, kronik bir hastalığı olan tüm hasta gruplarında görmek mümkündür. Mutlu (2008) tarafından yapılan bir araştırmada sağlık algısı arttıkça beden algısının da arttığı görülmüştür. Öngeren (2015) tarafından yapılan bir araştırmada ise kronik hastalıkların varlığı olumlu beden algısını azalttığını ortaya koyulmuştur. Düzenli hemodiyalize giren gençlerle yapılan bir araştırmada, çalışmaya katılan gençlerin bedenlerinde meydana gelen değişikliklerle ilgili belirgin bir şekilde olumsuz duygulara sahip oldukları, kendi bedenlerine uyum sağlayamadıkları, değişikliklere karşı korku ve yabancılaşma hissettikleri belirlenmiştir (Alemdar, 1990).

Kişinin hem bedeni hem de davranışlarıyla ilgili kaygıları diğerlerinin değerlendirmeleri ile şekillenebilmektedir. Olumsuz değerlendirilme kaygısı kişinin diğerleri tarafından nasıl değerlendirileceğine ilişkin kaygısıdır. Sosyal kaygının formlarından biri olan olumsuz değerlendirilme kaygısı kişinin sosyal ortamlarda kendini ifade edebilmesini güçleştirmekte ve doğal davranmasını engellemektedir. Diğerlerinin kendisiyle ilgili düşüncelerine çok fazla odaklanan kişi bu olumsuz değerlendirilmeye yönelik kaygıları nedeniyle kaçınma davranışları gösterebilmektedir (Tanrıverdi ve ark., 2010). Olumsuz değerlendirilme korkusu deneyimleyen kişilerde ani bir biçimde kızarma, kalp çarpıntısı, sıcak basması ve titreme gibi bedensel semptomlar görülebilmektedir. Bununla birlikte, gerekli müdahalelerde bulunulmadığı takdirde bireyin iş, okul ve sosyal hayatını önemli ölçüde olumsuz bir şekilde etkileme gücüne sahiptir (Yıldırım, Hacıhasanoğlu ve Karakurt, 2011). Olumsuz değerlendirilme kaygısı üzerinde birçok faktör etkili olsa da beden algısının önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Olumlu beden algısına sahip olan bireylerin özgüvenlerinin daha yüksek olması olumsuz değerlendirilmeye yönelik hassasiyetlerinin daha düşük olmasını sağlayabilmektedir. Olumlu beden algısının pozitif kendilik, yüksek özgüven, yüksek benlik saygısı gibi diğer değişkenlerle de ilişkili olması diğerlerinin görüşlerinin daha az önemli olmasına zemin hazırlamaktadır (Crandall, Infield ve Sarwer, 2007).

Kronik böbrek hastalığı olan bireylerde, kişinin olumsuz değerlendirilmekten korkması şeklinde kendisini gösteren sosyal kaygı bulgularının başka psikopatolojilere eşlik ettiği bilinmektedir. Kronik böbrek hastalığı olan ergenlerin yaşadıkları ruhsal sorunlara yönelik betimsel ve deneysel olarak desenlenmiş araştırmaların olmasına rağmen, bu hastalığın yol açabileceği sosyal kaygı üzerinde sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır (Keskin ve Bilge, 2009). Olumsuz değerlendirilme korkusu ile ilgili herhangi bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Dolayısıyla araştırma kronik böbrek hastası ergenlerin olumsuz değerlendirilme korkusunu inceleyen ilk görgül araştırma olma niteliğini taşımaktadır. Buradan hareketle bu araştırma alanyazındaki bu boşluğu doldurması bakımından son derece önemli görülmektedir.

Çocukluk ve ergenlik döneminde görülen kronik bir hastalığı olan çocuk ve ergenlerin sayısı giderek artmaktadır. Yapılan alanyazın taramasında Türkiye’de kronik böbrek hastası olan çocuk ve ergenlerin beden algısı ve olumsuz değerlendirilme kaygılarını birlikte ele alan araştırmalar sınırlıdır. Bu nedenle araştırmada kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerin beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda araştırmanın demografik değişkenleri ile olumsuz değerlendirilme kaygısı ve beden algısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi de hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Cinsiyete göre kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Yaşa göre kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Eğitim düzeyine göre kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Ebeveyn medeni durumuna göre kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ve olumsuz değerlendirilme kaygısı arasındaki ilişki ile ergenlerin beden algıları ve olumsuz değerlendirilme kaygıları bazı sosyodemografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ebeveyn medeni durumu) göre anlamlı düzeyde fark gösterip göstermediği incelemek amacıyla tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte dizayn edilmiştir.

Çalışmanın Araştırma Grubu

Çalışmanın örneklemini İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk Diyaliz Servisi’nde tedavi görmekte olan kronik böbrek hastası ergenler oluşturmaktadır. Örneklem, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla seçilen 12-18 yaş arası 105 kronik böbrek hastası ergenden oluşmuştur. Katılımcıların % 54’ü (57) erkek, %46’sı (48) ise kadınlardan oluşmaktadır. Amaçsal örnekleme modelinde; araştırmanın amacına uygun olarak seçilecek grupların derinlemesine bir şekilde üzerinde araştırma yapılmasına olanak tanınması açısından kullanılan örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk, Kılıç, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Amaçsal örnekleme kapsamında çalışmaya dahil edilme kriterleri şunlardır:

- İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk Diyaliz Servisi’nde aktif tedavi görmekte olmak.
- 12-18 yaş arasında olmak.
- Okuma yazma biliyor olmak.
- Normal zeka düzeyine sahip olması

Araştırmaya dahil edilememe kriterleri ise şu şekildedir:

- Okuma yazma bilmeyenler,
- 12 yaşından küçükler 18 yaşından büyükler,
- Başka bir kronik hastalığı olan, psikiyatrik tedavi alan (ilaç ve/veya terapi),
- Diyaliz hastası olmasına karşın İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk Diyaliz Servisi’nde tedavi görmeyenler,

- İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk Diyaliz Servisi'nde araştırmanın yapıldığı tarihler içinde tedavi görmeyenler dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, Demografik Bilgi Formu, Beden Algısı Ölçeği-BAÖ ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği (ODKÖ) kullanılmıştır. Ölçeklerin psikometrik özellikleri aşağıda yer almaktadır.

Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen bu formda katılımcılara ait yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve ebeveyn medeni durumlarına dair ifadeler yer almaktadır.

Beden Algısı Ölçeği (BAÖ)

Ülkemizde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Hovardaoğlu (1992) tarafından gerçekleştirilen Beden Algısı Ölçeği, Secord ve Jourand (1953) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach alpha değeri 0.91 olarak hesaplanmıştır. Likert tipi ölçekte "Hiç beğenmiyorum" ile "Çok beğeniyorum" arasında bulunan şıklar şeklinde 1 ile 5 arasında puanlama yapılmaktadır. 40 maddeden oluşan ölçek toplam puanı 40-200 arasında değişebilmektedir. Ölçeğin kesme puanı ise 135 olarak belirlenmiş ve 135 barajının altında skoru bulunan bireylerin beden algısı diğer bireylerden daha düşük olarak belirtilmiştir. Ölçeğin yetişkin örneklemden elde edilen verilerle yapılan analizlerinde tatminkâr düzeyde geçerlik güvenilirlik değerlerine sahip olduğu bilinirken, bununla birlikte alanyazın incelendiğinde ölçeğin ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda da beden algısını ölçmede kullanıldığı görülmektedir (Aslan ve Koç, 2018; Oktan ve Şahin, 2010; Şen-Celasin ve Sevin-Akın, 2022).

Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği (ODKÖ)

Leary tarafından 1983 yılında geliştirilmiştir. Bireyin maruz kaldığı olumsuz değerlendirilme tutumlarına yönelik toleransını ölçmek amacıyla geliştirilen bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Çetin, Doğan ve Sapmaz (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach Alpha katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır. Test - tekrar test kat sayısı .82 olmakla birlikte test yarılama sonucu elde edilen güvenilirlik katsayısı ise .83 olarak ifade edilmiştir. Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği, endişe ve korku ifadelerini içeren 12 maddeden oluşmaktadır. Maddeler 5'li Likert tipi olup "Hiç Uygun Değil", "Uygun Değil", "Biraz Uygun", "Uygun", "Tamamen Uygun" biçimindedir. Ölçeğin olumsuz değerlendirilmeyle ilişkili sekiz maddesi endişe ve korku ifadelerinden oluşmaktadır. Diğer dört madde ise tersten puanlanmakta olup olumsuz değerlendirilmeyle ilgili korku ve endişelerin olmadığı şekilde ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğin yetişkin bireylerden elde edilen veriler ile yapılan analizler sonucunda yüksek düzeyde geçerlik güvenilirlik değerlerine sahip olduğu bilinirken, aynı zamanda yapılan alanyazın taramasında ölçeğin çocuk ve ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda da olumsuz değerlendirilme korkusunu ölçmede kullanıldığı görülmektedir (Acar-Bulut, 2019; Erkan, 2002; İrmak, 2015).

Verilerin Analizi

Veri analizinde 22.0 SPSS programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluk gösterip göstermediği çarpıklık-basıklık değerleri incelenmiştir. Ölçeklerden alınan puanların karşılaştırılması amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmış olup, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin yönü ve gücü ortaya konmaya çalışılmıştır. Gruplar arası karşılaştırma bulgularında ise ikili grup puan ortalamalarının karşılaştırılması amacıyla bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla grupların puan ortalamalarının karşılaştırılması amacıyla da tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Hangi grupların arasında farklılığın olduğunu saptamak için post-hoc testi

Tukey Testi yapılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05, güven aralığı ise %95 oranında ele alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada verilen toplanması yüz yüze ve internet ortamında karma bir şekilde yapılmıştır. Pandemi koşulları ve çocukların girmiş oldukları diyaliz günlerinde farklılık olmasından dolayı verilerin bir kısmı Google anket formu kullanılarak çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Elde edilen toplam veriler incelendiğinde 108 veriye ulaşıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen 108 veri incelendiğinde yönergeye uygun doldurulmadığı (boş maddelerin olması, birden çok şıklı yanıtlar) tespit edilen üç veri çıkarıldıktan sonra 105 veri üzerinde istatistiksel analizler ve yorumlar yapılmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde *Gelişim ve Psikoloji Dergisi* Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu çalışmanın *Gelişim ve Psikoloji Dergisi* dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırma için İstanbul Kent Üniversitesi Etik Kurulu’ndan 03.06.2022 tarihinde 07 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır. Araştırma öncesinde ilgili kurumdan yazılı izin ve araştırmaya katılmayı kabul eden ergenlerden ve ebeveynlerinden sözlü onam alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmada kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerin beden algısı ile olumsuz değerlendirilme kaygıları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 1. Beden Algısı ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki Korelasyon Analizi

Değişkenler ve Alt Boyutları (N=105)	Beden Algısı	Olumsuz Değerlendirilme Korkusu
Beden Algısı	1	
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,377**	1

Tablo 1’e göre kurulan Pearson Korelasyon Analizi sonucuna göre; beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında ($r=,377$; $p<0,01$) orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Bulgu kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde beden algısı arttıkça olumsuz değerlendirilme korkusu düzeylerinin de arttığı anlamına gelmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşlarına Göre Beden Algısı ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişki

		Yaş
Beden Algısı	r	,161
	p	,107
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	r	,234**
	p	,001

** $p < 0.01$ ve * $p < 0.05$

Tablo 2’ye göre kurulan korelasyon analizinde kronik böbrek hastası çocuk ve ergen katılımcıların yaşları ile olumsuz değerlendirilme korkusu ($r=,234$; $p=0.001$), arasında pozitif

yönde düşük güçte bir ilişki bulunmuştur. Bulgu kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde yaş arttıkça olumsuz değerlendirilme korkusu düzeylerinin de arttığı anlamına gelmektedir.

Tablo 3. Ergenlerin Beden Algısı ve Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	t	P
Beden Algısı	Kadın	48	106,08	25,84	5,715	,000
	Erkek	57	78,28	22,72		
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	Kadın	48	31,75	4,62	2,763	,007
	Erkek	57	29,22	4,69		

Tablo 3'a göre kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde cinsiyet durumlarına göre beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Tabloya göre; beden algısı ($t=5.715$; $p=0.000$) ve olumsuz değerlendirilme korkusu ($t=2.763$; $p=0.007$) cinsiyet durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Buna göre kadın kronik böbrek hastalarında beden algısı puan ortalaması ($X=106.08\pm 25,84$) erkek kronik böbrek hastalarına ait beden algısı puan ortalamasından ($X=78.28\pm 22,72$) yüksektir. Benzer biçimde kadın kronik böbrek hastalarında olumsuz değerlendirilme korkusu puan ortalaması ($X=31.75\pm 4,62$) erkek kronik böbrek hastalarına ait olumsuz değerlendirilme korkusu puan ortalamasından ($X=29.22\pm 4,69$) yüksektir.

Tablo 4. Ergenlerin beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusunun ebeveyn medeni durumuna göre t testi sonuçları

	Ebeveyn Medeni Durum	N	\bar{X}	ss	t	P
Beden Algısı	Evli	71	91,84	25,94	2,079	,042
	Bekâr	34	91,33	32,09		
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	Evli	71	30,46	4,23	,229	,798
	Bekâr	34	30,20	5,90		

Tablo 4'e göre kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde ebeveyn medeni durumuna göre beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Tabloya göre; beden algısı ($t=2.079$; $p=0.042$) ebeveyn medeni durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Buna göre ebeveynleri evli durumda bulunan kronik böbrek hastalarında beden algısı puan ortalaması ($X=91.84\pm 25,94$) ebeveynleri bekar/boşanmış durumunda bulunan kronik böbrek hastalarına ait beden algısı puan ortalamasından ($X=91.33\pm 32,09$) yüksektir.

Tablo 5. Ergenlerin beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusunun eğitim düzeylerine göre t testi sonuçları

	Eğitim	N	\bar{X}	ss	F	P	Anlamlı Fark
Beden Algısı	İlkokul (1)	6	110,00	8,83	3,087	,039	3>2 $p=0.042^*$
	Ortaokul (2)	47	87,06	30,48			
	Lise (3)	52	93,52	25,85			
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	İlkokul (1)	6	33,00	1,09	,979	,379	
	Ortaokul (2)	47	30,08	5,14			
	Lise (3)	52	30,34	4,71			

Tablo 5'e göre kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde eğitim düzeylerine göre beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Tabloya göre; beden algısı ($f=3.087$; $p=0.039$) eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Yapılan post hoc analizlerinden Tukey testine göre; beden algısı için 'Lise' ile 'Ortaokul' eğitim kademeleri arasında $p=0.042$ oranında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Lise eğitim düzeyine sahip kronik böbrek hastası katılımcılarda beden algısı düzeyi ortaokul eğitim kademesine sahip kronik böbrek hastası katılımcılardan daha yüksektir. Eğitim düzeyi yükseldikçe beden algısı artmıştır (Post Hoc-Tukey).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerin beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkiyi tespit etmek için planlanmış bununla beraber araştırmanın alt hipotezleri olan; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ebeveyn medeni durum ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonuçları incelendiğinde olumsuz değerlendirilme korkusu ve beden algısı arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Buna göre kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde beden algısı arttıkça olumsuz değerlendirilme korkusu da artmaktadır.

Bedensel olarak büyük değişimlerin yaşandığı ergenlik döneminin en önemli gelişimsel görevlerinden biri, benliğin oluşturulmasıdır. Ergenlikte olumlu beden imajının oluşması, olumlu benlik kavramı ve benlik saygısının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Kronik hastalık, hastalıkla ilgili korkular ergenlerin benlik saygısını olumsuz etkileyebilmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar kronik bir hastalığın varlığı beden algısını olumsuz bir şekilde etkilediğini ortaya koymakla birlikte konu hakkında kronik böbrek hastası ergenler ile yapılan çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Beden algısına verilen önemin günümüzde giderek artması, bedene duyulan memnuniyet düzeyini de etkilemekte ve bedenine karşı olumsuz duygulanım yaşayan bireyleri olumsuz duygularla karşı karşıya getirmektedir. Bununla birlikte olumsuz değerlendirilme korkusunun bireyleri aile ve arkadaş ilişkileri, eğitim gibi birçok alanda olumsuz bir biçimde etkilediği bilinmektedir (Wentzel, 2003 akt. Köse, Bayköse, Bal-Turan ve Yerlisu-Lapa, 2016).

Yaşları 18 ila 24 arasında, 210 üniversite öğrencisi ile yapılmış bir araştırmada olumsuz değerlendirilme korkusu ile beden algısı arasında olumlu yönde ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Ben, 2017). Köse, Bayköse, Turan ve Lapa (2016) çalışmalarında devamlı bir şekilde bedensel egzersiz yapmakta olan kişilerde olumsuz değerlendirilme korkusunun beden algıları üzerindeki belirleyici rolünü incelemişlerdir. Yapılan istatistiksel analiz neticesinde; egzersiz yapan kişilerin olumsuz değerlendirilme korkuları beden algı seviyelerini belirlemede etkili olduğu görülmüştür. Hindistan'da 64 üniversite öğrencisiyle yapılan bir araştırmada öğrencilerin olumsuz değerlendirilme korkusu ile görünüş kaygıları arasında doğrusal yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Kumar, Athilakshmi, Maharishi ve Maya, 2015). Oktan (2012) tarafından yapılan bir araştırmada da vücut algısı ile olumsuz değerlendirilme arasında pozitif korelasyon olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Malezya'da 318 çocuk üzerinde yürütülen bir araştırmada beden kitle indeksi, beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı rolü incelenmiş ve çalışma sonucunda olumsuz değerlendirilme korkusu arttıkça beden algısının da arttığı bulunmuştur (Ahadzadeh, Rafik-Galea, Alavi ve Amini, 2018). Mohammadi ve Sajadinezhad (2007) tarafından yapılan bir araştırmada yine olumsuz değerlendirilmeye ilişkin korku, beden algısı, ve benlik saygısı ile sosyal kaygı arasındaki ilişki incelenmiş ve araştırma sonucunda beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında olumlu ve istatistiksel anlamlı ilişki bulunmuştur. Benzer biçimde Pawijit, Likhitsuwan, Ludington ve Pisitsungkagarn (2017) tarafından yapılan araştırmada yetişkin bireylerde beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusunun ve görünüş kaygısının birlikte arttığı gözlenmiştir. Yanık tedavisi gören 224 birey üzerinde yapılan bir çalışmada görünüş

kaygısı, beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında doğrusal yönde anlamlı ilişki olduğu bildirilmiştir (Willemsen ve ark., 2021). Araştırmada ulaşılan sonucun alanyazın ile uyumlu olduğu saptanmıştır. Ancak örneklem gruplarının farklı olması sebebiyle bu karşılaştırmanın tamamen güvenilir olmayacağı ifade edilmelidir.

Araştırmamızın sonuçlarına göre, kronik böbrek hastası ergenlerde yaş ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yaş, çocukların bilişsel ve fiziksel gelişimi üzerinde etkili olan en önemli değişkenlerden biridir. Çocukluk döneminden ergenliğe doğru geçildikçe fiziksel ve bilişsel anlamda olgunlaşma yaşanır. Bu olgunlaşma ile birlikte ergenin çevresindeki insanların düşüncelerine karşı olan hassasiyeti de artmaya başlar. Ergenlik dönemindeki çocukların görünüşleri ve tarzları ile ilgili diğerlerinin görüşlerine karşı oldukça hassas oldukları bilinmektedir. Akranları tarafından kabul görmek ve dikkat çeken biri olabilmek ergenlik dönemindeki çocukların temel isteklerinden biridir. Bu gelişimsel durum nedeniyle çocukluktan ergenliğe geçtikçe ve dolayısıyla yaş arttıkça olumsuz değerlendirilmeye ilişkin kaygıların artması beklenmektedir. Kronik böbrek hastası çocuk ve ergenlerde yaş arttıkça olumsuz değerlendirilme korkusu da artmaktadır. Zalai, Szeifert ve Novak (2012) tarafından yapılan kronik böbrek hastalarında psikolojik sıkıntı, depresyon ve olumsuz değerlendirilme korkusu araştırmasında da yaş ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında pozitif korelasyon tespit edilmiştir. Gerogianni ve Babatsikou (2014) tarafından kronik böbrek hastası bireylerin olumsuz değerlendirilmeye karşı yaşadıkları psikolojik sorunların neler olduğu araştırılmış ve araştırma sonucunda yaş ile birlikte kronik böbrek hastalarında artan şekilde görünüş kaygısının yaşandığı saptanmıştır. Japonya’da kronik böbrek hastası 29 yaşlı birey ile yapılan bir araştırmada da ev tabanlı aerobik egzersizin kronik böbrek hastalığı olan aşırı kilolu hastaların fiziksel kapasitesi üzerindeki etkisi 12 hafta boyunca araştırılmıştır. Araştırma sonucunda fiziksel görünüme karşı gösterilen hassasiyetin yaş ile birlikte daha da arttığı bulunmuştur (Aoike ve ark., 2015). İlgili literatür incelendiğinde yaş ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında olumlu yönde ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmuştur (Ben, 2017; Köse ve ark., 2016; Mohammadi ve Sajadinezhad, 2007; Pawijit ve ark., 2017). 18-45 yaş aralığındaki 549 kadın ve 67 erkek, toplam 616 kişi ile yapılmış olan bir araştırmada da yaş ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında doğrusal yönde anlamlılık saptanmıştır (Çaçan, 2020). Araştırmada ulaşılan bulgunun alanyazın ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırmada kronik böbrek hastası ergenlerde cinsiyet ile beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre kadın kronik böbrek hastalarında beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu puan ortalamaları erkek kronik böbrek hastalarına ait beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Kadınlar, yaş değişkeninden bağımsız olarak erkeklere oranla daha fazla bedenleri ile ilgilidirler (Teberru Acar, 2010). Kadınlar, kendi bedenlerini olumsuz şekilde değerlendirmekte ve erkeklere oranla bedenleri hakkındaki memnuniyetsizliklerini daha fazla bildirmektedirler (Thompson ve Wiener, 2018). Toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili olarak erkek ve kadınların benlik anlayışlarını neye göre tanımladıkları farklılık göstermektedir. Kadınlar, erkeklere nazaran ötekilerin değerlendirmelerine karşı daha hassastır çünkü benlik tanımlarında ötekileri ile ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır (Biolcati, 2017). Higgins’e (1987) göre kendisi hakkındaki değerlendirmeleri ile ötekilerin kendisi hakkındaki düşünceleri arasında farklılık olduğunu düşünen kadınlarda olumsuz değerlendirilme korkusu artmaktadır. Yaşam biçiminde kısıtlılıklara neden olan ve bireylerin beden görünümünde değişime yol açan kronik hastalıklarda, beden algısı ile ilgili sorunlar meydana gelmektedir. Kronik hastalığı olan kadınların erkeklere göre benlik saygılarının daha düşük olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi ise kadınların hastalıklarıyla ilgili daha çok endişe içinde olmaları, bununla ilintili olarak kaygı ve depresif belirti düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olmasından kaynaklandığı

düşünülmektedir. Kronik hastalığı olan bireyler ile yapılan araştırmalarda kadınların kaygı ve depresif düzeylerinin, erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Bahar, 2006; Karakuş, 2016).

Araştırmamızın bulguları, alanyazında yapılmış diğer araştırmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Özdeş (2021) tarafından yürütülen çalışmada hemodiyaliz ve periton diyalizi hastalarının beden imajı ile depresyon düzeyleri araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları incelendiğinde kadın diyaliz hastalarında beden imajı erkek diyaliz hastalarından yüksek bulunmuştur. Kıvrak (2008) tarafından yapılan çalışmada renal transplantasyon ve diyaliz hastalarının beden algılarının çeşitli kişiler arası ilişki düzeyleri bakımından incelenmesi çalışmasında da beden imajı algısı kadınlarda daha yüksek bulunmuştur. 133 birey üzerinde yapılan bir araştırmada hemodiyaliz tedavisi alan kişilerde beden imgesinin hayat kalitesine olan etkisi incelenmiş ve çalışma sonucunda kadın katılımcılarda beden imgesinin erkeklerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Muz, Öztürk, Dağdelen ve Turaç, 2018). Benzer biçimde 78 hemodiyaliz hastası ve 60 sağlıklı birey kontrol grubu ile yürütülen bir araştırmada da beden algısı kadınlarda daha yüksek bulunmuştur. Aynı araştırmada hemodiyaliz hastası kadınların beden algısı puanları kontrol grubunda yer alan kadınlardan da yüksek bulunmuştur (Özsoy ve Kulu, 2019). Öyekçin ve Gülpek (2009) tarafından yapılan çalışmada hastaların yaşadığı kronik böbrek yetmezliği ile diyaliz tiplerinin eş uyumları, beden algıları, cinsel işlevleri, anksiyete ve depresyon deneyimleri değişkenleri aralarındaki incelenmiş, ilişki araştırmasında da kadın kronik böbrek hastalarında beden algısı erkek kronik böbrek hastalarından yüksek bulunmuştur.

Araştırmada kronik böbrek hastası ergenlerde eğitim kademesi ile beden algısı arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre lise eğitim düzeyine sahip kronik böbrek hastası katılımcılarda beden algısı düzeyi ortaokul eğitim kademesine sahip kronik böbrek hastası katılımcılardan daha yüksektir. Eğitim düzeyi yükseldikçe beden algısı artmıştır. Eğitim kişinin yaşama ve kendine karşı olan algısı üzerinde etkili olan durumlardan biridir. Bilgi ve kültür birikimindeki artış kişinin olaylara karşı daha geniş bir perspektiften bakabilme becerisine olumlu yönde etki edebilmektedir. Eğitim düzeyi daha yüksek olan kişilerin sahip oldukları özellikleri ve kendilerini olduğu gibi kabul edebilme ihtimallerinin daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin olumlu bir beden algısına sahip olmaları beklenmektedir. Fakat örneklem grupları arasındaki farklılaşma araştırmada ulaşılan bulgunun genellenebilir olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde eğitim kademelerinin yanında sınıf düzeylerine göre de değerlendirilme yapıldığı görülmüştür. Araştırmamızın bulguları, alanyazında yapılmış diğer araştırmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir (Kumar ve ark., 2015; Lin, Raval ve Lee, 2021; Muz ve ark., 2018; Özdeş, 2021; Özsoy ve Kulu, 2019; Öyekçin ve Gülpek, 2009; Willemsen ve ark., 202). İlgili literatür incelendiğinde eğitim veya sınıf düzeylerinin artmasıyla birlikte beden algısının da arttığını ortaya koyan araştırmalara rastlanılmıştır (Ben, 2017; Doğan, 2009; Oktan, 2012; Mohammadi ve Sajadinezhad, 2007). Ancak örneklem gruplarının farklı olması sebebiyle bu karşılaştırmanın da tamamen güvenilir olmayacağı ifade edilmelidir.

Araştırmada kronik böbrek hastası ergenlerde ebeveyn medeni durumu ile beden algısı arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre ebeveynleri evli olan kronik böbrek hastası ergenlerin beden algısı puan ortalaması ebeveynleri bekâr/ayrı/boşanmış olanlardan yüksek bulunmuştur. Çocuklar belirli bir aile sistemi içerisine doğar ve bu sisteme uyum sağlarlar. Aile üyelerinin birbirleri ile olan etkileşimleri ve deneyimlenen ilişkiler çocukları doğrudan etkilemektedir. Kronik bir hastalığı olan çocukların ailelerinin işleyişinde, hastalığın olumsuz etkilere neden olduğu bilinmektedir. Buna rağmen kronik bir hastalığı olan çocukların ebeveynlerinin boşanma oranı sağlıklı çocukların ebeveynlerinin boşanma oranından farklı değildir. Kronik bir hastalığı olan çocuğa sahip olmaya bağlı olarak deneyimlenen zorlayıcı durumlara karşı boşanma sıklığının ortalamasının üzerinde olmadığı görülmektedir (Sabbeth ve Leventhal, 1984).

Diğer taraftan, boşanmış aile çocuklarının sağlık, eğitim gibi birçok alanda daha fazla sorun yaşadıkları bilinmektedir (Amato, 2000). Aile birliği ve güvenli bir aile ortamının oluşması olumlu benlik gelişimi için önemli bir etkidir. Aile birliğinin zarar görmesi neticesinde çocukta bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bununla birlikte parçalanmış aileye sahip olmanın da gelişimsel bazı aksaklıklara neden olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak; kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı ilişki bulunmakla birlikte araştırmanın alt hipotezlerini oluşturan; kronik böbrek hastası kadınların beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri erkek kronik böbrek hastası katılımcılardan daha yüksek olduğu, ebeveynleri evli olan kronik böbrek hastalarında beden algısı ebeveynleri bekâr/ayrı/boşanmış/dul olan kronik böbrek hastalarından yüksek olduğu, ebeveyn medeni durumuna göre beden algısı arasında herhangi bir farklılık olmadığı, eğitim düzeyi yükseldikçe beden algısının da yükseldiği, katılımcıların yaşları arttıkça olumsuz değerlendirilme korku düzeyleri de artarken beden algısı ile yaş arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmadığı ifade edilmiştir.

Ülkemizde kronik böbrek hastası ergenler ile ilgili olarak yapılan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Kronik böbrek hastası ergenlerde beden algısına ve olumsuz değerlendirilme korkusuna yönelik ilişkisel tabloyu tespit etmeye yönelik yeni araştırmalara gerek duyulmaktadır. Ayrıca ülkemizde bu konuda alanyazına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Kronik böbrek hastası ergenlerin yaşamış oldukları olumsuz değerlendirilme korkusunun yaşamlarının diğer dönemlerinde de psikolojik bir soruna sebep olmaması adına hastanelerin psikolojik danışma servislerinin diyaliz hastası çocuk ve ailelerine psiko-sosyal destek hizmetlerin sunumunda daha işlevsel adımlar (sürecin takibi, veli destek programları, grup çalışmaları vb.) atması önerilmektedir. Bu çalışmada kronik böbrek hastası ergenlerin beden algısı ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişki araştırılmakla beraber, yeni çalışmalar görünüş kaygısı, benlik saygısı, beden memnuniyeti, gelecek kaygısı, öz tikslenme gibi diğer konularda gerçekleştirilebilir.

Bu çalışma kronik böbrek hastası ergenlerin beden algısı ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkiye dair dair ilgili literatüre dikkate değer katkıda bulunmasının yanında, bazı sınırlılıklara sahiptir. Araştırmada ulaşılan örneklem grubunun gerek pandemi koşullarından gerekse diyaliz günlerindeki farklılıklardan dolayı verilerin bir kısmı yüz yüze toplanırken bir kısmı da çevrimiçi veri toplama yöntemleri kullanılarak elde edilmesi önemli sınırlılıklarındandır. Veri toplama araçlarının öz-bildirim ölçekleri olması, çalışmaya katılım sağlayan ergenlerin vermiş oldukları cevapların güvenilirliği sorununu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, elde edilen bulguların yorumlanmasında öz-bildirime dayalı ölçümlere ilişkin sorunlar dikkate alınmalıdır. Araştırmanın ilişkisel bir çalışma olması, mevcut değişkenler arasında bir neden-sonuç ilişkisi kurulmasına imkân sağlamamaktadır. Çalışma sonuçları değerlendirilirken bu sınırlılıkların göz önünde bulundurulmasının yararlı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar-Bulut, Ö. (2019). *Investigating the relationship between the fear of negative evaluation and the perceived parental attitudes with perception of the self-efficacy of the 3rd and 4th grade elementary school students* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Ahadzadeh, A. S., Rafik-Galea, R., Alavi, M. ve Amini, M. (2018). Relationship between body mass index, body image, and fear of negative evaluation: Moderating role of self-esteem. *Health Psychology Open*, 5(1), 1-8. <https://doi.org/10.1177/2055102918774251>

- Alemdar, G. (1990). *Düzenli hemodiyaliz tedavisindeki gençlerde Benlik kavramı* (Master's thesis, Çocuk Sağlığı Enstitüsü).
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1269-1287.
- Aoike, D. T., Baria, F., Kamimura, M. A., Ammirati, A., de Mello, M. T., & Cuppari, L. (2015). Impact of home-based aerobic exercise on the physical capacity of overweight patients with chronic kidney disease. *International urology and nephrology*, 47(2), 359-367. <https://doi.org/10.1007/s11255-014-0894-8>
- Asan, T. (2007). *Kronik Böbrek Yetmezliği Tanısı Alan Hastaların Ailelerinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Aslan, H., ve Koç, Z. (2018). Ortaokul öğrencilerinin beden imajı ve sosyal kaygı düzeyleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 65-77.
- Bahar, A. (2006). Diabetes mellituslu hastaların anksiyete ve depresyon düzeylerinin belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(1), 3-16.
- Ben, S. (2017). *İstanbul'da Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Anksiyete Düzeyleri İle Beden Algısı Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Bethesda, M. D. (2008). National Institute of Diabetes and Digestive and Kidney Disease Annual data Report.
- Biolcati, R. (2017). The role of self-esteem and fear of negative evaluation in compulsive buying. *Frontiers in Psychiatry*, 8, 74. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2017.00074>
- Burns, J.J., Sadof, M., ve Kamat, D. (2006). Managing the Adolescent with a Chronic Illness. *Psychiatric Annals*, 36(10), 725-719.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri (2.Basım). Ankara: Pegem Akademi. doi: 10.14527/9789944919289
- Crerand, C. E., Infield, A. L., & Sarwer, D. B. (2007). Psychological considerations in cosmetic breast augmentation. *Plastic Surgical Nursing*, 27(3), 146-154. <https://doi.org/10.1097/01.PSN.0000290284.49982.0c>
- Çaçan, Ö. (2020). *Olumsuz Değerlendirilme Korkusu İle Sosyal Anksiyete Belirtileri Arasındaki İlişkide Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Aracı Rolünün İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul.
- Çetin, B., Doğan, T., & Sapmaz, F. (2010). Olumsuz değerlendirilme korkusu ölçeği kısa formu'nun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).
- Doğan, T. (2009) *Bilişsel ve Kendini Değerlendirme Süreçlerinin Sosyal Anksiyete Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49 (2), 155-168.
- Erdoğan, A., ve Karaman, M. G. (2008). Kronik ve ölümcül hastalığı olan çocuk ve ergenlerde ruhsal sorunların tanınması ve yönetilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(4), 244-252.
- Erkan, Z. (2002). *Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük ergenlerin ana baba tutumlarına ilişkin nitel bir çalışma*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(10).

- Gerogianni, S. K., ve Babatsikou, F. P. (2014). Psychological Aspects in Chronic Renal Failure. *Health Science Journal*, 8(2), 205-214.
- Helman, C. G. (2001). *Gender and Reproduction in Culture, Health and Illness*. Fourth Edition. Oxford Press, 12-31.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: a theory relating self and affect. *Psychological review*, 94(3), 319. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.94.3.319>
- Hovardaoğlu, S. (1993). Vücut algısı ölçeği. *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 1(1), 26.
- Irmak, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu ve öğrenmeye yönelik tutumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karakuş, İ. G. (2016). *Kronik hastalığı olan bireylerde beden algısı ve benlik saygısının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Keskin, G., ve Bilge, A. (2009). Kronik böbrek yetmezliği olan çocuk ve ergenlerin depresyon, sosyal anksiyete ve aleksitimi açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(4), 318.
- Kıvıracak-Güçer, B., & Kantarcı, G. (2020). Body image perception of chronic kidney disease patients and its impact on their personal relationships. *Turkish Journal of Nephrology*, 29(2).
- Kıvrak, B. (2008). *Diyaliz ve Renal Transplantasyon Hastalarında Beden İmaj Algısının Kişilerarası İlişkiler Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Köse, E., Bayköse, N., Bal Turan, E., ve Lapa, T. (2016). Düzenli Egzersiz Yapan Bireylerde Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Vücut Algılarını Belirlemedeki Rolü. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(2), 351-360. <https://doi.org/10.13114/MJH.2016.303>
- Kumar, J., Athilakshmi, R., Maharishi, R., ve Maya, R. (2015). Relationship Between Fear of Negative Evaluation and Anxiety. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(1), 2349-3429. <https://doi.org/10.25215/0301.101>
- Lavigne, J. V., & Faier-Routman, J. (1992). Psychological adjustment to pediatric physical disorders: A meta-analytic review. *Journal of pediatric psychology*, 17(2), 133-157. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/17.2.133>
- Leary, M. R. (1983). A brief version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and social psychology bulletin*, 9(3), 371-375. <https://doi.org/10.1177/0146167283093007>
- Lewis, M. (1994). Consultation process in child and adolescent psychiatric consultation-liaison in pediatrics. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 3(3), 439-448. [https://doi.org/10.1016/s1056-4993\(18\)30480-2](https://doi.org/10.1016/s1056-4993(18)30480-2)
- Mohammadi N.A., ve Sajadinezhad M. S. (2007). The Relationship Among Body Image Concern, Fear Of Negative Evaluation And Self-Esteem With Social Anxiety. *Journal Of Psychology*, 2(5), 55-70.
- Mutlu, İ. (2008). *Egzersiz yapan kişilerin boş zamanlarına yönelik tutumları üzerine bir araştırma (Kayseri ili örneği)*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

- Muz, G., Öztürk, G. K., Dağdelen, M., ve Turaç, N. (2018). The effects of body image on quality of life in individuals undergoing hemodialysis. *Journal of Education and Research in Nursing, 15*(4), 228-235. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2018.228>
- Oktan, V. (2012). Beden İmajı ve Reddedilme Duyarlılığının Öznel İyi Oluşu Yordama Gücü. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 11*(12), 119-134.
- Oktan, V., ve Şahin, M. (2010). Kız ergenlerde beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası insan bilimleri dergisi, 7*(2), 543-556.
- Öngören, B. (2015). Sosyolojik Açıdan Sağlıklı Beden İmgesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 16*(34), 25-45.
- Öyekçin, G. D., ve Gülpek, D. (2009). Kronik Böbrek Yetmezliği Hastalarında Diyaliz Tipi İle Eş Uyumu, Cinsel İşlevler, Beden Algısı, Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri Arasındaki İlişki. *İzmir Atatürk Eğitim Hastanesi Tıp Dergisi, 47*(3), 99-105.
- Özdeş, A. B. (2021). *Hemodiyaliz ve Periton Diyalizi Hastalarında Beden İmajı İle Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özsoy, F., ve Kulu, M. (2019). Hemodiyaliz Hastalarında Bedensel Duyumları Büyütme ve Somatizasyon. *Konuralp Tıp Dergisi, 12*(2), 276-281. <https://doi.org/10.18521/ktd.515659>
- Öztürk, S. (2014). *Kronik Böbrek Yetmezliği Olan Hastaların Kendini Algılama Durumunun Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Paula, E. S., Nascimento, L. C., ve Rocha, S. M. M. (2008). Roles Assessment in Families of Children with Chronic Renal Failure on Peritoneal Dialysis, *International Journal of Nursing Practice, 14*, 215–220. <https://doi.org/10.1111/j.1440-172X.2008.00683.x>
- Pawijit, Y., Likhitsuwan, W., Ludington, J., and Pisitsungkagarn, K. (2017). Looks can be deceiving: body image dissatisfaction relates to social anxiety through fear of negative evaluation. *International Journal of Adolescent Medicine and Health, 1*, 1-12. <https://doi.org/10.1515/ijamh-2017-0031>
- Pless, I. B., Cripps, H. A., Davies, J. M. C., & Wadsworth, M. E. J. (2008). *Chronic physical illness in childhood: psychological and social effects in adolescence and adult life. Developmental Medicine & Child Neurology, 31*(6), 746–755. doi:10.1111/j.1469-8749.1989.tb04070.x
- Sabbeth, B. F., & Leventhal, J. M. (1984). Marital adjustment to chronic childhood illness: A critique of the literature. *Pediatrics, 73*(6), 762-768.
- Secord, P. F., & Jourard, S. M. (1953). The appraisal of body-cathexis: body-cathexis and the self. *Journal of consulting psychology, 17*(5), 343. <https://doi.org/doi.org/10.1037/h0060689>
- Shugart, MA (1991). *Yatan pediatrik hastalara çocuk psikiyatrisi konsültasyonları: Literatür taraması. Genel Hastane Psikiyatrisi, 13*(5), 325–336. [https://doi.org/10.1016/0163-8343\(91\)90037-w](https://doi.org/10.1016/0163-8343(91)90037-w)
- Şen Celasin, N. ve Sevinç Akın, H. Y. (2022). Adölesanların Spor Yapma Alışkanlığının Benlik Algısı, Benlik Saygısı ve Yaşam Kalitesine Etkisi. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi, 6*(2), 159-168.

- Tanrıverdi, D., Savaş, E., Gönüllüoğlu, N., Kurdal, E. ve Balık G. (2011). Lise öğrencilerinin yeme tutumları, yeme davranışları ve benlik saygılarının incelenmesi, *Gaziantep Tıp Dergisi*, 17(1), 33-39.
- Teberru Acar, Ö. (2010). *Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi Yüksekokulu ve Mimarlık-Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde beden algısı ve iyilik halinin beden kitle indeksi ve vücut yağ dağılımı ile ilgisi*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli
- Thompson, A. L., & Wiener, L. (2018). Body image in children and adolescents with cancer: clinical considerations for assessment and intervention. *Body Image Care for Cancer Patients: Principles and Practice*, 265-282.
- Turkel, S. (2007). Late consequences of chronic pediatric illness. *Psychiatric Clinics of North America*, 30(4), 819-835. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2007.07.009>
- Ünal, N. (2014). *Planlı ve Plansız Ortopedi Ameliyatlarının Hastaların Benlik Saygısı, Beden Algısı ve Durumluk Kaygıları Üzerine Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Wentzel, K. R. (2003). Sociometric status and adjustment in middle school: A longitudinal study. *The Journal of Early Adolescence*, 23(1), 5-28. <https://doi.org/10.1177/0272431602239128>
- Willemsen, H., Geenen, R., Egberts, M. R., Engelhardt, I. M., ve Van Loey, N. E. (2021). Perceived stigmatization and fear of negative evaluation: Two distinct pathways to body image dissatisfaction and self-esteem in burn survivors. *Psychol & Health*, 3, 27-34. <https://doi.org/10.1080/08870446.2021.1970160>
- Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., & Karakurt, P. (2011). Postpartum depresyon ile sosyal destek arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 31-46.
- Zalai, D., Szeifert, L., ve Novak, M. (2012). Psychological Distress and Depression in Patients with Chronic Kidney Disease. *Diagnostic Challenges In Hemodialysis Patients*, 25(4), 428-438. <https://doi.org/10.1111/j.1525-139X.2012.01100.x>

EXTENDED ABSTRACT

Determination of the Relationship Between Body Image and Negative Evaluation Anxiety in Adolescents with Chronic Kidney Disease

Introduction

Physical developmental retardation in children and adolescents with chronic diseases may cause some problems in terms of physical appearance. Body image is a complex concept that includes experiences, attitudes and feelings about one's own body. The events experienced by the person from infancy, the physical structure, the evaluations of the close environment and the impositions of social culture are effective in the development of body image (Helman, 2001). Body image is not only a image related to external appearance. It is a concept that is fed by the person's inner sensations, experiences, dreams and social judgements. For this reason, many factors play a role in the development of feelings and attitudes towards one's body. Changes in body functions as a result of vital periods or accidents and diseases can affect body image. Changes in the body due to puberty, pregnancy, childbirth, menopause, illness or accident have the power to negatively change one's image of oneself (Ünal, 2014). Each of the treatments for haemodialysis, peritoneal dialysis and kidney transplantation leads to a change in the appearance of the body, which causes a mismatch between the body image of the patients and the body image they create in their inner world (Kıvarak-Güçer & Kantarcı, 2020). It is possible to see the deterioration of body integrity and the negative psychological effects due to this deterioration not only in patients with renal failure, but also in all patient groups with a chronic disease.

In individuals with chronic kidney disease, it is known that social anxiety findings, which manifest themselves as fear of being evaluated negatively, accompany other psychopathologies. Although there are descriptive and experimentally designed studies on the mental problems experienced by adolescents with chronic kidney disease, a limited number of studies have been conducted on social anxiety that may be caused by this disease (Keskin & Bilge, 2009). No study on fear of negative evaluation was found. Therefore, this study is the first empirical study to examine the fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease. From this point of view, this research is considered extremely important in terms of filling this gap in the literature.

The number of children and adolescents with chronic kidney disease in childhood and adolescence is increasing. In the literature review, there are limited studies in Turkey that address body image and negative evaluation concerns of children and adolescents with chronic kidney disease together. For this reason, this study aimed to determine the relationship between body image and fear of negative evaluation in children and adolescents with chronic kidney disease. It was also aimed to determine the relationship between the demographic variables of the study and negative evaluation anxiety and body image. In line with this goal, answers to the following questions were sought:

- Is there a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease?
- Is there a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease according to gender?
- Is there a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease according to age?
- Is there a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease according to educational level?

- Is there a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease according to marital status of parents?

Methods

The study was designed as a descriptive and correlational study to examine the relationship between body image and negative evaluation anxiety in adolescents with chronic kidney disease and whether adolescents' body image and negative evaluation anxiety differ significantly according to some sociodemographic variables (age, gender, education level, marital status of parents). The sample of the study consisted of adolescents with chronic kidney disease who were being treated in the Pediatric Dialysis Service of Istanbul Cerrahpaşa Medical Faculty Hospital. The sample consisted of 105 adolescents with chronic kidney disease between the ages of 12-18, selected by criterion sampling from purposive sampling methods. 54% (57) of the participants were male and 46% (48) were female. In purposive sampling model; it is a sampling method used in terms of enabling in-depth research on the groups to be selected in accordance with the purpose of the research (Büyüköztürk, Kılıç, Akgün, Karadeniz and Demirel, 2008). In this study, Demographic Information Form, Body Image Scale-BBS and Fear of Negative Evaluation Scale (FNS) were used.

Results

As a result; although there is a significant relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease, the sub-hypotheses of the study; body image and fear of negative evaluation are higher in women with chronic kidney disease than in men, body image is higher in chronic kidney disease patients whose parents are married than in chronic kidney disease patients whose parents are single/separated/divorced, there is no difference between the fear of negative evaluation according to the marital status of the parents, body image increases as the level of education increases, negative evaluation fear levels increase as the age of adolescents increases, while there is no statistically significant difference between body image and age.

New studies are needed to determine the relational picture of body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease. In addition, it is aimed to contribute to the literature on this subject in our country. In order to prevent the fear of negative evaluation experienced by adolescents with chronic kidney disease from causing psychological problems in other periods of their lives, it is recommended that the psychological counselling services of hospitals take more functional steps (follow-up of the process, parent support programmes, group studies, etc.) in the provision of psycho-social support services to children and families with dialysis patients. Although this study investigated the relationship between body image and fear of negative evaluation in adolescents with chronic kidney disease, new studies can be conducted on other topics such as appearance anxiety, self-esteem, body satisfaction, future anxiety, and self-loathing.

A Review Study About Gender Differences in Expressive Language: Spoken and Written Language Differences¹

*İfade Edici Dilde Toplumsal Cinsiyet Farklarına Dair Bir Derleme Çalışması:
Yazılı ve Sözlü Dil Farkları*

Nilsu Borhan*

*Araş. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, e-mail:nborhan@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7964-6730>

Geliş tarihi/Received: 09.01.2023 Kabul tarihi/Accepted:16.10.2023 Yayın tarihi/Published:31.12.2023

ÖZET

Bu derleme makalesi, çocukluktan itibaren ortaya çıkan ifade dilindeki cinsiyet farklılıklarını biyopsikososyal model perspektifinden açıklamayı amaçlamıştır. Örnek araştırma çalışmaları verilerek özellikle anne babanın ifade edici dilin duygusal bileşeni üzerindeki rolü belirtilmiştir. En önemli bulgu, ebeveyn ve çocuk cinsiyetinin çocuğun duygusal dışavurumu üzerinde etkileşime girebileceğidir; Anneler, çocuklarını kendilerini duygusal olarak ifade etmeye babalardan daha fazla teşvik etme eğilimindeyken, kız çocukların hem anneleri hem de babaları, erkek çocukların ebeveynlerine göre çocuklarını duygusal olarak daha girişken olmaya motive etmektedir. İfade edici dilin ve daha spesifik olarak duygusal ifadenin ebeveyn tarafından sosyalleştirilmesi hem yetişkinler hem de ergenler arasında sözlü iletişimde ve yazılı dilde bazı cinsiyet farklılıklarına neden olur. Benzer cinsiyet farklılıkları çevrimiçi iletişimde de gözlemlenebilir. Görünen o ki, bu farklılıklar hem genel olarak dilsel etkililik düzeyiyle hem de dilin çoğunlukla duygusal ifade olan duygusal bileşeniyle ilişkilidir. Alan yazın, dilde cinsiyet farklılıklarının önemli bir kısmının çocukların yaşadığı sosyalleşme süreçleriyle ilgili olduğunu ve bu cinsiyet farklılıklarının özellikle erkek çocuklarını sosyal ve duygusal gelişim açısından dezavantajlı bir konuma getirebileceğini belirtmektedir. Gelecekteki çalışmalar, dildeki cinsiyet farklılıklarını ve bu farklılıkların arkasındaki nedenleri hem biyolojik hem de sosyal perspektiflerden daha fazla araştırabilir. Ayrıca aile ve okul ortamı gibi ilgili bağlamlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bazı müdahale programları geliştirilebilir ve uygulanabilir.

Anahtar Kelimeler: dil, toplumsal cinsiyet, duygusal ifade, sosyal medya, iletişim

ABSTRACT

This review article aimed at explaining gender differences in expressive language that emerge beginning from the childhood from the biopsychosocial model of perspective. Afterwards, especially parental role on emotional component of expressive language was specified by giving example research studies. The most important finding was that parent and child gender may interact on child's emotional expressiveness; while mothers tend to encourage their children to emotionally express themselves more than fathers, both mothers and fathers of girls motivate their children more to be emotionally assertive as compared to parents of boys. Parental socialization of expressive language and more specifically of emotional expressiveness results in some gender differences in both oral communication and written language among both adults and adolescents. Similar gender differences can also be observed in online communication. It seems that these differences relate both the level of linguistic effectiveness in general and mostly emotional component of the language, which is emotional expressiveness. Literature indicates that a substantial level of gender differences in language is related to socialization processes that children go through and such gender differences may put especially boys at a disadvantaged position in terms of social and emotional development. Future studies may further investigate gender differences in language and reasons behind such differences from both biological and social perspectives. Besides, some intervention programs for gender equality can be developed and applied in related contexts such as families and school environment.

Keywords: language, gender, emotional expression, social media, communication

¹ **Önerilen Atıf/Suggested Citation:** Borhan, N. (2023). A Review Study About Gender Differences in Expressive Language: Spoken and Written Language Differences. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 4(8), 76-95.

BACKGROUND OF THE STUDY

General opinion suggests that language use of women and men differ from each other considerably. Speech patterns of women and men have been thought as very distinct as if they are speaking two different languages. However, contrary to expectations, gender differences in language are not that obvious but these differences are sufficient to form gender “dialects”. (Romaine, 2008). Then, we might ask why do such differences exist between men and women in terms of language?

The existing literature related to this topic (Araz & Akman Direkçi, 2019; Mendoza et al., 2021; Piersoul & Van de Velde, 2023; Plug et al., 2021) is not sufficient to cover and explain gender differences in language and communication in a broader term, including the theoretical background, the effect of parental gender socialization process on the development of gender differences, gender differences in both spoken and written language, the reflection of gender differences on different developmental stages (childhood vs. adolescence), and gender differences in the social media context. Yet, there is a need for a summary of the related literature that displays all these findings simultaneously to get the whole picture about this subject. Therefore, the current review study will try to reach this aim by explaining theoretical reasons of such gender differences in language, what kind of gender differences found in the previous research regarding spoken and written language and communication, the importance of parental role on the development of gender differences, whether the adolescence period reflects gender differences found in childhood. In the current study, whether social media is affected by these gender differences in language will be shed light on, too. Moreover, it would be more inclusive to reveal studies examining gender differences in language on both the content and the linguistic level. Current literature does not generally encompass both; some studies focused on gender differences only on the linguistic level (Lange & Zaretsky, 2021), and some other studies demonstrated gender differences only in emotional content (Svane et al., 2022). To reach a more precise and more generalizable conclusion about gender differences in language, either linguistic variables or content variables such as emotional expression, all studies should be summarized, and a conclusion should be drawn based on the findings. There are also differences in methodological techniques used in the related literature; some language studies utilized zoom out technique which includes evaluating a certain construct by giving that construct an arbitrary score by either observation method or use of a standard measure, whereas some studies focused on zoom in technique, which means basically the frequency count of a certain construct (e.g., examining number of emotion words used) (Al-Harashseh, 2014; Bohanek & Fivush, 2010; Grysman & Mansfield, 2020). The current study will include studies from both coding techniques to be more comprehensive.

Theoretical Background of Gender Differences in Language

Answering the question of why men and women differ in terms of language can be grounded on three theoretical explanations; which are the *biological* theory, the *sociological* theory, and the *social constructionist* theory (Adani & Capanec, 2019; Bell et al., 2006; Chaplin, 2015; Chilosi et al., 2023; Endendijk et al., 2023; Leaper & Ayres, 2007; Yaffe, 2023). While biological theory assumes that biological sex differences including brain organization and functioning can explain gender differences in language, the other two approaches focus on effects of social processes on differential language development between males and females. Studies have been supported sociological and social constructivist theories more rather than the biological theory (Bell et al., 2006; Rinaldi et al., 2023; Xia, 2013). Social factors, in general, or, more specifically, society, may sometimes benefit from even language itself to create and spread gender differences in language. As a result, the origin of gender differences in language use and communication may also be explained by the fact that specific languages sometimes have an explicit gender bias, thus having individuals use language in a manner that is in

accordance with their gender (Caliskan et al., 2022; Esaulova et al., 2022; MacArthur et al., 2020; Menegatti & Rubini, 2017; Zhou et al., 2019). The presence of such biases in some languages would lead to the negative representation of women and femininity as more powerless, childish, and emotional while aggrandizing men and masculinity to reflect their representation favorably.

Despite the undeniable role of social parameters on gender differences in language use, biological theories should also not be underestimated. Indeed, as Adani and Capanec (2019) explained, the effect of neurobiological factors such as sex hormones on gender differences in language cannot be overridden. Furthermore, the facts that male children are more vulnerable to language-related disorders, including those with a neurological basis, and that brain development is completed earlier in girls supports the role of biology on gender differences in language and communication (Chilosi et al., 2023; Wallentin, 2020).

It has been known that there are some sex differences in brain development including anatomical and functional differences that can emerge even before the birth of an infant (Cook et al., 2023; Kumpulainen et al., 2023; Lawrence et al., 2023; Proverbio, 2023). From the biological perspective, there is a prevalent idea that gender differences in language may result from such discrepancies between male and female brains. However, this may not be the case. In the systematic review conducted by Etchell et al. (2018), it was specified that the previous research is inconsistent and there are only few studies supporting the idea that sex differences in brain is associated with differences in language related skills. On the contrary, they claimed that sex differences in brain usually do not match with gender differences in language. Yet, it was also stated that sex differences in cognitive development should not be reduced to brain, and other cognitive differences in many areas should be further investigated. Nevertheless, it would not be denied that the female brain is advantageous regarding having a more specialized and efficient information transfer system during language-related tasks as compared to their male counterparts (Xu et al., 2020). Therefore, focusing on the interaction between differences in brain regions and functions and social and psychological factors together would point out a more appropriate way to understand gender differences in language (Proverbio, 2023).

When the gender differences in language regarding emotional expressiveness is considered from the biopsychosocial view of perspective, social determinants may play more crucial role as compared to biological sex differences or cognitive differences. According to biopsychosocial model suggested by Chaplin (2015), gender differences regarding emotional expression component of language become more obvious due to different socialization processes that were imposed by parents, peers, and other adults. Social environment and culture also determine how a child should express her emotions in accordance with gender roles (Kathuria et al., 2023; Pugh et al., 2023; Vishkin et al., 2023). Especially cultural characteristics would matter regarding whether parents internalize egalitarian or traditional gender ideology when transferring the emotional socialization process to their children. This is because parents with a more egalitarian gender view are less likely to consider the child's gender when interacting and teaching emotional expression (Svane et al., 2022). Traditional families, on the other hand, would consider the child's gender and interact accordingly. Parents from a more collectivistic and relatively sexist culture like Turkey's would be more likely to raise children by adopting traditional gender norms since having a more traditional gender view would have kind of a higher social survival value for the individuals in such societies (Bozok, 2018; Koca et al., 2011; Sakallı et al., 2018).

As an infant grows up and becomes a preschool child, these processes end up with enlarged gender differences in emotional expressiveness that are in line with traditional gender roles. Especially, parents play a crucial role in shaping emotional expressiveness of their children (Endendijk et al., 2023; Portengen et al., 2023; Yaffe, 2023). It can also be speculated that

parental differential attitudes and behavior for male and female children may not only influence their emotional expression. Apart from that, differences in the oral and written language use of adolescents and adults in relation to the linguistic structure found in many studies (e.g., Albuquerque et al., 2023; Schultheiss et al., 2021) Apart from that, gender differences in oral and written language use among adults concerning the linguistic structure found in many studies would originate from exposure to such parental discrimination based on gender when they were children.

Gender Differences on Emotional Expressiveness: Parental Role

Since mothers and fathers behave differently while interacting with their daughters and sons, the gender differences in emotional expressiveness is mainly due to parental socialization process. Such a process starts very early; even parents of infants may exert such gender differences (Brody, 2000). Parents tend to maintain stereotypic gender roles while communicating with their children; their toy and play preferences, discipline, and communication styles may change as a function of the child's gender (Bürümlü-Kisa & Sahin-Acar, 2020; McDonnell et al., 2019; Mesman, & Groeneveld, 2018; Morawska, 2020; van der Pol et al., 2015). For instance, Chaplin et al. (2005) observed parents and their preschool-aged children during a game that arouses emotions. They found that fathers showed more interest in their daughters' submissive emotions (sadness and anxiety) and their sons' disharmonious emotions (anger). Cassano et al. (2007) examined how gender affects parental socialization of children's sadness regulation. It was indicated that both mothers and fathers are more likely to promote the expression of sadness in their daughters. In the study of van der Pol and her associates (2015), similar results were shown. There may be a slight difference between mothers and fathers, but it seems that both parents associate emotions that are stereotypically labeled as feminine with their girls, while the reverse is true for boys.

How fathers and mothers respond to their children's emotions differ, as well (Bayraktar Garside & Klimes-Dougan, 2002; Brown et al., 2015; Nelson et al., 2009; Root & Rubin, 2010). Mothers seem to play along with traditional gender roles and feminine stereotypes when having a conversation with their children. Cassano and his associates (2007) indicated that fathers use more minimization method as compared to mothers. In other words, fathers try to reduce the intensity of a situation or put the problem of the child or his emotional response out of their mind. For instance, when the child feels angry or sad about a problem, they may say "Never mind, it is not a big deal". Mothers, on the contrary, tend to use expressive encouragement more than fathers. Moreover, mothers are more likely to behave in a problem-focused way when they face with sadness behavior of the their children. Such gender differences in parental responses to child emotions may show itself by interacting with the child's gender as well. In the qualitative study of Root and Rubin (2010), how parent and child gender may interact and affect parental emotional responses to their children's hypothetical emotions were examined. It was evident in the findings that mothers of daughters responded to their daughters' happiness with more happiness when compared to mothers of sons, fathers of sons, and fathers of daughters. Overall, it seems that mothers and fathers are different in reacting to and coping with the emotions of their children, with mothers being better.

Another intriguing difference as a function of a parent's gender is related to the degree of volume and emotional intensity provided by the parents during a conversation with the child. A bunch of studies claimed that when they are observed during a emotion talk (i.e., storytelling or reminiscing) with their preschool-aged children, mothers are better at elaborating on emotions; for instance, they tend to use a wider range of emotions when talking to their children. Mothers also tend to use more words and take more conversational turns in a triadic reminiscing conversation in which mother-father-child triads are included. Therefore, the conclusion can be drawn here that mothers are known to provide a more voluminous and emotionally richer

content in memory conversations than fathers do. When the gender differences in emotional expressiveness in parent-child relationship is considered, it is not surprising that not only the gender of the parents but also the child's gender has an impact on the number of emotion words used during a emotion talk. Consistent with other studies, mothers or fathers are likely to use more words, more emotion-related words with a wider emotional spectrum, and take more turns while talking to their daughters. These findings are in line with the other research showing that parents relate emotions by gender while communicating with their children (Aznar & Tenenbaum, 2015; Bürümlü-Kısa & Sahin-Acar, 2020; Cervantes, 1998; Fivush et al., 2000; Fivush et al., 2009; Leaper et al., 1998; Lund et al., 2021; van der Pol et al., 2015).

One might wonder why the gender differences in emotional expressiveness mentioned so far is that much important. Even for the children who are very young such as 18 months of age, parental socialization of emotions is so crucial that it can determine how frequent the child is going to show prosocial behaviors such as sharing and helping others, (Brownell et al., 2013; Denham et al., 2000; Roberts, 1999) and future aggressive behavior (Lunkenheimer et al., 2020). Moreover, since the parents tend to reinforce traditional gender roles, diminishing the maintenance of such biased gender roles depends on whether parents' attitudes and behaviors toward their children while communicating with them is independent of child's and parent's gender (Bulanda, 2004; Halpern & Perry-Jenkins, 2016). Unfortunately, it seems that children comply with parents' gender-related expectations in terms of emotional expressiveness. For instance, girls tend to express positive emotions to higher degree as compared to boys. They are also more likely to express internalizing emotions such as sadness and fear. Boys, on the other hand, are more likely to express externalizing emotions such as anger (Chaplin & Aldao, 2013; Veijalainen et al., 2021). Parental socialization of emotions, irrespective of the child's gender, becomes very important in the sense that the child can express all kinds of emotions freely without any fear of being judged because of nonadherence to gender norms regarding emotional expression. Hence, even when the child feels an emotion that is not appropriate for his gender based on gender norms, he can still be open about his feelings, and parents would be aware of the child's emotional state and act accordingly. It is an obligation for both mothers and fathers to respond supportively to their child's both negative and positive feelings, independent of the gender of the child (Sanders et al., 2015). Parental emotional socialization is necessary for every child since the existing literature showed its associations with child's emotion understanding and emotional regulation skills (Bjørk et al., 2020; England-Mason & Gonzalez, 2020). What's more, even the children's future life satisfaction and psychological distress levels when they become young adults may be dependent on childhood experiences about whether their parents succeeded in socializing them regarding emotions and emotional expression (Ramakrishnan et al., 2019).

Gender Differences in Language among Adolescents

Studies have been shown that gender differences in language use are also present during adolescence and that some of these differences are consistent with the differences found among adults. Especially, differences seem to be mostly related to emotional dimension of language. This is not surprising after considering the parental role in the emotional socialization process by gender during childhood. Although it would be too early to see gendered differences in emotional expressiveness in childhood (e.g., Bost et al., 2010; Pavlova et al., 2022), it seems that parents interact with their children in a gendered way to invest in the future, when their children become adolescents (Chaplin & Aldao, 2013).

As an example study of gender differences in emotional expressiveness among adolescents, O'Kearney and Dadds (2004) investigated linguistic references to emotions with a sample of 303 adolescents whose ages ranged from 12 to 18. In general, girls were found to be more fluent in generating emotion referents than boys and the reason of this gender gap was that girls'

verbal expressiveness were better than boys. Moreover, girls used more sad referents and they were less straight when talking about situations that trigger anger. Boys, on the other hand, used more expressive/behavioral referents when describing their feelings. Gender differences when describing autobiographical memory was found among adolescents, as well (Bohanek & Fivush, 2010; Fivush et al., 2012; Merrill et al., 2016; Zaman & Fivush, 2011). Bohanek and Fivush (2010) investigated the gender differences in personal narratives among 66 adolescents who were at the ages between 13 and 16. During home visits, participants were asked to describe a positive and a negative event they had experienced. Results were in expected direction; girls showed higher tendency to express both positive and negative experiences in a more sentimental manner. Their personal narratives were longer than males' narratives and contained more specific emotion words and expressions of general affect. Moreover, girls used more words regarding cognitive processes, which is a demonstration of self-reflection. Gender differences in terms of content of the narratives were evident, too. More positive stories were present in girls' narratives than in boys' narratives. Topics in negative narratives of girls were more likely to be related to death or illness whereas topics in negative narratives of boys were more about a fight or argument. Another example study conducted by Fivush et al. (2012) found that the narratives of female adolescents (ages between 13 and 16) were more elaborative, congruent, and reflective, and their narratives included more internal state related expressions when compared to their male counterparts. Similar results were shown in other studies (e.g., Andrews et al., 2015; Merrill et al., 2016; Zaman & Fivush, 2011). One exceptional study was conducted by Graneist and Habermas (2020) with a sample of German adolescents; they found no significant gender differences in adolescents' narratives regarding the use of emotion-related words. The results showed that female adolescents were more expressive for sadness and anger in their personal narratives, but the authors argued that when the length of narratives are controlled, the significant gender difference in emotional expression in narratives diminish. However, they stated that previous research indicating significant gender differences failed to do so. Therefore, all these findings can be summarized as that girls are in advantage in terms of creating a richer narrative in terms of emotions and content. However, when the narrative length is controlled, the significant gender differences may be lost. Moreover, Graneist and Habermas (2020) also called attention to potential individual differences in attitudes of adolescents toward gender roles. Future studies should be directed and consider this issue when conducting similar research.

Apart from emotional part of the language, some linguistic gender differences can also be observed among adolescents. To illustrate, Cornett (2014) found that adolescent female high school students outperformed their male counterparts regarding mean length of T-unit (MLT) (which means the number of words used within one independent clause and dependent clauses) and clausal density (which means the rate of number of independent clauses used in a speech versus the number of dependent clauses used). Thus, female adolescents can be said to have more complicated and voluminous speech as compared to male adolescents. Yet, the sample size in that study was too small to reach a precise conclusion, and thus, the generalizability of the findings was questionable. A counter study belonged to Beers and Nagy (2009), who examined gender differences among high school students' essays with a sample of 40 participants. On the syntactic level, no significant gender differences were evident between girls and boys. However, the authors still claimed that girls' essays were better in quality as compared to boys' essays when assessed with a standard measure. However, they concluded that differences in writing skills cannot be explained by syntax use. Sukanob-Nicolau and Sukanto (2016) investigated gender differences in writing skills of 38 Indonesian high school students. As expected, female students could write down more complex sentences, but male students were found to have an advantage, too; their writings included more diverse lexical structures as compared to females. In the meta-analytic review study by Marjanovič-Umek and

Fekonja-Peklaj (2017), ten Slovenian studies published in 2004 and 2016, including samples of toddlers, children, and adolescents, were summarized statistically to examine gender differences in language skills. Effect sizes of significant gender differences were observed to increase from childhood to adolescence. Among adolescents, the most attention-grabbing gender difference was related to writing skills in favor of girls. Overall, females seem to have an advantage in creating complex sentence structures on a linguistic level in both oral and written language, but males can perform better in lexical variety, too.

Differences in Oral Communication of Women and Men

After the socialization process of the children is completed and when they become adults, gender differences in spoken language including both structural (lexical, type of words such as adverbs or adjectives, or syntactic differences) and content level (e.g., , topic of conversation, emotional expression, talkativeness, etc.) can become observable (Araz & Akman Direkçi, 2019; Haas, 1979; Leaper & Ayres, 2007; Mondorf, 2002; Orfan, 2023; Simpson, 2009; Singh, 2001). Such differences were mainly captured by transcribing the speech of individuals and then analyzing these texts. Most of these studies focused on the gender differences in the content of speeches rather than the structure of language. These differences may result from both the anatomical differences in females and males and the effect of social environments that direct individuals to varying speech patterns on linguistic level based on gender (Simpson, 2009).

Regarding the structural gender differences in spoken language, the use of clause types may differ across genders. In the study of Mondorf (2002), gender differences in spoken British English were examined with a sample of over six hundred native-speaker participants. Semantically, adverbial clauses including causal, conditional, and purpose were found to be used more frequently by women. Concessive clauses, on the other hand, was used more frequently by male participants. Moreover, there were significant gender differences regarding the preference for the position of clauses in a sentence; women were more likely to prefer postposed clauses, whereas men were more likely to choose preposed clauses. Since the author associated the use of the preposed clause with a stronger commitment to the truth than the postposed clause, this can mean that men are more likely to assert their opinions more confidently. This finding can be linked with the traditional societal perception that men are more powerful and superior in status than women (Lips, 1991).

Another structural gender difference in speech might be related to linguistic richness. Singh (2001) delved into potential gender differences in lexical richness, operationally defined as the rates of nouns, pronouns, adjectives, and verbs. Results indicated that men's speech was rich in lexical terms, and their phrases were greater in length. In contrast, women's speech included shorter expressions and was more repetitive lexically, nouns and pronouns changed places a lot, and the use of verbs was more common in their speeches, making their expressions more active. Yet, it should be noted that the sample of this study was composed of only thirty individuals, resulting in less generalizable findings.

Haas (1979) stated that women's speech is known to include more polite expressions, apology, laughs, crying, and incomplete sentence whereas men's speech is known to include more slang, swearing, and nasty words. As congruent with traditional gender roles, women are expected to talk more about topic related to home and family, and to be more sentimental and favorably evaluative whereas men are expected to speak of mostly sports, money, and business. In their mixed method study, including content analysis, Eckhaus and Ben-Hador (2019) examined specific themes of gossip in men's and women's conversations by giving participants a standard measure with a Likert-type scale. The findings revealed that women prefer to gossip about social affairs and how people look more than men. Unexpectedly, women were found to gossip with a positive attitude in the same study. The authors justified this finding by explaining that

this may be due to women's need to meet society's expectations of stereotypical female characteristics as caring and nurturing. However, inconsistent with stereotypical masculinity, men were not found to gossip about success and accomplishment of others. To sum up, gender may be a critical determinant of the topic of conversation with the aim of complying with the expected traditional gender roles imposed by the social environment.

Apart from the content of speech, the duration of speech can be dependent on gender, too. To illustrate, according to stereotypical gender norms, women are expected to talk more than men in general. Studies seem to be consistent with some of these stereotypes. In the meta-analysis of Leaper and Ayres (2007), 63 studies for amount of talking, 47 studies for affiliative speech, and 39 studies for assertive speech were examined. Researchers preferred to compare studies with both young samples including undergraduate students and older samples. Women's speech was found to be more affiliative (i.e., active understanding and verbal support) whereas men's speech was found to be more assertive (i.e., directive expressions, giving information, and criticizing). Besides, although it was found that men were more talkative than women in terms of mean length of utterance, total statements, and duration but women were found to take more turns during the conversation as compared to men. This finding supports the idea that women take prior role in a conversation as compared to men. Al-Harashseh (2014) found a similar result showing that women have a more emotionally expressive and supportive style than men. Still, it should be noted that there were some significant moderators that may affect the magnitude of these gender differences such as operational definition of the language construct, diverse features of interactive context, and other methodological considerations (Leaper & Ayres, 2007).

Regarding emotional expression in speech, traditional gender norms would still dominate this field. Araz and Akman Direkçi (2019) examined gender differences in emotional expressiveness with a sample of 841 participants aged between 18 and 50 by giving them a standard measure of emotional expressiveness. As expected, women were found to be more facially and verbally expressive when they felt happy, sad, and angry than men were. The most salient gender difference was about the hostile expression of sadness and anger; men had higher scores in these expressions, but men also outperformed women in expressing anger calmly. This might be due to the fact that there is a stereotypical mindset in society regarding the perception of disharmonious emotions (i.e., anger) as masculine but not feminine (Chaplin et al., 2005; Chaplin, 2015; Fischer et al., 2004). Therefore, men may feel free to express their anger as they wish compared to women, who feel obliged to suppress it (Brody, 1985). It is not surprising to see such gender differences since, as explained before, from the beginning of childhood, individuals are mostly exposed to emotional socialization processes by their parents, considering their gender (Aznar & Tenenbaum, 2015; Bürümlü-Kısa & Sahin-Acar, 2020; Cervantes, 1998; Fivush et al., 2000; Fivush et al., 2009; Leaper et al., 1998; Lund et al., 2021; van der Pol et al., 2015).

Differences in Written Language of Women and Men

Gender differences in language have not been only observed in spoken language but also in written language. This discrepancy between men and women in written language may be evident even among the preschool aged children. The study conducted by Adams and Simmons (2019) compared preschoolers in terms of vocabulary, phonological awareness, writing assessment about spelling, and text writing skills regarding productivity and quality to investigate whether there are any statistically meaningful gender differences. What they found was that although vocabulary and phonological awareness did not change based on child gender, girls still had higher levels of correct spelling, writing productivity and quality. Female children may have an advantage over male children regarding written language skills. A similar study found girls' advantage over boys in writing skills (spelling & written expression), even

after controlling for the effect of cognitive ability (Reynolds et al., 2015). Still, gender differences in written language among adults should be further investigated to reach more precise conclusions. Indeed, similar to gender differences in speech regarding lexical richness favoring men (Singh, 2001), a similar pattern was observed in written language, too. Piersoul and Van de Velde (2023) inquired about gender differences in written Dutch by examining periodicals over 120 years. Although they stated that gender differences have decreased over the years, they still proposed that indisputable gender differences exist; syntactically and morphologically, men used longer, more complicated, and intangible words as compared to women. Even though men showed sophisticated lexical structure, women showed paradigmatic sophistication, too. Such differences were again explained by traditional gender norms in the society. Additionally, evolutionary psychology was used as an alternative explanation; since males tend to use language as a medium for fascinating women who are potential mates, they have to be more skilled in language use. However, this view can be challenged because other research findings in the current literature did not consistently favor men over women (Ishikawa, 2015; Newman et al., 2008; Wang & Hsieh, 2007). Indeed, in the study conducted by Newman et al. (2008), over 14.000 text samples of women and men (they were mostly college students) from the archives of 70 studies were analyzed to examine gender differences in language. Women used more pronouns, social words, various psychological references (e.g., emotions, senses, and thoughts), and verbs than men whereas men outran women in terms of word length, numbers, articles, and prepositions. Negations (e.g., no, never, and not) and references related to home were present in women's writings. Moreover, men mentioned current concerns more, used more swearword, preferred more words about object properties and impersonal topics. Unexpectedly, no significant gender differences were evident regarding references to sexuality, rage, time, use of first-person plural, the number of words and question marks, and adding qualifiers in the form of exclusion words such as although, but, etc. Another study found out some morphological gender differences when participants were asked to list emotions and how they had been feeling recently (Wang & Hsieh, 2007). Women were found to use more adjectives and adverbs whereas men were found to use more nouns. However, such morphological gender differences in Turkish may not be that salient. Önem (2017) conducted a study with 182 undergraduate Turkish students and assigned them a photo description task. Results indicated that males and females were indifferent about the use of intensive verbs in Turkish. Still, there was a major limitation of the study that may have affected the results; participants were asked to choose the statement that describes the photo best, so they were not asked to express their opinions about the description of the photo. If they were, results would be different. In another study, Ishikawa (2015) analyzed 200 essays belonged to university students to examine gender differences. Male students were more likely to stand on recent subjects and give more place to nouns, while female students were more likely to mention social relationships and give more place to pronouns. In summary, one can conclude that gender differences in written language are not straightforward; Rather, they are complicated, and it does not make much sense to conclude that one gender is always superior.

One exception to that conclusion and a notable gender difference may be concerning emotional expressiveness; females were found to be more expressive in instant messaging in terms of emphasis, laughing, emoticons, adjectives, and topics (Fox et al., 2007). Similar results were evident in other studies indicating higher emotional expressiveness among females as compared to males in written language (Ahmadi-Azad, 2015; Brebner, 2003; Polce-Lynch et al., 1998). Apart from the socialization process of emotions by social factors including parents, peers, and other people, females' greater emotional expressiveness in both speech and writing can also be explained by gender differences in emotion regulation skills; women are known to utilize more various strategies of emotion regulation, and they are more flexible in using such strategies as compared to men (Goubet & Chrysikou, 2019).

Overall, it can be concluded that these results suggest that there are specific characteristics of written language skills of men and women, but we cannot assume that men or women are superior in these skills over one another; it seems that they are balancing out. The only subject that favors one gender (females) might be emotional expressiveness again, similar to findings of gender differences in speech (Araz & Akman Direkçi, 2019; Brody, 1985; Chaplin et al., 2005; Chaplin, 2015; Fischer et al., 2004).

What about Gender Differences on Social Media?

With the increasing use of internet, communication has been placed in a new ground and become online, which is so-called social media. Internet and social media usage have been preferred much more than other means of media among youth. To illustrate, Turkish adolescents have higher rate of use for the internet and social media as compared to rates of other media usage including radio, newspaper, or magazine (İnce & Can Koçak, 2017). In fact, social media usage can be a daily activity for many young individuals; the frequency of use of social media among 500 Turkish university students was examined in a study and it was found that 69 % of the participants use social media daily (Solmaz et al., 2013). In addition, the same study revealed that participants use social media mainly to contact with their friends. Hence, gender differences in communication and language on social media platforms among adolescent and adult users have become an exciting topic recently.

As expected, gender differences are clearly visible in use of social media. Firstly, purpose of use is likely to differ across gender among university students; it was found that females had more inclination towards activities that promote relationship maintenance whereas males used social networking sites for new friendships and potential dates (Kimbrough et al., 2013; Krasnova et al., 2017; Mazman & Usluel, 2011; Muscanell & Guadagno, 2012; Thelwall & Vis, 2017). Similarly, it was reported that teen boys have higher inclination than girls to use social media for emotional and logistic bond with their significant other (Lenhart et al., 2015). To males, social media can function as a tool to discuss political views, whereas female users tend to discuss topics related to family and home on social media (Hu & Kearney, 2021). Moreover, how females and males express themselves on social media might be different. It was demonstrated that males' profile photos in Facebook emphasize status (by using objects and official dress) and risk-taking (outdoor environment) whereas females' photos focus on familial relations and emotional expression (more facial cues, eye contact, and smiles) (Tifferet & Vilnai-Yavetz, 2014).

In terms of emotional expression, studies mostly confirmed that on social media (i.e., WhatsApp, Facebook, Twitter, Instagram), females tend to express more emotions (Bamman et al., 2014) in general and specifically more positive emotions at a higher rate than males (Hilte et al., 2022; Park et al., 2016; Rungta, 2017; Schwartz et al., 2013; Thelwall et al., 2010; Ye et al., 2018). To illustrate, the study conducted by Thelwall et al. (2010) revealed that female users of Myspace are more likely to send and take messages with positive emotions when compared to male users. It was explained that males especially avoid expressing positive emotions in their interaction with other men (Joiner et al., 2015; Thelwall et al., 2010). According to Thelwall et al. (2010), the reason might be related to the fact that males perceive male-to-male emotional support as a kind of weakness. Consistent with these findings, females generally show their emotional support for friends or family publicly whereas males prefer expressing their emotional support privately (Joiner et al., 2015; Lenhart et al., 2015). To conclude, it seems that women and men differ on social media use regarding purpose of use and emotional expressiveness. It can be concluded that overall, gender differences in emotional component of language on social media context reflect the differences in real communication.

Gender differences in emotional expression on social media can be explained by societal norms regarding the perception of certain emotions being associated with a certain gender. To illustrate, Waterloo et al. (2018) asked the opinions of Dutch social media users (ages between 15 and 25) of Facebook, Twitter, WhatsApp, and Instagram about how they perceive emotions regarding the appropriateness of a specific gender. Compared to male users, female users believed that positive emotional expressiveness (i.e., joy & pride) is more appropriate for females on Facebook, Twitter, and Instagram social platforms. Negative emotional expression (i.e., sadness, anger, & disappointment) on these platforms, on the other hand, was perceived as similarly appropriate for both gender by both male and female users. There was one exception here; expressing worry on Facebook was perceived as more appropriate for females. Female users also thought that female emotional expression for all kinds of emotions is more appropriate for WhatsApp. In a nutshell, such views related to gender norms in emotional expression can be responsible for the gender differences in emotional expressiveness on social media.

About the other gender differences in linguistic markers, the study of Bamman and his associates (2014) can be presented here as an example. They examined 14,000 Twitter users to identify linguistic indicators of gender. They recognized that pronouns, emotion terms, emoticons, abbreviations (i.e., omg, lol, etc.), assent terms (i.e., okay, ok, etc.), and hesitation-related words (i.e., umm, etc.) were primarily observed in female authors' posts. In contrast, numbers, technology words, and swear words were associated with being a male author. In another similar study, it was indicated that males use more swear words, object references whereas females use more first-person singulars (Schwartz et al., 2013). Female users' communication style on social media is also more likely to be direct and polite whereas male users' communication style can be more indirect including sarcastic comments and firm (Susilo, 2018).

Sometimes, gender differences in online communication can be so apparently observed that even lexical information from social media users' comments can be used to predict a user's gender. Hosseini and Tammimy (2016) expected that if verbs, pronouns, positive adverbs, and negative adjectives are used more in a comment on social networking site, the owner of that comment would be female. In contrast, they proposed that if the articles, prepositions, and numbers are more prevalent in a comment on the same social networking site, the user would be male. What they found was that especially verbs, nouns, and pronouns were more correct hints to predict the gender of a user. All these results supported the notion that there might be a specific gender-specific discourse on online communication similar to real-life communication.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

The aim of this review study was to investigate what kind of gender differences were indicated in spoken and written language, how these differences develop in the early childhood period because of parental socialization process, and how they maintain in adolescence period. This study also tried to figure out how social media context reveals such gender differences in language. Most of the studies presented in the current study used a mixed-method design, in which they included both qualitative and quantitative parts. Parent-child conversations, narratives of adolescents, speeches and text samples of women and men were examined (see, e.g., Bohanek & Fivush et al. 2010; Fivush et al. 2000; Newman et al., 2008) and analyzed to see whether there are any significant gender differences.

The previous research revealed that the gender differences in question relate both linguistic effectiveness in general and emotional component of the language. The overall conclusion that can be drawn about gender differences in language is that biological factors are not enough, and social aspects, including mainly parental attitudes and behaviors, are also necessary to explain

why there are such gender differences. In congruent with traditional gender roles and thus, in favor of females, gender differences tend to be enhanced when it comes to the emotional expressiveness of individuals. According to previous research, this kind of a gender difference seems to be valid for both spoken, written language including online language (Hilte et al., 2020; Mondorf, 2002; Orfan, 2023; Park et al., 2016; Piersoul & Van de Velde, 2023; Reynolds et al., 2015; Rungta, 2017; Simpson, 2009). This can put males from ranging ages beginning from childhood to adulthood at a disadvantaged position. Especially, social, and emotional development of male children and adolescents may be affected negatively (Brody, 2000; Eisler & Blalock, 1991). This is because when they try to express themselves emotionally when interacting with other people, parents, other adults, and society in general may dampen their motivation to show their emotions, which is more appropriate to be more “masculine”. Further investigation including replication studies should be conducted to make sure that whether such differences are present or not. Similar studies should be conducted with different samples in different contexts. Future studies may develop intervention programs aimed at decreasing such gender differences. Parents and other adults in the school context of the child including school management and teachers should be educated.

A final remark would be about the sociocultural differences that may affect gender differences in language and communication (Bonvillain, 2019; Jiang, 2000; Öztürk Dağabakan, 2012). Therefore, it is crucial to conduct studies with the sample characteristics varying in sociocultural factors. Mainly, relatively more conservative, collectivist, and sexist cultures such as Turkey (Güney et al., 2006; Koca et al., 2011; Sakallı et al., 2018) should be further investigated since gender differences in language will likely be more salient in such cultures. To understand the underlying mechanisms of gender differences in language and to develop appropriate intervention programs to diminish such gender differences and generalize gender equality in every aspect of life, similar future research should be directed at these cultural backgrounds.

REFERENCES

- Adams, A. M., & Simmons, F. R. (2019). Exploring individual and gender differences in early writing performance. *Reading and Writing, 32*(2), 235-263. <https://doi.org/10.1007/s11145-018-9859-0>
- Adani, S., & Cepanec, M. (2019). Sex differences in early communication development: Behavioral and neurobiological indicators of more vulnerable communication system development in boys. *Croatian Medical Journal, 60*(2), 141-149. <https://doi.org/10.3325/cmj.2019.60.141>
- Ahmadi-Azad, S. (2015). Gender differences in emotional content of EFL written narratives. *Journal of Language Teaching and Research, 6*(3), 619. <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0603.19>
- Albuquerque, L., Oliveira, C., Teixeira, A., Sa-Couto, P., & Figueiredo, D. (2023). A comprehensive analysis of age and gender effects in European Portuguese oral vowels. *Journal of Voice, 37*(1), 143-e13. <https://doi.org/10.1016/j.jvoice.2020.10.021>
- Al-Harabsheh, A. M. A. (2014). Language and gender differences in Jordanian spoken Arabic: a sociolinguistics perspective. *Theory and Practice in Language Studies, 4*(5), 872–882. <https://doi.org/10.4304/tpls.4.5.872-882>
- Andrews, J., Zaman, W., Merrill, N., Duke, M., & Fivush, R. (2015). Gender differences in adolescent birth narratives. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 4*(4), 356-362. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2015.10.002>

- Araz, A., & Akman Direkçi, E. (2019). Mutluluk, Üzüntü ve Öfke Dışavurum Tarzlarında Cinsiyet ve Yaş Farklılıkları. *Yeni Symposium* 57(1). <https://doi.org/10.5455/NYS.20190616103633>
- Aznar, A., & Tenenbaum, H. R. (2015). Gender and age differences in parent–child emotion talk. *British Journal of Developmental Psychology*, 33(1), 148-155. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12069>
- Bamman, D., Eisenstein, J., & Schnoebelen, T. (2014). Gender identity and lexical variation in social media. *Journal of Sociolinguistics*, 18(2), 135-160. <https://doi.org/10.1111/josl.12080>
- Bayraktar Garside, R., & Klimes-Dougan, B. (2002). Socialization of discrete negative emotions: Gender differences and links with psychological distress. *Sex Roles*, 47, 115-128. <https://doi.org/10.1023/A:1021090904785>
- Beers, S. F., & Nagy, W. E. (2009). Syntactic complexity as a predictor of adolescent writing quality: Which measures? Which genre?. *Reading and Writing*, 22, 185-200. <https://doi.org/10.1007/s11145-007-9107-5>
- Bell, C. M., McCarthy, P. M., & McNamara, D. S. (2006). Variations in language use across gender: Biological versus sociological theories. *Proceedings of the Cognitive Science Society*, 28(28), 1009–1013.
- Bjørk, R. F., Havighurst, S. S., Pons, F., & Karevold, E. B. (2020). Pathways to behavior problems in Norwegian kindergarten children: The role of parent emotion socialization and child emotion understanding. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(6), 751-762. <https://doi.org/10.1111/sjop.12652>
- Bohanek, J. G., & Fivush, R. (2010). Personal narratives, well-being, and gender in adolescence. *Cognitive Development*, 25(4), 368–379. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2010.08.003>
- Bonvillain, N. (2019). *Language, culture, and communication: The meaning of messages*. Rowman & Littlefield.
- Bost, K. K., Choi, E., & Wong, M. S. (2010). Narrative structure and emotional references in parent–child reminiscing: associations with child gender, temperament, and the quality of parent–child interactions. *Early Child Development and Care*, 180(1-2), 139-156. <https://doi.org/10.1080/03004430903415023>
- Bozok, M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, 10(2), 30-42. http://federgi.ankara.edu.tr/20_4.pdf
- Brebner, J. (2003). Gender and emotions. *Personality and Individual Differences*, 34(3), 387-394. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00059-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00059-4)
- Brody, L. R. (1985). Gender differences in emotional development: A review of theories and research. *Journal of Personality*, 53(2), 102-149. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1985.tb00361.x>
- [Brody, L. R. \(2000\). The socialization of gender differences in emotional expression: Display rules, infant temperament, and differentiation. In *Gender and Emotion: Social Psychological Perspectives* \(pp. 24–47\). Cambridge University Press.](#)
- Brown, G. L., Craig, A. B., & Halberstadt, A. G. (2015). Parent gender differences in emotion socialization behaviors vary by ethnicity and child gender. *Parenting*, 15(3), 135-157. <https://doi.org/10.1080/15295192.2015.1053312>
- Brownell, C. A., Svetlova, M., Anderson, R., Nichols, S. R., & Drummond, J. (2013). Socialization of early prosocial behavior: Parents’ talk about emotions is associated with sharing and helping in toddlers. *Infancy*, 18(1), 91-119. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7078.2012.00125.x>

- Bulanda, R. E. (2004). Paternal involvement with children: The influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 40-45. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2455.2004.00003.x>
- Bürümlü-Kisa, E., & Sahin-Acar, B. (2020). How did you feel back then?: Emotional memory conversations among mother–father–child triads. In *Autobiographical Memory Development* (pp. 136-147). Routledge.
- Caliskan, A., Ajay, P. P., Charlesworth, T., Wolfe, R., & Banaji, M. R. (2022, July). Gender bias in word embeddings: a comprehensive analysis of frequency, syntax, and semantics. In *Proceedings of the 2022 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society* (pp. 156-170). <https://doi.org/10.1145/3514094.3534162>
- Cassano, M., Perry-Parrish, C., & Zeman, J. (2007). Influence of gender on parental socialization of children's sadness regulation. *Social Development*, 16(2), 210-231. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00381.x>
- Cervantes, C. A., & Callanan, M. A. (1998). Labels and explanations in mother–child emotion talk: Age and gender differentiation. *Developmental Psychology*, 34(1), 88. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.1.88>
- Chaplin, T. M. (2015). Gender and emotion expression: A developmental contextual perspective. *Emotion Review*, 7(1), 14-21. <https://doi.org/10.1177/1754073914544408>
- Chaplin, T. M., & Aldao, A. (2013). Gender differences in emotion expression in children: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 139(4), 735. <https://doi.org/10.1037/a0030737>
- Chaplin, T. M., Cole, P. M., & Zahn-Waxler, C. (2005). Parental socialization of emotion expression: gender differences and relations to child adjustment. *Emotion*, 5(1), 80. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.5.1.80>
- Chilosi, A. M., Brovedani, P., Cipriani, P., & Casalini, C. (2023). Sex differences in early language delay and in developmental language disorder. *Journal of Neuroscience Research*, 101(5), 654-667. <https://doi.org/10.1002/jnr.24976>
- Cook, K. M., De Asis-Cruz, J., Lopez, C., Quistorff, J., Kapse, K., Andersen, N., ... & Limperopoulos, C. (2023). Robust sex differences in functional brain connectivity are present in utero. *Cerebral Cortex*, 33(6), 2441-2454. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhac218>
- Cornett, H. E. (2014). Gender differences in syntactic development among english speaking adolescents. *Inquiries Journal/Student Pulse*, 6(03). Retrieved from <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=875>
- Dağabakan Öztürk, F. (2012). Toplumdibilimsel bir kavram olarak kadın-erkek dil ayrımına Türkçe ve Almanca açısından bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (47), 87-106.
- Denham, S., Workman, E., Cole, P., Weissbrod, C., Kendziora, K., & Zahn-Waxler, C. (2000). Prediction of externalizing behavior problems from early to middle childhood: The role of parental socialization and emotion expression. *Development and Psychopathology*, 12(1), 23-45. <https://doi.org/10.1017/S0954579400001024>
- Eckhaus, E., & Ben-Hador, B. (2019). Gossip and gender differences: a content analysis approach. *Journal of Gender Studies*, 28(1), 97-108. <https://doi.org/10.1080/09589236.2017.1411789>
- Eisler, R. M., & Blalock, J. A. (1991). Masculine gender role stress: Implications for the assessment of men. *Clinical Psychology Review*, 11(1), 45-60. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(91\)90137-J](https://doi.org/10.1016/0272-7358(91)90137-J)
- Endendijk, J. J., Portengen, C. M., Verhoeven, M., & Huijding, J. (2023). Dutch mothers' and

- fathers' differential attributions and parenting reactions to the misbehavior of sons and daughters. *Psychology of Men & Masculinities*, 24(3), 201-214. <https://doi.org/10.1037/men0000434>
- England-Mason, G., & Gonzalez, A. (2020). Intervening to shape children's emotion regulation: A review of emotion socialization parenting programs for young children. *Emotion*, 20(1), 98-104. <https://doi.org/10.1037/emo0000638>
- Esaulova, Y., von Stockhausen, L., & Ayoun, D. (2022). Empirical evidence for subtle gender biases in language. In *The Acquisition of Gender: Crosslinguistic Perspectives* (pp. 49-70). John Benjamins Publishing Company.
- Etchell, A., Adhikari, A., Weinberg, L. S., Choo, A. L., Garnett, E. O., Chow, H. M., & Chang, S. E. (2018). A systematic literature review of sex differences in childhood language and brain development. *Neuropsychologia*, 114, 19-31. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2018.04.011>
- Fischer, A. H., Rodriguez Mosquera, P. M., van Vianen, A. E. M., & Manstead, A. S. R. (2004). Gender and culture differences in emotion. *Emotion*, 4(1), 87-94. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.4.1.87>
- Fivush, R., Bohanek, J. G., Zaman, W., & Grapin, S. (2012). Gender differences in adolescents' autobiographical narratives. *Journal of Cognition and Development*, 13(3), 295-319. <https://doi.org/10.1080/15248372.2011.590787>
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P., & Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent-child emotion narratives. *Sex Roles*, 42(3-4), 233-253. <https://doi.org/10.1023/A:1007091207068>
- Fivush, R., Marin, K., McWilliams, K., & Bohanek, J. G. (2009). Family reminiscing style: Parent gender and emotional focus in relation to child well-being. *Journal of Cognition and Development*, 10(3), 210-235. <https://doi.org/10.1080/15248370903155866210>
- Fox, A. B., Bukatko, D., Hallahan, M., & Crawford, M. (2007). The medium makes a difference: Gender similarities and differences in instant messaging. *Journal of Language and Social Psychology*, 26(4), 389-397. <https://doi.org/10.1177/0261927X07306982>
- Goubet, K. E., & Chrysikou, E. G. (2019). Emotion regulation flexibility: Gender differences in context sensitivity and repertoire. *Frontiers in Psychology*, 10, 935. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00935>
- Graneist, A., Habermas, T. (2020). Exploring gender differences in the use of internal state language in mother-adolescent reminiscing. *Sex Roles* 82, 321-335. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01053-9>
- Gryzman, A., & Mansfield, C. D. (2020). Narrative methods in autobiographical memory. In *Autobiographical Memory Development* (pp. 67-83). Routledge.
- Güney, S., Gohar, R., Akıncı, S. K., & Akıncı, M. M. (2006). Attitudes toward women managers in Turkey and Pakistan. *Journal of International Women's Studies*, 8(1), 194-211.
- Haas, A. (1979). Male and female spoken language differences: Stereotypes and evidence. *Psychological Bulletin*, 86(3), 616-626. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.86.3.616>
- Halpern, H.P., Perry-Jenkins, M. (2016). Parents' gender ideology and gendered behavior as predictors of children's gender-role attitudes: A longitudinal exploration. *Sex Roles* 74, 527-542. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0539-0>
- Hilte, L., Vandekerckhove, R., & Daelemans, W. (2022). Linguistic accommodation in teenagers' social media writing: Convergence patterns in mixed-gender conversations. *Journal of Quantitative Linguistics*, 29(2), 241-268. <https://doi.org/10.1080/09296174.2020.1807853>

- Hosseini, M., & Tammimy, Z. (2016). Recognizing users gender in social media using linguistic features. *Computers in Human Behavior*, 56, 192-197. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.11.049>
- Hu, L., & Kearney, M. W. (2021). Gendered Tweets: Computational Text Analysis of Gender Differences in Political Discussion on Twitter. *Journal of Language and Social Psychology*, 40(4), 482-503. <https://doi.org/10.1177/0261927X20969752>
- Ishikawa, Y. (2015). Gender differences in vocabulary use in essay writing by university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 192, 593-600.
- İnce, M., & Koçak, M. C (2017). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 736-749. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/32387/360236>
- Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4), 328-334. <https://doi.org/10.1093/elt/54.4.328>
- Joiner, R., Dapkeviciute, L., Johnson, H., Gavin, J., & Brosnan, M. J. (2015). Two studies investigating gender differences in response to facebook status updates. *Proceedings of the International AAI Conference on Web and Social Media*, 9(1), 622-625. <https://doi.org/10.1609/icwsm.v9i1.14643>
- Kathuria, T., Kapadia, S., & Friedlmeier, W. (2023). Emotion Socialization in the Indian Cultural Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1178>
- Kimbrough, A. M., Guadagno, R. E., Muscanell, N. L., & Dill, J. (2013). Gender differences in mediated communication: Women connect more than do men. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 896-900. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.12.005>
- Koca, C., Arslan, B., & Aşçı, F. H. (2011). Attitudes towards women's work roles and women managers in a sports organization: The case of Turkey. *Gender, Work & Organization*, 18(6), 592-612. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2009.00490.x>
- Krasnova, H., Veltri, N. F., Eling, N., & Buxmann, P. (2017). Why men and women continue to use social networking sites: The role of gender differences. *The Journal of Strategic Information Systems*, 26(4), 261-284. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2017.01.004>
- Kumpulainen, V., Merisaari, H., Silver, E., Copeland, A., Pulli, E. P., Lewis, J. D., ... & Tuulari, J. J. (2023). Sex differences, asymmetry, and age-related white matter development in infants and 5-year-olds as assessed with tract-based spatial statistics. *Human Brain Mapping*, 44(7), 2712-2725. <https://doi.org/10.1002/hbm.26238>
- Lange, B., & Zaretsky, E. (2021). Sex differences in language competence of 4-year-old children: Female advantages are mediated by phonological short-term memory. *Applied Psycholinguistics*, 42(6), 1503-1522. <https://doi.org/10.1017/S0142716421000333>
- Lawrence, K. E., Abaryan, Z., Laltoo, E., Hernandez, L. M., Gandal, M. J., McCracken, J. T., & Thompson, P. M. (2023). White matter microstructure shows sex differences in late childhood: Evidence from 6797 children. *Human Brain Mapping*, 44(2), 535-548. <https://doi.org/10.1002/hbm.26079>
- Leaper, C., Anderson, K. J., & Sanders, P. (1998). Moderators of gender effects on parents' talk to their children: A meta-analysis. *Developmental Psychology*, 34(1), 3. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.1.3>
- Leaper, C., & Ayres, M. M. (2007). A meta-analytic review of gender variations in adults' language use: Talkativeness, affiliative speech, and assertive speech. *Personality and Social Psychology Review*, 11(4), 328-363. <https://doi.org/10.1177/1088868307302221>
- Lenhart, A., Smith, A., and Anderson, M. (2015). *Teens, technology and romantic relationships*. Pew Research Center.

- <https://www.pewresearch.org/internet/2015/10/01/teens-technology-and-romantic-relationships/>
- Lips, H. M. (1991). *Women, men, and power*. Mayfield Publishing Co.
- Lunkenheimer, E., Hamby, C. M., Lobo, F. M., Cole, P. M., & Olson, S. L. (2020). The role of dynamic, dyadic parent–child processes in parental socialization of emotion. *Developmental Psychology*, 56(3), 566–577. <https://doi.org/10.1037/dev0000808>
- Lund, T., Pavlova, M., Kennedy, M., Graham, S. A., Peterson, C., Dick, B., & Noel, M. (2021). Father–and mother–child reminiscing about past pain and young children’s cognitive skills. *Journal of Pediatric Psychology*, 46(7), 757-767. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsab006>
- MacArthur, H. J., Cundiff, J. L., & Mehl, M. R. (2020). Estimating the prevalence of gender-biased language in undergraduates’ everyday speech. *Sex Roles*, 82, 81-93. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01033-z>
- Marjanovič-Umek, L., & Fekonja-Peklaj, U. (2017). Gender differences in children’s language: a meta-analysis of Slovenian studies. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(2), 97-111. <https://doi.org/10.26529/cepsj.171>
- Mazman, S. G., & Usluel, Y. K. (2011). Gender differences in using social networks. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 10(2), 133–139.
- McDonnell, C., Luke, N., & Short, S. E. (2019). Happy moms, happier dads: Gendered caregiving and parents’ affect. *Journal of Family Issues*, 40(17), 2553–2581. <https://doi.org/10.1177/0192513X19860179>
- Mendoza, M., Beltran-Navarro, B., Matute, E., & Rosselli, M. (2021). Effects of the Age, Sex, and Maternal Education of Monolingual Spanish-Speaking Preschool Children on Oral Narrative Production. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 64(2), 579-592. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-19-00175
- Menegatti, M., & Rubini, M. (2017). Gender bias and sexism in language. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*, 2(2.05), 451–468. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.470>
- Merrill, N., Srinivas, E., & Fivush, R. (2017). Personal and intergenerational narratives of transgression and pride in emerging adulthood: Links to gender and well-being. *Applied Cognitive Psychology*, 31(2), 119-127. <https://doi.org/10.1002/acp.3308>
- Mesman, J., & Groeneveld, M. G. (2018). Gendered parenting in early childhood: Subtle but unmistakable if you know where to look. *Child Development Perspectives*, 12(1), 22-27. <https://doi.org/10.1111/cdep.12250>
- Mondorf, B. (2002). Gender Differences in English Syntax. *Journal of English Linguistics*, 30(2), 158-180. <https://doi.org/10.1177/007242030002005>
- Morawska, A. (2020). The effects of gendered parenting on child development outcomes: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 23(4), 553-576. <https://doi.org/10.1007/s10567-020-00321-5>
- Muscanel, N. L., & Guadagno, R. E. (2012). Make new friends or keep the old: Gender and personality differences in social networking use. *Computers in Human Behavior*, 28(1), 107–112. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2011.08.016>
- Nelson, J. A., O'Brien, M., Blankson, A. N., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2009). Family stress and parental responses to children’s negative emotions: Tests of the spillover, crossover, and compensatory hypotheses. *Journal of Family Psychology*, 23(5), 671–679. <https://doi.org/10.1037/a0015977>
- Newman, M. L., Groom, C. J., Handelman, L. D., & Pennebaker, J. W. (2008). Gender differences in language use: An analysis of 14,000 text samples. *Discourse Processes*, 45(3), 211–236. <https://doi.org/10.1080/01638530802073712>

- O'Kearney, R., & Dadds, M. (2004). Developmental and gender differences in the language for emotions across the adolescent years. *Cognition and Emotion*, 18(7), 913–938. <https://doi.org/10.1080/02699930341000356>
- Orfan, S. N. (2023). Gender differences in language use. *International Journal of Quality in Education*, 7(1), 24-36.
- Önem, E. E. (2017). Gender related differences in using intensive adverbs in Turkish. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 13(2), 182–189.
- Park, G., Yaden, D. B., Schwartz, H. A., Kern, M. L., Eichstaedt, J. C., Kosinski, M., Stillwell D., Ungar L. H., & Seligman, M. E. P. (2016). Women are warmer but no less assertive than men: Gender and language on Facebook. *Plos One*, 11(5), 1–26. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0155885>
- Pavlova, M., Mueri, K., Peterson, C., Graham, S. A., & Noel, M. (2022). Mother–and father–child reminiscing about past events involving pain, fear, and sadness: Observational cohort study. *Journal of Pediatric Psychology*, 47(7), 840-849. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsac012>
- Piersoul, J. & Van de Velde, F. (2023). Men use more complex language than women, but the difference has decreased over time: a study on 120 years of written Dutch. *Linguistics*, 61(3), 725-747. <https://doi.org/10.1515/ling-2021-0022>
- Plug, I., Stommel, W., Lucassen, P. L., olde Hartman, T. C., Dulmen, S. v., & Das, E. (2021). Do women and men use language differently in spoken face-to-face interaction? A scoping review. *Review of Communication Research*, 9, 43-79. <https://doi.org/10.12840/ISSN.2255-4165.026>
- Polce-Lynch, M., Myers, B. J., Kilmartin, C. T., Forssmann-Falck, R., & Kliewer, W. (1998). Gender and age patterns in emotional expression, body image, and self-esteem: A qualitative analysis. *Sex Roles*, 38(11-12), 1025-1048. <https://doi.org/10.1023/A:1018830727244>
- Portengen, C. M., van Baar, A. L., & Endendijk, J. J. (2023). A neurocognitive approach to studying processes underlying parents' gender socialization. *Frontiers in Psychology*, 13, 1054886. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1054886>
- Proverbio, A. M. (2023). Sex differences in the social brain and in social cognition. *Journal of Neuroscience Research*, 101(5), 730-738. <https://doi.org/10.1002/jnr.24787>
- Pugh, Z. H., Huang, J., Leshin, J., Lindquist, K. A., & Nam, C. S. (2023). Culture and gender modulate dlPFC integration in the emotional brain: evidence from dynamic causal modeling. *Cognitive Neurodynamics*, 17(1), 153-168. <https://doi.org/10.1007/s11571-022-09805-2>
- Ramakrishnan, J. L., Garside, R. B., Labella, M. H., & Klimes-Dougan, B. (2019). Parent socialization of positive and negative emotions: Implications for emotional functioning, life satisfaction, and distress. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 3455-3466. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01528-z>
- Reynolds, M. R., Scheiber, C., Hajovsky, D. B., Schwartz, B., & Kaufman, A. S. (2015). Gender differences in academic achievement: Is writing an exception to the gender similarities hypothesis?. *The Journal of Genetic Psychology*, 176(4), 211-234. <https://doi.org/10.1080/00221325.2015.1036833>
- Rinaldi, P., Pasqualetti, P., Volterra, V., & Caselli, M. C. (2023). Gender differences in early stages of language development. Some evidence and possible explanations. *Journal of Neuroscience Research*, 101, 643–653. <https://doi.org/10.1002/jnr.24914>
- Roberts, W. L. (1999). The socialization of emotional expression: Relations with prosocial behaviour and competence in five samples. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 31(2), 72–85. <https://doi.org/10.1037/h0087075>

- Romaine, S. (2008). Variation in Language and Gender. In Holmes, J., & Meyerhoff (Eds), M., *Handbook of Gender and Language*, (pp. 409 – 433). Blackwell Publishing Ltd., USA. <https://doi.org/10.1002/9780470756942.ch4>
- Root, A. K., & Rubin, K. H. (2010). Gender and parents' reactions to children's emotion during the preschool years. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2010(128), 51-64. <https://doi.org/10.1002/cd.268>
- Rungta, S. (2017). WhatsApp usage differences amongst gender: An exploratory study. *NLDIMSR Innovision Journal of Management Research*, 63-74. Retrieved from <http://nldinnovision.com/index.php/nldimsr/article/view/38>
- Sakallı, N., Türkoğlu, B., & Kuzlak, A. (2018). How are women and men perceived? Structure of gender stereotypes in contemporary Turkey. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6(13), 309-336. <https://doi.org/10.7816/nesne-06-13-04>
- Sanders, W., Zeman, J., Poon, J., & Miller, R. (2015). Child regulation of negative emotions and depressive symptoms: The moderating role of parental emotion socialization. *Journal of Child and Family Studies*, 24(2), 402-415. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9850-y>
- Schultheiss, O. C., Köllner, M. G., Busch, H., & Hofer, J. (2021). Evidence for a robust, estradiol-associated sex difference in narrative-writing fluency. *Neuropsychology*, 35(3), 323–333. <https://doi.org/10.1037/neu0000706>
- Schwartz, H. A., Eichstaedt, J. C., Kern, M. L., Dziurzynski, L., Ramones, S. M., Agrawal, M., Shah A., Kosinski M., Stillwell D., Seligman M. E. P. ... & Ungar, L. H. (2013). Personality, gender, and age in the language of social media: The open-vocabulary approach. *Plos One*, 8(9), 1–16. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0073791>
- Simpson, A. P. (2009). Phonetic differences between male and female speech. *Language and Linguistics Compass*, 3(2), 621-640. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2009.00125.x>
- Singh, S. (2001). A pilot study on gender differences in conversational speech on lexical richness measures. *Literary and Linguistic Computing*, 16(3), 251-264.
- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(4), 23–32. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/josc/issue/19027/200546>
- Suganob-Nicolau, M. F., & Sukamto, K. E. (2016). Gender differences in writing complex sentences: A case study of Indonesian EFL students. *Indonesian JELT: Indonesian Journal of English Language Teaching*, 11(1), 69-80. <https://doi.org/10.25170/ijelt.v11i1.1490>
- Susilo, P. (2018). Expressions of Feeling And Gender Differences on Instagram Comments. *Compendium: Journal of Cultural, Literacy, and Linguistic Studies*, 1(1).
- Svane, R. P., Zaman, W., Merrill, N., Krøjgaard, P., & Fivush, R. (2022). Gender differences in emotional reminiscing in a Scandinavian sample. *Scandinavian Journal of Psychology*, 63(3), 173-181. <https://doi.org/10.1111/sjop.12802>
- Thelwall, M., & Vis, F. (2017). Gender and image sharing on Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat and WhatsApp in the UK: Hobbying alone or filtering for friends?. *Aslib Journal of Information Management*, 69(6), 702-720. <https://doi.org/10.1108/AJIM-04-2017-0098>
- Thelwall, M., Wilkinson, D., & Uppal, S. (2010). Data mining emotion in social network communication: Gender differences in MySpace. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 61(1), 190–199. <https://doi.org/10.1002/asi.21180>
- Tifferet, S., & Vilnai-Yavetz, I. (2014). Gender differences in Facebook self-presentation: An

- international randomized study. *Computers in Human Behavior*, 35, 388–399. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.03.016>
- van der Pol, L. D., Groeneveld, M. G., van Berkel, S. R., Endendijk, J. J., Hallers-Haalboom, E. T., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Mesman, J. (2015). Fathers' and mothers' emotion talk with their girls and boys from toddlerhood to preschool age. *Emotion*, 15(6), 854. <https://doi.org/10.1037/emo0000085>
- Veijalainen, J., Reunamo, J., & Heikkilä, M. (2021). Early gender differences in emotional expressions and self-regulation in settings of early childhood education and care. *Early Child Development and Care*, 191(2), 173-186. <https://doi.org/10.1080/03004430.2019.1611045>
- Vishkin, A., Kitayama, S., Berg, M. K., Diener, E., Gross-Manos, D., Ben-Arieh, A., & Tamir, M. (2023). Adherence to emotion norms is greater in individualist cultures than in collectivist cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(6), 1256–1276. <https://doi.org/10.1037/pspi0000409>
- Wallentin, M. (2020). Gender differences in language are small but matter for disorders. *Handbook of Clinical Neurology*, 175, 81-102. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-64123-6.00007-2>
- Wang, M. R., & Hsieh, S. C. Y. (2007). Gender differences in the language for emotions. *Asian Journal of Management and Humanity Sciences*, 2(1–4), 89-97. <https://doi.org/10.6413/AJMHS.200712.0089>
- Waterloo, S. F., Baumgartner, S. E., Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2018). Norms of online expressions of emotion: Comparing Facebook, Twitter, Instagram, and WhatsApp. *New Media & Society*, 20(5), 1813-1831. <https://doi.org/10.1177/1461444817707349>
- Xia, X. (2013). Gender differences in using language. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(8), 1485–1489. <https://doi.org/10.4304/tpls.3.8.1485-1489>
- Xu, M., Liang, X., Ou, J., Li, H., Luo, Y. J., & Tan, L. H. (2020). Sex differences in functional brain networks for language. *Cerebral Cortex*, 30(3), 1528-1537. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhz184>
- Yaffe, Y. (2023). Systematic review of the differences between mothers and fathers in parenting styles and practices. *Current Psychology*, 42(19), 16011-16024. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01014-6>
- Ye, Z., Hashim, N. H., Baghirov, F., & Murphy, J. (2018). Gender differences in Instagram hashtag use. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 27(4), 386-404. <https://doi.org/10.1080/19368623.2018.1382415>
- Zaman, W., & Fivush, R. (2011). When my mom was a little girl...: Gender differences in adolescents' intergenerational and personal stories. *Journal of Research on Adolescence*, 21(3), 703-716. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00709.x>
- Zhou, P., Shi, W., Zhao, J., Huang, K. H., Chen, M., Cotterell, R., & Chang, K. W. (2019). Examining gender bias in languages with grammatical gender. In *EMNLP-IJCNLP 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing and 9th International Joint Conference on Natural Language Processing*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1909.02224>

Çocuklara Yöneltilmiş Şiddetin Beyin Yapılarına, Bilişsel Süreçlere Etkisi¹

The Effect of Violence Against Children on Brain Structure and Cognitive Processes

Gülden AKKAN*

* **Sorumlu Yazar**, Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
g.akkanmacar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4180-477X>

Selami Varol ÜLKER**

** Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
selamivarol.ulker@uskudar.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6385-6418>

Geliş tarihi/Received: 01.04.2023 **Kabul tarihi/Accepted:** 27.12.2023 **Yayın tarihi/Published:** 31.12.2023

“Şiddeti tanıyorum. Tanıdığımı sanıyorum. Niçin yapıldığı, törensel, sesli, sessiz, simgesel, fiziksel ya da atipik oluşu, başkasına ya da kendine yönelmesi, mazur görülen sebepler beni ilgilendirmiyor. Hepsi şiddet.” (Somersan, 1996)

ÖZET

Son yıllarda gerek bireysel anlamda gerekse toplum nezdinde şiddet vakalarının giderek arttığına tanıklık ediyoruz. Toplumsal kutuplaşmalar ve etnosentrik tutumların yanı sıra bireylerarası saldırganlık ve şiddet vakaları da (başta kadınlara ve çocuklara olmak üzere) her geçen gün artmaktadır. Şiddetin insanlar arasında problem çözmede “-araçsal kullanımı” modernleşme ile zıtlık içinde olmalı diye düşünürken karşımıza tam tersi bir istatistik çıkıyor. Saldırganlık, şiddete olan eğilim ve dürtüsellik her geçen gün artıyor. Şiddetin bu anlamda yaygınlığını değerlendirirken ve üzerinde düşünürken, bir anda örtülü olarak idealize edilen bir şiddet kavramı ile yüzleşiyoruz: dünya genelinde militarist ve toplumsal narsizme varan politikalar, medya ve benzeri görsel iletişim araçlarında idealize edilen şiddet figürleri, okullarda çeteleşmeler, aile içi şiddet ve daha birçok toplumsal alanda kullanılan şiddet dili gibi. Çalışma kapsamında şiddetin tanımı yapılarak, çocukların şiddet ve şiddet içerikli uyarılara bağlı olarak beyin gelişimindeki olumsuz etkiler üzerinde durulacaktır. Bu alanda yapılmış araştırmalar ve değerlendirmeler çalışmanın ana eksenini oluştururken, bunun yanı sıra bir zamanlar şiddetin mağduru olan bireylerin, şiddet uygulama noktasındaki eğilimleri de nörolojik olarak değerlendirilerek şiddetin toplumsal döngüsünün altı çizilecektir. İlgili çalışmamız, şiddet ve şiddet içerikli uyarıların çocukların beyin gelişimlerine ve bilişsel süreçlerine olan olumsuz çıktılarını ortaya koyması bakımından literatür için oldukça anlamlıdır. Bu noktada özellikle şiddetin, sistematik ve süreğen uygulanmasının beynin gelişimsel aşamasına verebileceği potansiyel zararlarını alanda yapılmış çalışmaların çıktılarına değinerek ortaya koymak, bu çalışmanın ana amaçlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, çocuk, şiddetin nörobiyolojisi, bilişsel süreç.

¹ **Önerilen Atıf/Suggested Citation:** Akkan, G. & Ülker, S.V. (2023). Çocuklara Yöneltilmiş Şiddetin Beyin Yapılarına, Bilişsel Süreçlere Etkisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 4(8), 96-117.

ABSTRACT

In recent years, we have witnessed an increasing number of cases of violence, both individually and in society. In addition to social polarization and ethnocentric attitudes, cases of interpersonal aggression and violence (especially against women and children) are increasing day by day. While we think that the "instrumental use" of violence in solving problems between people should be in contrast with modernization, we encounter the exact opposite statistics. Aggression, tendency to violence and impulsivity are increasing day by day. While evaluating and reflecting on the prevalence of violence in this sense, we suddenly come face to face with an implicitly idealized concept of violence: policies bordering on militaristic and social narcissism around the world, idealized figures of violence in the media and similar visual communication tools, gangs in schools, domestic violence and more. Like the language of violence used in many social areas. Within the scope of the study, the definition of violence will be made and the negative effects on children's brain development due to violence and violent stimuli will be emphasized. While the research and evaluations made in this field constitute the main axis of the study, the social cycle of violence will be underlined by neurologically evaluating the tendency of individuals who were once victims of violence to commit violence. Our relevant study is very meaningful for the literature as it reveals the negative consequences of violence and violent stimuli on children's brain development and cognitive processes. At this point, one of the main purposes of this study is to reveal the potential harms that systematic and chronic application of violence may cause to the developmental stage of the brain, by referring to the results of studies conducted in the field.

Key Words: Violence, child, neurobiology of violence, cognitive process.

GİRİŞ

Yaşama oturduğumuz evin penceresinden değil de milyarlarca türün ve canlının yaşadığı ve paylaştığı bir evren olarak baktığımızda, karşımıza türler ve türler arası çatışmalar ve hayatta kalma savaşları çıkmaktadır. Spinoza bu anlamda Ethica adlı eserinde özellikle "conatus" kavramına dikkat çeker, "Spinoza" ya göre var olan her şey varlığını kendi kendine sürdürmeye çaba sarf eder. Başka deyişle her şey kendi varlığını sürdürme eğilimindedir. İşte bu eğilim (conatus) şeyin fiili özüdür" (Spinoza, 2014, s. 211). Spinoza tarafından yapılan bu değerlendirmenin bugün bakıldığında tek hücreli canlılar ve hatta virüsler, bitkiler tarafından da doğrulandığını söylemek yanlış olmaz. Var olma savaşında canlılar doğaya karşı topluluk olarak yaşama eğilimini seçmek durumunda kalmıştır. Doğa şartlarının ve türler arası çatışmaların yaşamı kimi zaman zorluyor oluşu canlıların topluluk olarak yaşama ve türün devamlılığını sağlama eğilimini artırmıştır. Bir canlı türü olarak insan da bu eğilimi diğer canlılar ile paylaşmak durumunda kalmıştır. Türün devamlılığını sağlamak adına karşılaşılan problemlere ortak çözüm üretme eğilimi bakıldığında gayet rasyoneldir. Fakat bu birlikte yaşama konusunda alınmış ortak kararın her zaman olumlu çıktılar vermeyeceği kimi zamanda topluluk içi çıkar çatışmalarının olumsuz deneyimlerle ilerleyeceği de bir gerçektir. İnsanlar örgütsel ortamlara girdiklerinde davranışları ile diğer bireylerle ilişki geliştirir (Basım ve Tatar, 2006). Bazen bu ilişki biçimi yoğun uyarılma ile öfke biçimine dönüşmektedir (Şahin vd., 2011) Schwartz' a göre değerler, insanoğlunun baş etmeye çalıştığı çatışmaların ürünü olarak davranışlara yön vermektedir (akt. Ağır, 2018). Peki insan topluluk içinde yaşama arzusunu sürdürürken kendisini bu olağan çatışmalardan nasıl koruyacak ve hayatta kalmayı başarabilecektir? İnsanı bu noktada koruyan mekanizmalar neler olmalıdır? Konuya bu pencereden bakıldığında insanı diğer canlılardan ayıran önemli ve temel bir fark bulunmaktadır. O da insanın dürtüsel davranışlarını dizginleyebilmesi veya böyle bir donanıma sahip olmasıdır. İnsanlar sahip oldukları mekanizmalar ile yaptıkları eylemlerin sonuçlarını hesaplayabilir, bu davranışlardan kendilerini alıkoyabilir, hayatta kalmak adına plan yapabilir ve yeni kararlarla doğru çıkışları bulabilir. Bu noktadan bakıldığında evrenin yönetici türü insan gibi gözükmektedir. İnsan sahip olduğu mekanizmalar ile evrene büyük oranda hükmetmiş, doğa şartları ve diğer türlerle baş etme mekanizmalarını keşfetmiştir (Sağlam, 2011). Tüm bu gücü elinde bulunduran insanın ise en önemli organı bu açıdan bakıldığında beyindir. İnsan beyni tarafından üretilen araçlar, bilgisayarlar, robotlar ve diğer

buluşlar ilkel dönemlere geri dönüş yolunu tamamen kapatmış gibi gözükmektedir. Bu açıdan her bir bireyde beynin anatomik ve yapısal olarak gelişimi gerek toplumsal yaşamın devamı gerekse bireysel olarak evrene uyum için önemli bir anlam ifade etmektedir. Çünkü beyin vücudun ana kumanda merkezidir. Bu süreç çocuğun bilişsel yeteneklerini etkilemek suretiyle, kendilik algısı açısından da önem arz edecektir (Özen, 2014).

Kendilik değeri bireyler, özellikle çocuklar açısından oldukça önemlidir. Bu değer, çocukların kişisel, sosyal ve okul yaşamlarını oldukça önemli bir derecede etkilemektedir (Çapan ve Owen,2017). Bireylerin sağlıklı gelişimsel süreçlerini tamamlayabilmeleri, beynin miyelinizasyon aşaması ile yakından ilişkilidir. Miyelinizasyon süreci henüz tam olarak tamamlanmamış bireylerin beyinlerinde, şiddet uyaranlarının olumsuz neticeler yaratacağı kısmen öngörülebilir bir durumdur. Miyelinizasyon aşamasında şiddet ve şiddet içerikli uyaranlara maruz kalan bir beynin, ilgili aşamayı tam ve eksiksiz tamamlamasının önünde engeller oluşacak ve bu durum ilgili bireyin bilişsel süreçlerinde olumsuz çıktılara neden olabilecektir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal veya bireysel kaynaklı olarak yöneltilen şiddet, yarattığı stres oranında, kümülatif etkileri ile de yıkıcıdır. İlgili derlememizde, kurbanlara yöneltilmiş olan şiddetin; sistematik, örtülü, süregelen özellikler göstermesi halinde bireylerin beyinlerinde yarattığı olumsuz etkiler üzerinde durulmuştur.

Beynin Yapısal Gelişimi

“Beyin, 1200 gramdan biraz daha ağır, küflü peynir gibi kokan, yapışkan, peltemsi bir maddeden oluşan, kafa içi boşluğunu dolduran, üç kat beyin zarı ile örtülü, beyaza yakın gri renkli, iki yarıküreden oluşan üzeri girintili (suklus) çıkıntılı (girus) organdır” (akt. Üngüren, 2015). İnsan beyni prenatal dönemden başlamak üzere yaşamın ilerleyen süreçlerinde belli bir gelişim ve değişim çizgisine sahiptir (Aral ve Baran, 2011). Bu noktada miyelinizasyon kavramı öne çıkmaktadır. Miyelinizasyon, fetal yaşam boyunca başlayan ve çoğunlukla doğumdan sonra, en azından önceden tanımlanmış bir şekilde üçüncü yılın sonuna kadar devam eden dinamik bir süreçtir (Atalar, 2019). Çocuk ve ergen beyni, nöron sayısı, dendrit bağlantılar ve miyelinizasyon derecesi açısından erişkinden oldukça farklıdır (Dervent ve Ayta, 2015).

Beyin Gelişimi ve Miyelinizasyon

Prenatal dönemden okul çağına kadar olan dönemde insan beyni çeşitli aşamalarla gelişir ve şekillenir. Bu gelişim şu aşamalardan oluşur; “nöronların oluşumu (nörogenez), nöronların doğru yere gitmeleri (migrasyon), nöronların birbirine bağlanmasını sağlayacak akson ve dendritlerin oluşumu (nöronal diferensiyasyon ve pathfinding), sinapsların oluşumu (sinaptogenez), sinapsların arıtılması, geliştirilmesi (olgunlaşma) ve nöronların çevresinde destek dokuların ve iletişimi sağlayacak dokuların oluşması (gliagenez ve miyelinizasyon)” (akt.Aral ve Baran 2011). Miyelinizasyon, bir akson etrafında miyelin lipit çift tabakanın oluşumudur yani aksonların oligodendrositler aracılığı ile sarılmasıdır (Atalar, 2019). Tüm bu gelişim genetik yapı ve çevresel etmenlerle yapılır. “Sinaptogenez ve beyin gelişiminde iki tür uyarı veya deneyim etkili olmaktadır. Bunlardan biri “deneyim beklentili” (experience expectant) diğer bir gelişim ise “deneyim-bağımlı” (experience-dependent) olarak tanımlanır” (Aral ve Baran, 2011). Burada kişinin bireysel olarak aldığı uyarılar farklı sinaptik aktivite ve bağlantılar kurarak kişinin biricikliği anlamında farklılıklar oluşturacaktır. Bu oluşumlar kişilerin yaşam şartlarına uyumu için genel alt yapıyı oluşturur. Prenatal dönemde başlayan beyin gelişim sürecinin doğru aşamalarla ilerleyebilmesi ve beyin içindeki tüm yapıların sağlıklı şekilde gelişimini tamamlaması doğru uyaranların verilmesi ile yakından ilgilidir. Gelişim evresindeki çocuk beynine, yanlış uyaranların ve mesajların gönderilmesi yapısal olarak beynin ilgili bölgelerinde irreversible olumsuz etkilere sahip olmaktadır (Ertuğrul vd.,2021). Bununla beraber yapılan araştırmalar gelişimini tamamlamış

olsa dahi sistematik bir şiddetin ve bununla tetiklenen depresyon tablosunun da, beynin yapısal elemanları üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. Özellikle bilişsel süreçlerin yönetiminde oldukça önemli etkilere sahip gri madde hacmindeki değişimler bunlardan yalnızca bir tanesidir. Derlememizin sonraki kısımlarında bu değişimlere ayrıca değinilecektir. Çalışma boyunca araştırdığımız şiddetin etkilerini doğru anlamak adına öncelikle şiddetin ne olduğunu tanımlamak ilk adımlardan biri olacaktır.

Şiddet Nedir?

Şiddet Latince “kuvvet” ya da “zindelik” anlamında “vis” kelimesinden gelmektedir (Bingöl ve Erkek, 2020). Şiddet “Bir kişi ya da topluluğun, fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne, mülkiyetine, kültürel veya sembolik değerlerine karşı, herhangi bir birey, grup ya da örgütlü bütünlük tarafından verilen fiziksel ve/veya psikolojik zarar” olarak tanımlanmaktadır (Eren, 2005). K. Lorenz “Saldırganlık Üzerine” adlı kitabında şiddetin uygun bir ortam olmasını bekleyen programlanmış bir içgüdüden kaynaklandığını iddia etmektedir (Sağlam, 2019). Bu iddialarla şiddetin etiolojisi üzerine halen tartışılmaktadır. “DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) şiddeti (1961) büyük bir halk sağlığı sorunu olarak kabul etmiştir” (1961, akt. Solak, 2018). Bireylerin maruz kaldıkları şiddetin tespit edilmesinde bilimsel olarak kabul edilmiş yöntemler kullanılır. Şiddete ilişkin bilimsel çalışmalarda ise Şiddete Maruz Kalma Anketi (ŞMA) kullanılan yöntemlerden biridir (Soylu ve Kaya, 2021). Bunun yanı sıra aile içi şiddet ile istismar sıklıkla bir arada görülen kavramlardır (Kahraman ve Çokamay, 2016). Derlememizde değindiğimiz kimi araştırmalarda ŞMA ya dayalı yöntem ve analizler kullanılmıştır. Ayrıca aile içi istismar, şiddet ile ilişkili olarak ele alınan konular arasındadır.

Çocuklara Yönelik Şiddet Nedir?

“Çocuğa yönelik şiddet; çocukların bedensel, zihinsel ya da ruhsal sağlıklarına zarar veren, gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmaları olarak tanımlanabilir” (Şenol ve Mazman, 2014). Çocuğa yönelik şiddet tanımında da ortaya konduğu üzere yalnızca fiziksel bir şiddeti işaret etmemekte, çocukların gelişim süreçlerini engelleyen her türlü tutum ve davranış olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, çocuğa yönelik şiddet farklı tür ve boyutlarda ele alınmaktadır. Bu noktada yapılan araştırma ve istatistikler aşağıdaki gibidir.

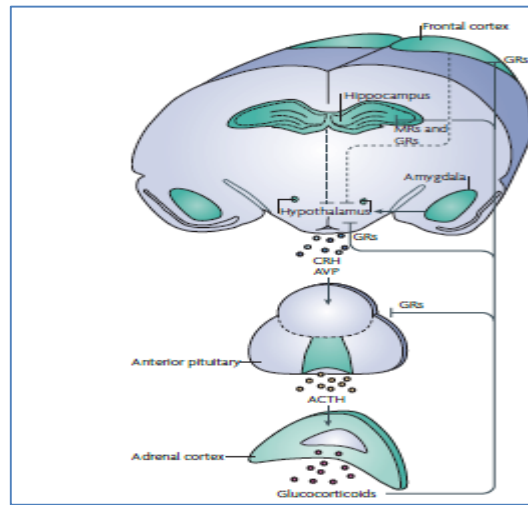
Çocuklara Yönelik Şiddet İle İlişkili İstatistikler

Dünya genelinde çocuklara yönelik şiddetin raporlanması noktasında UNICEF tarafından araştırmalar ve istatistiki çalışmalar yapılmaktadır. UNICEF tarafından en son yayınlanan rapora göre; çocuklara yönelik şiddet; fiziksel, cinsel ve farklı boyutları ile oldukça yaygındır. Kayda geçen rakamlara bakılacak olursa; dünya genelinde her dört çocuktan biri şiddete maruz kalmaktadır. Engelli çocukların istismara uğrama oranı, engelsiz çocuklara oranla dört kat daha fazladır. Tüm dünyadaki çocukların % 23’ nün darp gibi örüntülerle şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Dünya üzerinde 300 milyon çocuğun kendilerine bakım veren kişilerin duygusal veya fiziksel şiddetine maruz kaldığı raporlanmaktadır. Son olarak dünya genelinde 732 milyon çocuk okullarda şiddet içeren disiplin cezaları ile karşı karşıya olarak yaşamını sürdürmektedir (Hosta ,S. (23.06.2022 / Çocuklara Yönelik Şiddet – UNICEF). Tüm bu istatistikler ile görüldüğü üzere, çocuklar gerek aile içinde gerekse kamusal alanda şiddetle yoğun bir temas alanı içindedir.

Süreğen Stresin Beyin Yapılarına Etkisi

Organizma kendisine yöneltilmiş strese üç aşamalı bir cevap verir. Söz konusu aşamalarda oluşan vücut tepkisi, şiddetin dozu ve mesajın sürekliliği ile paralellik taşır. Yani organizmanın uğradığı şiddetin dozu ve sürekliliği arttıkça oluşan hasar da artış gösterir diyebiliriz. Bu noktada bedende her aşamada gösterilen tepki ve alarma geçen sistemler de farklılık arz eder. Bireyler, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan strese karşı farklı savunma

mekanizmaları geliştirir. Bedenin stresin ilk aşamasında gösterdiği tepki “kaç ya da savaş” olarak tanımlanır. Bu aşamada birey stresör ile savaşmaya veya kaçmaya hazır hale getirilir. Duygusal hafıza ve duygusal tepkilerin oluşmasında birincil role sahip olan ve limbik sistemin bir parçası olarak işlev gören amigdala korkulu ve kaygı verici durumlarda yoğun olarak etkinlik artışı gösterir (Ertuğrul vd.,2021). Bu aşamada vücut bir takım değişikliklere gider; ilk olarak solunum sayısı artar, bedene daha fazla oksijen sağlanır, kan basıncı yükselir, dolaşım artar ve organlara daha fazla kan akışı sağlanır. Devamında kaslar gerginleşir ve kuvvet gerektiren işlere hazırlık yapılır, sindirim faaliyetleri yavaşlar, bu bölgedeki kan beyine gider, göz bebekleri büyür ve uyanık olma haline hazırlanılır. Bununla birlikte karaciğerdeki, kaslardaki depolanmış yağ ve şeker kana karışır. Vücut için gerekli enerji hazır hale getirilir, kanda alyuvar artar ve dokulara taşınan oksijen miktarında artış sağlanarak, beş duyu organı uyanık hale getirilir. Vücudun gerçekleştirdiği bu etkinliklere “alarm” aşaması denir ve bu noktada “ SAM (Sempatika Adrenomodüler Sistem)” devrededir (Lupien vd., 2009). Stres içeren mesajın devamı halinde vücut tüm organları ve enerjisi ile savaşa devam eder ve direnir, bu sebeple bu aşamaya ise “ direnme” aşaması denir. Direnme aşamasından sonra, stres yaratan durum ve mesajın devamı halinde beden için en tehlikeli aşamaya geçilir. Beyin gelişiminin en olumsuz şekilde etkilendiği bu aşama, üçüncü aşama olarak tanımlanan “ tükenme” aşamasıdır. Tükenme aşaması, beden kapasitesinin yetersiz kalıp hastalıkların başladığı evredir. Bu aşamada devreye giren ikinci sistem ise “HHA” olarak tanımlanan “ hipotalamik- hipofiz - adrenokortikal” sistemdir. Bu sistemin aktive olması ve sürekli uyarılması ile KSH (kortikotropin salgılatıcı hormon), AKTH (adrenokortikotropik hormon) ve glukokortikoid stres hormonlarını salgılayan sistemler devreye girer ve nihai çıktı olarak “ kortizol” seviyesi yükselir.

Şekil 1. SAM - Sempatika Adrenomodüler Sistem (Lupien vd., 2009)

Kortizol hormonunun acil hallerin yönetiminde önemli olduğu ancak kandaki seviyesinin yüksek artışının beyin hücrelerine, prefrontal kortekse ve özellikle hipokampüse zarar verdiği bildirilmektedir (Lupien vd.,2009). Hipokampüste çok sayıda kortizol algılayan reseptör hücre bulunmaktadır, dolayısıyla kandaki yüksek kortizol seviyesi ilgili yapı için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bilişsel süreçlerimiz için oldukça önemli olan prefrontal korteksteki nöral yapıların da kortizol seviyesindeki yüksek artış ile dejenerasyonu beyin gelişimi açısından oldukça sakıncalı görülmektedir. Prefrontal korteks insan evriminin en son gelişen yapılarını içermektedir. Özellikle bilişsel süreçlerin yönetimi ve karar verme mekanizmalarının sağlıklı gelişimi prefrontal korteks ile yakından ilişkili bulunmaktadır.

(Sadedil, 2018). Bu yapının şiddete bağlı uyarıların yaratacağı stres ile zarar görmesi, çocukların bilişsel gelişimleri açısından olumsuz çıktılara neden olabilecek gibidir. Dolayısı ile, şiddetin ve şiddet içerikli uyarıların yaratacağı stres, kandaki yüksek kortizol artışı ile ilgili yapılara zarar verici bir mekanizmaya dönüşebilmektedir (Lupien vd., 2009).

ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDETİN VE ŞİDDET İÇERİKLİ UYARANLARIN NÖROBİYOLOJİK ETKİLERİ

Olumsuz Uyarıların Çocukların Beyin Yapılarına ve Bilişsel Süreçlere Etkisi

Henüz yapısal olarak gelişimini tamamlamamış çocuk beyninin maruz kaldığı uyarılar oldukça önemlidir. Yapılan araştırmalara göre; stres, korku ve şiddet içerikli uyarılar, çocukların beyin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Şiddet ve şiddet içerikli mesajlar henüz gelişimini tamamlamamış insan beyninde geri dönüşsüz hasarlara neden olmaktadır. Bu anlamda olumlu gelişimin desteklenmesi adına öncelikle şiddetin ne olduğunun doğru tanımlanması atılacak ilk adımlardan biridir. Bu anlamda, bireyler tarafından tanımı doğru yapılmayan şiddet, örtülü olarak kendini gerçekleştirme gibi tehlikeli sonuçlar doğurabilir ve çocuklar hesaba dahil edilmeyen şiddetin kurbanı olabilir. Bu açıdan bakıldığında insan yaşamında kritik gelişim dönemlerinin olduğuna, bu dönemlerde verilen mesajların ise oldukça önemli olduğuna dikkat çekilmelidir (Büker vd., 2014).

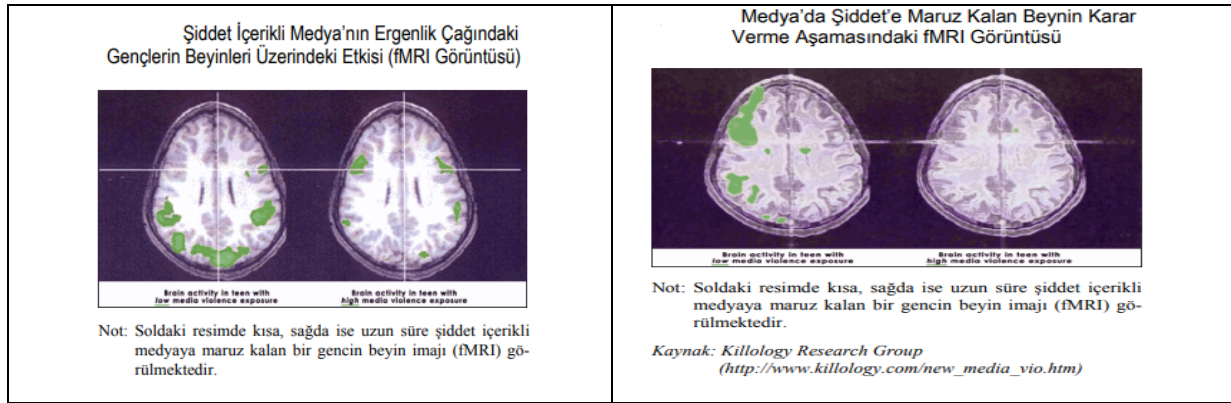
Çocuklarda Olumsuz Uyarılar Karşısında Hasar Gören Beyin Bölgeleri ve İlgili Bilişsel Süreçler

Son dönemlerde yapılmış çok sayıda çalışma stresli uyarılar karşısında beyin zarar gören işlevlerini incelemiştir. Çalışmalar göstermektedir ki, stresli uyarılar; beyin ön kısmındaki prefrontal korteks, temporal bölgedeki hipokampus ve hipotalamusta ciddi anlamda olumsuz etkilere neden olmaktadır. Doğal olarak bu mekanizmalar tarafından yönetilen bilişsel süreçler de çocuğun gelişiminde belirli oranda gerilemelere neden olmaktadır. Çocukların beyin gelişimini olumsuz etkileyen faktörler arasında “ilk yaşında kaygının artması ve ya şiddete maruz kalınması” özellikle vurgulanan yönlerdir (Ertuğrul vd.,2021). Uzmanlara göre prefrontal korteks hasarı; karar alma mekanizmaları, düşünme, hafıza ve idari görevler gibi birçok bilişsel işlevde aksaklığa neden olmaktadır. Benzer şekilde etkilenen bir diğer yapı ise hipokampustur. Bu yapıdaki benzer bir hasar ise; çocuğun kısa süreli bellek, uzun süreli bellek ve işleyen bellek süreçlerinde belirli oranlarda gerilemelere neden olmaktadır. Ayrıca yapılan birçok çalışma şiddete uğrayan çocukların, dil gelişimlerinde de olumsuzluklara işaret etmektedir. Bu açıdan, az konuşma, bağırarak konuşma veya çok konuşma gibi olumsuz çıktılarının altı çizilmektedir. Şiddet ve şiddet içerikli mesajların çocukların beyin gelişimindeki etkilerini izlemek adına yürütülen bazı çalışmalarda beyin görüntüleme teknikleri kullanılmıştır. İlgili araştırmalarda, şiddet ve şiddet içerikli uyarıların beyin bölgelerinde yarattığı sinirsel aktivasyonlar ve yapısal olarak gelişim süreçleri üzerinde durulmuştur. 1994 yılında, Texas Children’s Hospital Psikiyatri Bölüm Başkanı, Profesör Bruce D. Perry tarafından yayınlanan bir araştırma sevgi ortamında ve ilgi ile büyüyen çocuklar ile ihmal edilmiş ve sevgi ortamında büyümeyen çocukların beyin gelişimlerini karşılaştırmayı hedef almıştır. Yapılan araştırmada çocukların beyin yapıları incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre sevgi ve ilgi ile büyüyen çocuklar ile bunun tam tersi bir çevrede büyüyen çocuklar arasında beyin yapısal alanlarında anlamlı anatomik farklar vardır. Çalışmaya ilişkin görseller göstermektedir ki, her iki çocuğun beyin gelişimleri aynı düzeyde değildir ve hacimsel farklılıklar bulunmaktadır. Perry, çocukların yetiştirme tarzının beyin gelişimleri için çok önemli olduğunu belirtmiş ve “Sağ taraftaki çocuğun beyninin yeteri kadar gelişmemesi gelecekte hastalıkların da habercisi. Bu çocuğun hafıza sorunu yaşaması çok olası. Öte yandan bu çocuğun bağlanma sorunları ve sosyal olarak izole bir hayat sürmesi oldukça mümkün” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Perry, 1994).

Şekil 2. Sevgi / İlgi Ortamında Büyüyen Çocuk – İhmal ve Sevgi Ortamında Büyümeyen Çocuk Beyin Görüntüleme Sonuçları (Perry, 1994)

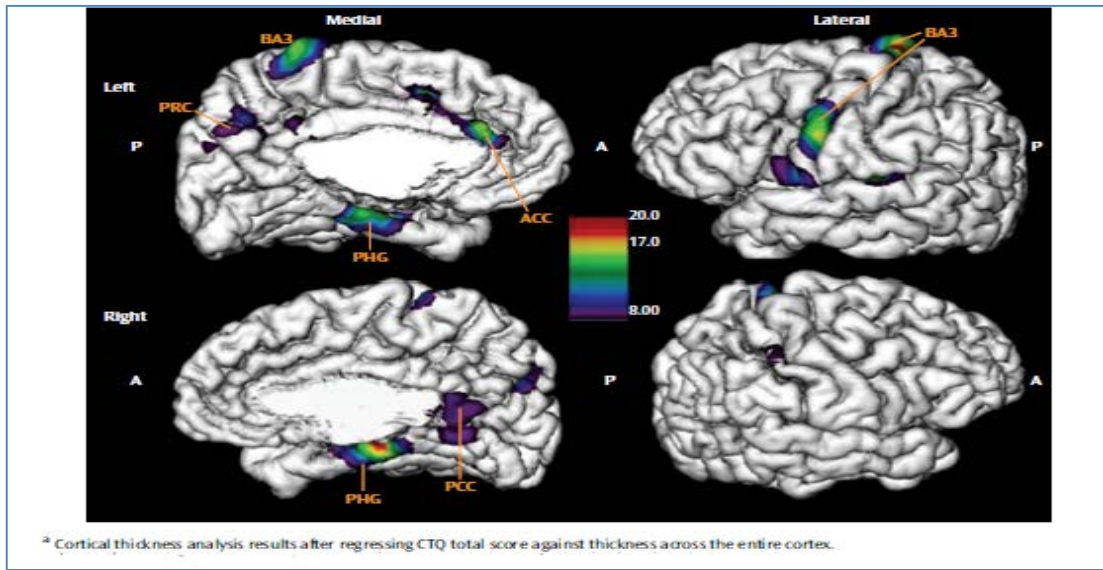
Bu alanda yapılmış benzer bir çalışma ise Prof. Dr. Katie A. McLaughlin (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Harvard Üniversitesi bünyesinde yapılan bu çalışmada, çocuklara verilen fiziksel cezaların çocukları nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Söz konusu araştırma, 10 -11 yaş grubunda 147 çocuk üzerinde gerçekleştirilmiş olup, çocukların beyin aktiviteleri incelenmiştir. İlgili çalışmada çocuklara korkmuş görünen ve duygu yansıtmayan yüz ifadelerinin bulunduğu fotoğraflar gösterilmiştir. Çocuklar ilgili fotoğrafları incelerken araştırmacılar da beyin aktivitelerini gözlemlemiştir. Bu deney deseninde araştırmacılar, evde şiddete maruz kalan (şaplak atılan) çocuklar ile maruz kalmayanlar arası farklılıkları ortaya koymuşlardır. Araştırma bulgularına göre, şaplak atılan çocuklarda, beynin tehditlere yanıt veren bölgesi olan prefrontal korteksteki sinirsel aktivitenin daha yoğun olduğu görülmüştür. Ayrıca şiddet mağduru çocukların prefrontal korteksinin, birçok bölgesinde duygu yansıtmayan fotoğraflara kıyasla korku dolu yüzlere daha fazla tepki olduğu görülmüştür. İlgili tepkiler şiddete hiç uğramamış çocuklara oranla anlamlı ve büyük oranda farklılıklar içermektedir (McLaughlin, 2014). Bununla beraber araştırmacıların üzerinde durduğu bir diğer ayrıntı ise, bu yoğun sinirsel aktivitenin istismara uğrayan çocuklarda kaydedilen aktiviteyle boyut açısından benzer olduğu yönündedir. Günümüzde en yaygın ve en etkin kitle iletişim araçlarından biri televizyondur (Büyükbaykal, 2014). Medya çağı dijital bir çağ olup, sanayi sonrası post modern bir çağdır (Karaboğa, 2017). Çocuklara uygulanan fiziksel ve duygusal şiddetin yanı sıra medyada yer alan şiddet unsurları ve şiddet içerikli video oyunları da çocukların beyin gelişiminde olumsuz etkilere sahiptir (İmamoğlu ve Şirin, 2011). Çocuklar yapılmış çizgi diziler ile de belirli saat aralıklarında şiddet unsurlarına maruz kalmaktadır (Ergeç ve Doğan, 2016). Şiddet içerikli uyarılara ilişkin bir diğer araştırma ise Dr. Mathews ve arkadaşları tarafından Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme (Functional Magnetic Resonance Imaging – (fMRI)) teknolojisi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma 44 çocuk üzerinde yapılmış olup, araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki çocukların şiddet içerikli medyaya maruz kalma süresinin beyin aktiviteleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada çocuklardan geleceğe ilişkin plan yapmaları istenmiştir. Uzun süreli olarak şiddete maruz kalan çocukların ilgili beyin bölgelerindeki aktivasyonun diğerlerine oranla, anlamlı olarak oldukça düşük olduğu görülmüştür ve bu çocuklara araştırma ekibi tarafından “Saldırgan Davranış Bozukluğu” (Aggressive Behavior Disorder) tanısı konulmuştur (Dolu vd., 2010).

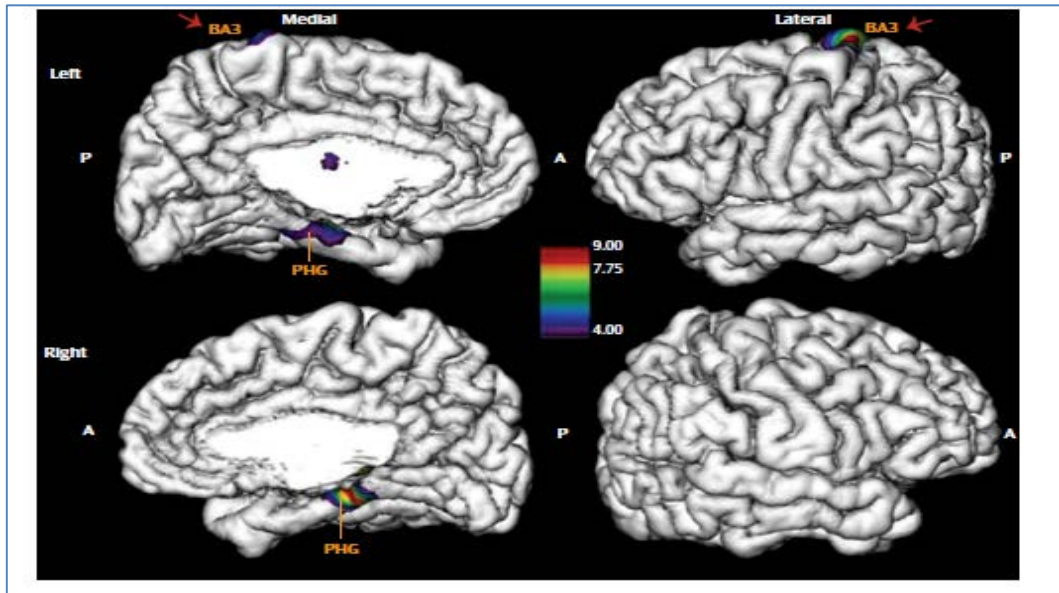
Şekil 3. Medyadaki Şiddet Uyarılarına Maruz Kalan Çocukların Beyin Görüntüleme Sonuçları (Dolu vd.,2010)

Yapılan birçok araştırma şiddet içerikli video oyunlarının çocuklarda saldırgan davranışların gelişimi üzerine olumsuz etkilere sahip olduğuna işaret etmektedir (Arvas, 2019). Ayrıca yapılan bazı araştırmalar çocukların yaş aralığının giderek daha aşağılara düştüğünü göstermektedir (Kıran, 2011). Bu açıdan bakıldığında günlük yaşam pratiklerinde medya önemli bir alanı işgal etmektedir (Aydemir, 2014). Bilişsel süreçlere bakıldığında, bu tarz video oyunlarının dikkat ve konsantrasyon sağlamada, mantık ve analitik düşünme yeteneğinde, öz kontrol duygusunda zayıflamalara neden olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Ayrıca bu tarz oyunlar aşırı derecede psikolojik ve duygusal uyarılmışlığa neden olmaktadır (Kıvrak vd.,2018). Ayrıca şiddetin saldırganlıkla bağlantılı bir davranış biçimi olduğunun altı çizilmektedir (Ayrancı vd.,2004). Güleç ve arkadaşları "Bir çocuk için gerçek yaşam tecrübeleri mevcut olmadığında, televizyon toplumun gerçek bir tasviri olarak algılanmakta, televizyondaki sosyal gerçeklik tasviri de çocuğun temel sosyal gerçekliği haline gelebilmektedir" şeklinde mevcut durumu ifade etmektedirler (Güleç vd., 2012). Yurt dışında yapılmış kimi çalışmalar çocukluk dönemi şiddet ve istismarı ile bazı bilişsel alanlardaki gerilemeleri bildirmektedir. 2011 yılında Cenevre Üniversitesinden Alain Malafosse ve ekibi, intihar etmiş 24 kişinin beyin yapılarını incelenmiştir. Katılımcılardan 12 kişinin çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldığı ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırma çocukluk istismarının DNA üzerindeki etkilerini incelemeye yöneliktir. Araştırma ilgili grupta NR3C1 genlerinde belirli bir düşüşü gözler önüne sermiştir. Bu gen belli ölçüde kırılma ve intihara yatkınlığı açıklayıcıdır. İlgili ekip yaptığı araştırma ile çocuk istismarının DNA üzerinde çeşitli izler bırakabileceğini göstermiştir. Yapılan değerlendirmeye göre "İstismar nedeniyle ortaya çıkan stres, glukokortikoid reseptör geni (NR3C1) seviyesinde genetik metilleme (epigenetik modifikasyon) adı verilen durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır" (Malafosse vd., 2011).

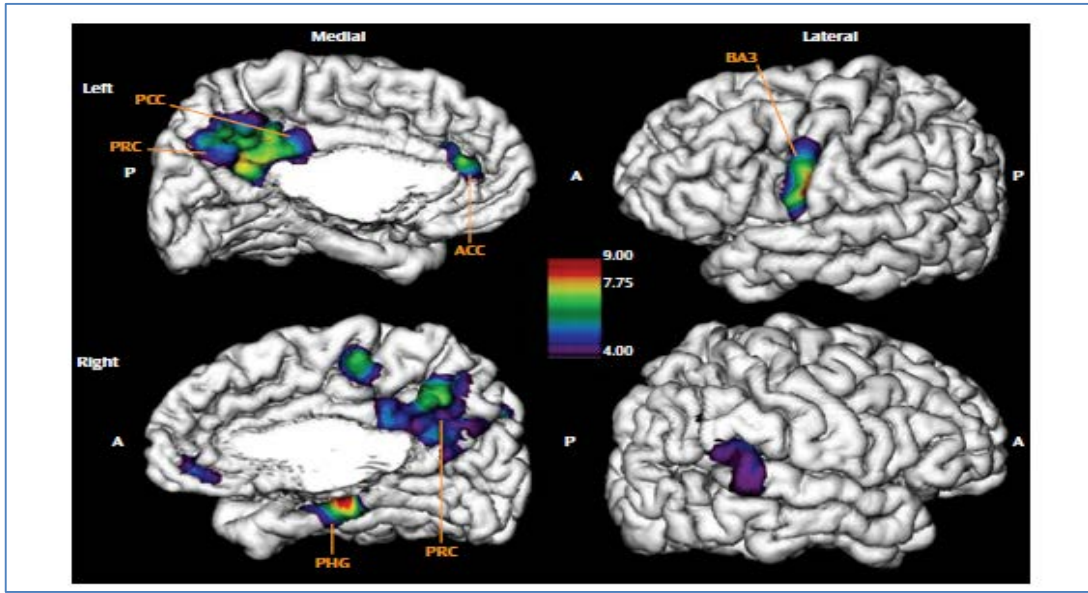
2013 yılında yapılan bir başka araştırma ise Berlin' de Christine Heim tarafından ortaya konmuştur. Bu araştırmada çocuk istismarı öyküsü olan 51 kadın incelenmiştir. İlgili çalışmada beyinde tüm duyguların işlenmesinden sorumlu serebral korteks kalınlıkları ölçülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre istismar öyküsü ile korteks kalınlaşması arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur (Heim, 2013).

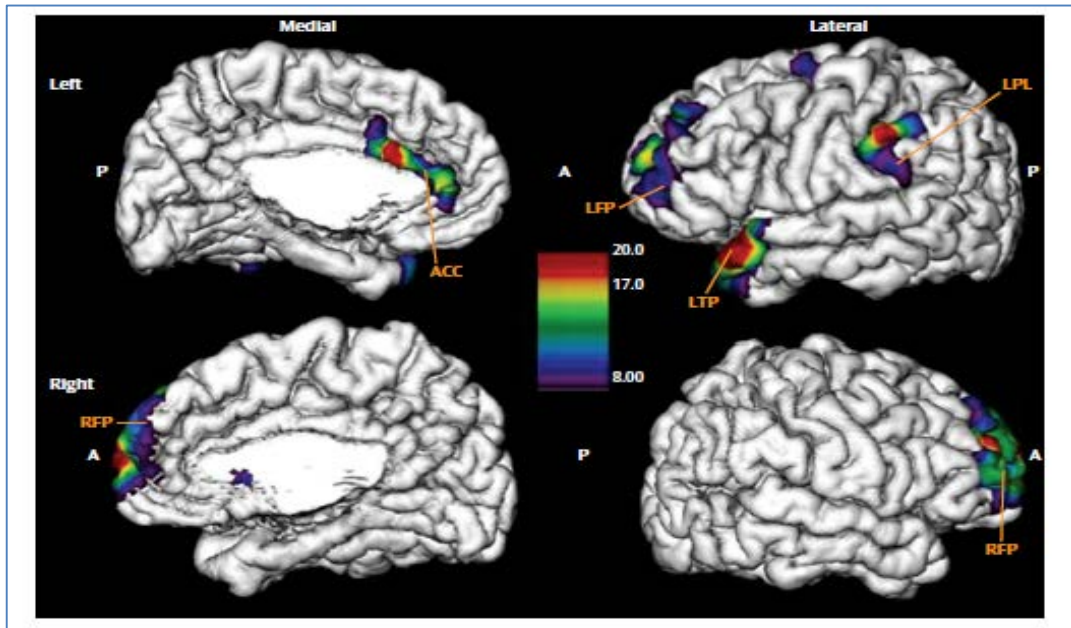
Şekil 4. İstismar Öyküsü İle Korteks Kalınlaşması Arasındaki İlişki (Heim, 2013).

Şekil 5. İstismar Öyküsü İle Korteks Kalınlaşması Arasındaki İlişki (Heim, 2013).

Şekil 6. İstismar Öyküsü İle Korteks Kalınlaşması Arasındaki İlişki (Heim, 2013).

Şekil 7. İstismar Öyküsü İle Korteks Kalınlaşması Arasındaki İlişki (Heim, 2013).

Dr. Martin Teicher ve arkadaşları tarafından yürütülmüş bir araştırmada, yaş aralığı 18 ile 25 olan 265 kişinin MR sonuçları incelenmiştir. Yapılan değerlendirme 123 kişinin fiziksel, duygusal ve cinsel istismar türlerinden birine maruz kaldığı ve bununda kortikal ağın yapısında anlamlı değişikliklere neden olduğu üzerinde durulmuştur. Araştırma bulguları genel olarak göstermektedir ki değişimler, sol anterior singulat (duygu düzeni ve dürtülerden sorumlu bölüm), sağ anterior insula (duyguların sübjektif algısı) ve sağ precuneus (ben merkezci düşünme) bölümlerinde gerçekleşmiştir. Üzerinde önemle durulan bir konu şudur ki, özellikle anterior insulanın aktivasyonunda görülen bu artış, kişinin sonuçlarını düşünmeden mantıksız ve kontrolsüz bir biçimde uyuşturucu madde kullanma isteğini artırmaktadır (Teicher vd., 2003).

Bunun yanı sıra uzmanlar çocukluk çağındaki şiddetin orta frontal girusu etkilediğini ortaya koymaktadır. Söz konusu bölgedeki bu etki ise, dikkat eksikliği, küçük hafıza kayıpları, düşünce - istek - inançlarda tutarsızlık, duygusal anlamda aşırı reaksiyon gösterme, bilişsel-algısal problemler, sakarlık ve vücut kontrolünde başarısızlıkla sonuçlanan motor koordinasyon becerilerinde azalmalara neden olabilmektedir. Ayrıca yine bu etkinin, sensör algılarında ufak bozulmalar gibi olumsuzlukların kaynağını olabileceğinin de altı çizilmektedir (Rivera, C. 2020.04.04, Çocukluk Dönemindeki Şiddet Beyni Etkiliyor).

Konuya dil gelişimi açısından bakıldığında çocukların “Dil gelişimi ile beyin matürasyonunun yakın ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu alandaki hız; fizyolojik özellikler, genetik özellikler, cinsiyet, algısal- bilişsel ve nörolojik gelişimin yanı sıra sosyal çevre ve etkileşim ile de ilişkili bulunmaktadır. Bunun yanı sıra aile – çocuk arasındaki iletişim ile sosyo - kültürel, sosyo - ekonomik yapı da ilişkilendirilmektedir” (Karacan, 2000). Çocukların dil edinimi ile gelişimsel bir devinim içinde olan beyin yapıları arasında önemli bir bağ vardır (Pınar ve Çetintaş, 2015). Beyin, bilişsel işlevler ve dil gelişimi arasında önemli bir fonksiyona sahiptir (Kozan ve Öksüz, 2010). Diğer önemli bir nokta ise; çocuklarda bellek kullanımınıdır. Çocukluğun erken yıllarında bellek gelişimleri desteklenen çocuklar; algı, dikkat ve kısa süreli bellek konularında önemli yetilere sahip olurlar (Özyürek, 2013). Algısal süreç birçok iç ve dış etmenden etkilenir. Şiddet nedeniyle hipokampüste meydana gelen hasarlar uzun ve kısa süreli bellek kullanımı açısından sorunlar yaratabilmektedir (Okanlı, 2013). Carrie A. Moylan ve arkadaşları tarafından (2010) 457 ergen üzerinde yapılan boylamsal bir araştırma göstermektedir ki, çocuklukta istismar ve aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda, ergenlik döneminde sonuçları içselleştirme ve dışsallaştırma riski oldukça yüksektir (Moylan vd.,2010). Aile içi şiddete tanıklık eden çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma, şiddete tanıklık etme halinin çocuklarda beyin gelişimi üzerine olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmanın bulgularına göre, aile içi şiddete tanıklık eden çocuklarda psikososyal uyum problemlerinin yanı sıra beyinde anatomik birtakım olumsuz farklılıklar da oluşmaktadır. Yapılan araştırmaya göre çocuklarda aile içi şiddet Travma Sonrası Stres Bozukluğu etkileri ile psikosyal olarak beyin bazı bölgelerinde biyolojik değişimlere neden olmaktadır. İlgili durum sebebiyle olumsuz etkilenen beyin bölgeleri; orta beyin, serebral korteks, limbik sistem, korpus kollazum, beyincik, hipotalamus, hipofiz ve adrenal eksen olarak sıralanmıştır (Tsavoussis vd., 2014). Son olarak 2020 yılında çocuk istismarı, ihmali ve şiddetine yönelik 8063 aile yapılan bir araştırmanın bulguları göstermektedir ki, çocuk istismarında; çocuğun yaşı ve ebeveynin stres faktörü, çocuk ihmali; çiftlerin sıkıntıları, genç anne yaşı, olumsuz çocukluk deneyimleri, sıkışık konutlar, göç faktörleri, çocuğa yönelik şiddete ise; yoksulluk, genç anne yaşı, olumsuz çocukluk deneyimleri, çocuğun yaşı, çiftlerin sıkıntıları, depresyon/ anksiyete, sert cezalar risk faktörleri olarak öne çıkmaktadır (Liel vd.,2020).

Tablo 1. Çocuklara Yönelik Şiddete İlişkin Araştırmalar ve İlişkili Bulgular

KAYNAK	MAKALE	BULGULAR
(Perry vd., 1994)	The Post – Traumatic Response in Children and Adolescents. Psychiatric Clinics of North America	<ul style="list-style-type: none"> Beynin yapısal alanlarında anlamlı anatomik faklar
(Teicher vd., 2003)	The Neurobiological Consequences of Early Stress and Childhood Maltreatment	<ul style="list-style-type: none"> Kortikal ağın yapısında anlamlı değişiklik Sol anterior singulat- duygu düzeni ve dürtülerden sorumlu bölümde anlamlı değişimler Sağ anterior insula (duyguların sübjektif algısı) ve sağ precuneus (ben merkezci düşünme) bölümlerinde değişimler Anterior insulanın aktivasyonunda görülen artışla

		<p>ilişkili olarak kişinin sonuçlarını düşünmeden mantıksız ve kontrolsüz bir biçimde uyuşturucu madde kullanım isteğinde artış</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Orta frontal gırustaki değişimlerle ilişkili olarak : <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dikkat eksikliği ✓ Hayatlarının bazı bölümlerine ilişkin küçük hafıza kayıpları ✓ Düşünce – istek- inançlarda tutarsızlık ✓ Duygusal anlamda aşırı reaksiyon gösterme ✓ Bilişsel ve algısal problemler ✓ Sakarlıkla veya vücut kontrolünde başarısızlıkla sonuçlanan motor koordinasyon becerileri ✓ Sensör algılarında ufak bozulmalar
(Ayrancı vd.,2004)	Televizyonda Çocukların En Çok Seyrettikleri Saatlerde Gösterilen Filmlerdeki Şiddet Düzeyi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Saldırganlık
(Dolu vd., 2010)	Şiddet İçerikli Video Oyunlarının Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri: Saldırganlık, Şiddet ve Suça Dair	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beyin bölgelerindeki aktivasyonda anlamlı düşüş ▪ “Saldırgan Davranış Bozukluğu” (Aggressive Behavior Disorder) tanısı
(Moylan vd.,2010)	The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Olaylara ilişkin sonuçları içselleştirme ve dışsallaştırma riski.
(Malafosse vd., 2011)	Increased Methylation of Glucocorticoid Receptor Gene (NR3C1) in Adults with a History of Childhood Maltreatment: a Link with the Severity and Type of Trauma	<ul style="list-style-type: none"> ▪ NR3C1 genlerinde belirli bir düşüşü
(Güleç vd., 2012)	Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Travmaya bağlı sorunlar ▪ Güvensizlik düşünceleri ▪ Öfke ▪ Sosyal geri çekilme ▪ Otorite ile ilgili hayal kırıklığı ▪ Kaçınma ▪ Tepkisellik ▪ Yıkıcı davranışlar ve bilişsel şemalar geliştirerek yetişkinlik yaşamına aktarım ▪ Çaresizlik ▪ Yetişkinlik yaşamında mağdur olma ▪ Şiddet ve örslenmeye maruz bırakılma

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Anksiyete bozuklukları ▪ Uyku bozuklukları ▪ Kabuslar ▪ Fobiler ▪ Bedensel yakınmalar ▪ Korku tepkileri ▪ Dikkat eksikliği ve hiperaktivite ikincil enürezis ▪ Amnezi ▪ Aşırı fantezi kurma ▪ Trans benzeri durumlar ▪ Uyurgezerlik ▪ Yüksek oranda depresyon ▪ Benlik algısında ciddi düşüş Dissosiyatif bozukluklar ▪ TSSB ▪ Somatizasyon ▪ Hipokondriazis ▪ Borderline kişilik bozukluğu Konversiyon bozukluğu ▪ Depresyon ▪ Anksiyete ▪ Panik bozukluk ▪ Suç işleme ▪ Şiddet davranışında artış ▪ Kendine zarar verme ▪ Özkıyım eğilimi ▪ Kendi çocuklarına şiddet eğilimi
(Heim, 2013)	Decreased Cortical Representation of Genital Somatosensory Field After Childhood Sexual Abuse	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Serebral korteks kalınlaşması
(İkinci, 2014)	Toplumun Kanayan Yarası: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Kavramı ve Yansımaları	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Şiddet uygulayıcısı olma ▪ Akran ve arkadaşlarla olumlu ilişkiler kurmakta zorlanma ▪ Saldırganlıkta artış ▪ Okulda sorunlar ▪ Evden kaçma düşüncesi ▪ Özgüven eksikliği ▪ Öfke ▪ Mizaç problemleri ▪ İsteksizlik ▪ Ümitsizlik ▪ Konsantrasyon güçlüğü ▪ Uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ▪ İntihar girişimi ▪ Yasa dışı davranış eğilimi
(McLaughlin , 2014)	Childhood Adversity and Neural Development: Deprivation and Threat as Distinct Dimensions of Early Experience	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prefrontal kortekste sinirsel aktivitede artış ve yoğunluk
(Tsavoussis vd., 2014).	Child-witnessed domestic violence and its adverse effects on brain development: a call for societal self-examination and awareness	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aile içi şiddete tanıklık eden çocuklarda olumsuz etkilenen beyin bölgeleri; orta beyin, serebral korteks, limbik sistem, korpus kollazum, beyincik, hipotalamus, hipofiz ve adrenal eksen olarak sıralanmıştır.

(Kıvrak vd.,2018)	Medyadaki Şiddet Unsurlarının Üniversite Gençlerinin Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dikkat ve konsantrasyonda düşüş ▪ Mantık ve analitik düşünme yeteneğinde düşüş ▪ Öz kontrol duygusunda zayıflama ▪ Aşırı derecede psikolojik ve duygusal uyarılmışlık
(Arvas, 2019)	Şiddet İçerikli Video Oyunlarının 10-15 Yaş Grubu Çocukların Saldırganlık Davranışı ve Şiddet Eğilimine Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Saldırgan davranışta artış
(Öztürk ve Derin, 2020)	Psikotravmatoloji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Travma ▪ TSSB ▪ Kimlik, bellek ve algı sorunları ve kopmalar ▪ İntihar girişimleri ▪ Kendine zarar verme davranışları ▪ Bilinç kesintileri ▪ Amneziler ▪ Odaklanma güçlükleri ▪ Reviktimizasyon (aynı travmatik yaşantıların tekrarlı deneyimlenmesi) ▪ Öfke patlamaları ▪ Dissosiyatif Bozukluklar ; anguaz (dissosiyatif doğal yoğun kaygı yaşantıları) ve dissosiyatif (double) depresyon ve ambivalans
(Seyrek ve Gencer, 2020)	Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Veri Madenciliği ile Analizi: Türkiye Uygulaması	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sık sık kâbus görme ▪ Sık sık yatak ıslatma ▪ Çekingenlik ▪ Saldırganlık ▪ Hırçınlaşarak ağlama
(Liel vd.,2020)	Risk factors for child abuse, neglect and exposure to intimate partner violence in early childhood	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Çocuk istismarında; çocuğun yaşı ve ebeveynin stres faktörü, çocuk ihmalinde; çiftlerin sıkıntıları, genç anne yaşı, olumsuz çocukluk deneyimleri, sıkışık konutlar, göç faktörleri, çocuğa yönelik şiddette ise; yoksulluk, genç anne yaşı, olumsuz çocukluk deneyimleri, çocuğun yaşı, çiftlerin sıkıntıları, depresyon/ anksiyete, sert cezalar risk faktörleri olarak öne çıkmaktadır.

Kadına Yönelik Şiddetin Döngüsel Yönü: Çocuklarda Bedensel ve Ruhsal Çıktıları

Kadına yönelik şiddete dair yapılan birçok çalışmada, şiddetin yalnızca kadın bedenindeki fiziksel ve psikolojik çıktılara değinilir. Fakat bununla beraber yapılan araştırmalar göstermektedir ki, kadınlara yöneltilmiş olan şiddetin olumsuz çıktıları, aslında döngüsel olarak çocuklar üzerinde de yıkıcı etkilere sahiptir. Bu etkilerden birincisi, şiddete maruz kalan kadınlar, uğradıkları şiddet sonucunda döngüsel olarak bakım verdikleri çocuklara şiddeti yöneltilmektedirler. Bu konuda yapılmış bir araştırmaya göre ‘‘Şiddete maruz kalmış kadınların % 91. 6’ sı çocuğuna fiziksel şiddeti en az bir defa uygulamaktadır ve çocuğuna şiddet uygulama sıklığı ile kadının sahip olduğu depresyon seviyesi arasında doğru orantılı olarak bir artış görülmektedir’’ (Page ve İnce, 2008). Diğeri ise kadına yönelik şiddete tanıklık eden çocukların yaşadıkları fiziksel ve psikolojik sorunlara ilişkindir. Yapılan bir araştırmaya göre ‘‘Kadınlara yöneltilmiş olan şiddetin çocuklardaki başlıca etkileri; uyku problemleri, fiziksel şikayetler, terk edilme korkusu, beslenme problemleri, yüksek düzeyde anksiyete, korku ve utanç, şiddete başvurma, çaresizlik, kendini suçlama olarak sıralanabilmektedir’’ (Seyrek ve Gencer, 2022). Ayrıca annesi şiddete uğrayan çocukların, diğeri çocuklara oranla’’ Sık sık yatak ıslatma, çekingenlik, kabus görme, saldırganlık ve

hırçınlaşarak ağlama gibi problemleri yaşama olasılıklarının, ortalama % 37 oranında daha yüksek olduğu” ifade edilmiştir (Seyrek ve Gencer, 2022). Tüm bu sonuçlarıyla bakıldığında görülmektedir ki, kadına yönelik şiddet, yıkıcı etkileri ile kadın bedeninde son bulmayıp, başka bir sıçrayışla bakım verilen çocuk üzerinde de yıkıcı etkileri ile devam etmektedir. Ayrıca şiddete tanıklık eden bu çocukların, diğer çocuklara oranla şiddet uygulama noktasındaki eğilimleri daha yüksektir. Söz konusu bulgular bu anlamda göstermektedir ki, kadın bedeninde başlayan şiddet toplumun birçok bireyine örtülü ve sistematik bir şekilde yayılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Şiddet ve şiddet içerikli uyanların çocukların beyin gelişiminde oynadığı role dair yaptığımız bu araştırma göstermektedir ki, şiddet ve şiddet içerikli mesajlar çocuk beyinde ve de dolayısıyla ilişkili bilişsel süreçlerde olumsuz etkilere sahiptir. Bu konuda yapılmış araştırmalar gerek eylemsel olarak şiddetin ve ihmalin, gerekse şiddet içerikli uyanların prefrontal korteks, hipokampus ve hipotalamus başta olmak üzere beyindeki bazı yapılara olumsuz etkisi ile bellek, dil gelişimi, karar verme ve düşünme mekanizmalarını olumsuz anlamda etkilediğini sergilemektedir. Bununla beraber şiddet mağduru, şiddete tanıklık etmiş veya şiddet içerikli mesajlara sistematik olarak maruz kalmış çocukların, yaşam süreleri boyunca ne gibi psikopatolojik problemlerle karşılaştığına ilişkin, ne kadarının suça ve saldırgan eylemlere yöneldiğine ilişkin boylamsal çalışmalara ve istatistiklere ihtiyaç var gibi gözükmektedir. Ayrıca çocuklara yönelik olarak yapılmış araştırmalarda, prefrontal korteks, hipokampus ve hipotalamus yapılarındaki bozulmalara ağırlık verilirken, beynin diğer bölgelerindeki uzun ve kısa vadeli sonuçlarına çok fazla değinilmemiştir.

Özetleyecek olursak, şiddet hem bireyler hem de toplumlar için son derece yıkıcı etkilere sahiptir, bu sebeple şiddet konusunda duyarlılık artırılmalıdır. Şiddet, bireylerin sahip olduğu rollerle, toplumsal konumlandırılışları ve üretim ilişkileri ile yakından ilgilidir. Toplumsal rollerin sağladığı koşullar çerçevesinde bedensel gereksinimlerin ötelenmesi (uyku, dinlenme saatleri, eğlence vb.) şiddet davranışlarımızın pekiştirilmesinde önemli derecede etkilidir. Bu noktada roller, sadece benlik algımızı değil bedensel ihtiyaçlarımızı karşılama noktasında da olumsuz koşulları besleyebilir ve bu durum şiddetin beslendiği bir kaynak olabilir. Bu sebeple sahip olduğumuz toplumsal rolleri gerçekleştirirken hepimiz belirli oranda şiddetin mağduru veya uygulayıcısı konumuna evrilebiliriz (Zimbardo, 2015). Toplumsal olarak farkındalığın ve duyarlılığın artırılması bu açıdan bakıldığında kritik bir öneme sahiptir. Şiddet sosyal, kültürel ve ekonomik bir bağlam içerisinde ele alınmasının yanı sıra bireysel, ailesel, yöresel ve kurumsal boyutların tamamı ile de ele alınması gereken bir olgudur (Hökelekli, 2007). Dahası, şiddetin yaygın olduğu toplumlarda sistem; kadın, erkek ve çocuk mağdurlar yaratır ve şiddet döngüsel bir mekanizmaya sahiptir. Tarafların tamamı dağıtılmış toplumsal rollerde belirli oranda kurbandır. Arzu üretimi baskılanan ve özgürleştirilmeyen bireyler tam olarak sahiplenebildikleri bir öz benlik geliştiremezler ve bu durum şiddet için bir kaynak oluşturabilir. Konuya biraz da bilişsel yaklaşım açısından baktığımızda benzer bir yaklaşımla Beck “Oturmuş bir düşünce sistemi, yaşama bakış açısı olmadıkça; birey bu bakış açısını sorgulamadığı sürece, bu durum bireyin öz benliğini yaşamasına engel olmaya devam edecektir. Bireyin yaşantıları sonucu ulaştığı bazı varsayımlar çok uç, değişime dirençli, katı ya da işlevsel olmayan özellikler taşıyabilmektedir. Bu davranışların bazıları günlük yaşamda, bireyin kendisine ya da çevresine karşı şiddete başvurması biçiminde gözlenebilmektedir” şeklinde açıklamalarda bulunur (Beck, 1976). Burada da bahsi geçtiği üzere şiddet, bireyin toplumsal ilişkiler içinde yapılandırabildiği öz benlik, toplumsal roller ve konumlandırılışları ve bu noktadaki büyük değişimi ile azaltılabilecek gibi gözükmektedir. Şiddetten en çok etkilenen toplumsal risk gruplarına baktığımızda; özellikle bireylerin gözünde daha güçsüz bir toplumsal role sahip kimliklerin risk altında olduğunu görürüz. Bu durum toplumsal rollerle

şiddet arasındaki bağlantısallığa bir anlamda işaret eder. Yapılan araştırmalara göre şiddet vakalarında en çok risk oluşturan gruplar “ 30 yaş altı çocuklu kadınlar, kız çocukları, adolesan kızlar ile HIV (pozitif) ile her yaştaki kadınlar, bütün çocuklar, yaşlılar, engelliler, evsizler, mülteciler, göçmenler, etnik azınlık gruplarıdır” (Subaşı ve Akın, 2020). Dolayısıyla toplumda sahip olduğumuz rolün, şiddeti yaratan ya da kurban olma durumumuzla yakın ilişkisi vardır. Dolayısıyla bazı çevreler tarafından özellikle altı çizilen “ şiddet vakaları sebebiyle cezaların artırılması talebi” şiddetin toplumsal yaygınlığını ortadan kaldırmak adına çok da beklenen etkiyi yaratacak gibi gözükmemektedir. Çünkü şiddet erkeklik ve kadınlık kavramları ile doğrudan ilişkili olmayıp, daha çok toplumsal rollerin yarattığı biyolojik, fiziksel, psikolojik ve sosyal süreçlerden beslenir.

Sonuç olarak, gerek biyolojik gerekse sosyolojik araştırmalar göstermektedir ki, şiddet mağduru bireyler şiddetin toplumsal döngüsüne büyük oranda hizmet ederler. Dolayısıyla daha iyi bir evrende yaşamak ve hayatta kalmak adına; çocukları şiddetin yıkıcı etkilerinden uzak tutmak, sevgi mesajlarını çoğaltmak, toplumsal roller ve şiddetin yıkıcı etkileri üzerine düşünmek, her birimizin toplumsal sorumluluğudur ve şiddet her şeye rağmen büyük oranda önlenebilir bir olgudur.

KAYNAKÇA

- Abay, E.ve Tuğlu, C. (2002). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Psikiyatri Dergisi*.3: 21- 26.
- Adler, A. (2016). *İnsan tabiatını tanıma*. Olympia Yayınları. s.132.
- Afşar, S.T .(2015) . Türkiye’de şiddetin kadın yüzü. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji Konferansları. No: 52 (2015-2) / 715-753*.
- Ağır, M.S. (2018).Şiddetin önlenmesinde değerler ve demokratik yaşam kalitesi arasındaki ilişki. Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Aral, N. ve Baran. G. (2011). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: YA-PA Yayın A.Ş.1: 60-62.
- Arvas, İ. (2019).Şiddet içerikli video oyunlarının 10-15 yaş grubu çocukların saldırganlık davranışı ve şiddet eğilimine etkisi. *Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Anabilim Dalı Suç Önleme ve Analizi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Atalar, M.H. (2019). Beyin gelişimi ve miyelinasyon. *Türk Radyoloji Seminerleri*.7, 294- 305.
- Aydemir, M.(2014).Medyada şiddetin dönüşümüne bilinçaltı etki yöntemleri ve “mutlu şiddet” ilişkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*,16: 166- 170.
- Ayrancı, Ü., Köşgeroğlu, N. ve Günay, Y. (2004). Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*.5: 133- 140.
- Basım, H.N., Tatar, İ. ve Şahin, N.H.(2006). İzlenim yönetiminde kendilik algısı, kontrol odağı, mesleki hedeflere ulaşma düzeyi ve stres: Bir kamu sektörü örneği. *Türk Psikoloji Dergisi*.21 (58): 1- 14.
- Beauvoir, S. (2015). *The second sex*. Vintage Yayıncılık.İstanbul.
- Beck, A. T. (1976). Cognitive therapy and the emotional disorders. *New York, NY: International Universities Press*.
- Bingöl, T.Y. ve Erkek, Z.Y (2020). Duygusal zeka ve şiddet. *Meyad Akademi Dergisi*. 2: 165-181.

- Büker, H., Dolu, O. ve Çakmak, C.(2014). Çocuk ve şiddet: Toplumsal şiddetin cenderesinde çocuklar. *İstanbul. Samer Bilimsel Yayınlar*. 3: 10- 11.
- Büyükbaykal, G. (2014).Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*: 37- 38.
- Çapan, B.E.ve Owen, F.K. (2017). Çocukların kendilik değerini geliştirmede kendilik değeri geliştirme programı ve sosyal ve duygusal eğitim programının etkililiği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*.62: 756- 769.
- Daugherty J.C.,& Roman J.V.,& Garcia M.P.,& Ruzzante N.H.(2020). Structural brain alterations in female survivors of intimate partner violence. *SAGE. Journal of Interpersonal Violence* 1- 34. *Article Reuse Guidelines*.
- Deleuze , G.,& Guattari, F. (2020) . *Anti – ödipus, kapitalizm ve şizofreni*. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Dervent , A., Ayta, S., Çokar, Ö.,Uludüz, D.(2015).Çocuk ve ergende nörolojik hastalıklara yaklaşım rehber kitabı (2015). *İstanbul*. 1, 1- 8.
- Dolu, O., Büker, H. ve Uludağ, Ş.(2010).Şiddet içerikli video oyunlarının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri: Saldırganlık, şiddet ve suça dair. *Adli Bilimler Dergisi*.9(4): 54- 75.
- Erdem, H.S. (2010). Dil, önerme ve gerçeklik I:Wittgenstein bağlamında bir değerlendirme. *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5, 19- 40.
- Eren, A.(2005).Korku kültürü, değerler kültürü ve şiddet. *Aile ve Toplum Dergisi*. 2 (9)
- Ergeç, N.E. ve Doğan, M.E.(2016). Medyada şiddet; Televizyon çizgi diziler üzerine bir inceleme. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25(1): 43 – 58.
- Ertuğrul, H., Kemaloğlu, C.A., Tekiner, H.(2021). Delillerin değerlendirilmesinde genetik ve nörobilim verilerinin Kullanılması.
- Gerrig, R.J.& Zimbardo P.G.(2012). *Psikoloji ve yaşam*. Nobel Akademik Yayıncılık. 19.Basım. s.306- 309.
- Güleç,H.,Topaloğlu,M., Ünsal, D., Altıntaş, M. (2012). Bir kısır döngü olarak şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*.4(1): 112- 137.
- Gürhan, N.(2015) İstismar/ Şiddet ve ihmal mağdurları. *Mary C.Townsend Akademisyen Tıp Kitapevi*. 697 – 698.
- Heim, C.M., Mayberg, H.S., Mletzko, T., Nemeroff C.B. & Pruessner, J.C. (2013). Decreased cortical representation of genital somatosensory field after childhood sexual abuse. *Am J Psychiatry* 170: 6.
- Hökelekli, H.(2007).Çocuk ve gençlerde şiddet olgusu ve önlenmesine yönelik öneriler. *Değerler Eğitimi Dergisi*.5 (14): 61-78
- İkinci S.S.(2014). Toplumun kanayan yarası: Kadına yönelik aile içi şiddet kavramı ve yansımaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 13: 2.
- İmamoğlu, A.ve Şirin, T.(2011). Televizyon ve İnternet’te şiddet içeren programların çocuğun ruh dünyasına etkileri. *Ekev Akademi Dergisi*.46: 37-43.
- Kahraman, M.S. ve Çokamay, G.(2016).Aile içi şiddet ve çocuklar üzerindeki etkileri: Temel kavramlar, güvenlik planı hazırlama ve alternatif tedavi model örnekleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*.8(4): 321-336.

- Karaboğ, M.T. (2017). Medya çağında çocuk ve çocuk kültürü: Şiddet ve tüketim kültürünün yansımaları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1- 17.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı Klinik Psikiyatri*.3:263-268.
- Karayel A.H.K. (2019). *Kadına yönelik şiddet*. İnsamer/İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. Araştırma, 93.
- Kıran, Ö.(2011). Şiddet içeren bilgisayar oyunlarının ortaöğretim gençliği üzerindeki etkileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun*.
- Kıvrak, Y.(2018).Medyadaki şiddet unsurlarının üniversite gençlerinin ruh sağlığı üzerine etkisi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*.5(2):64-71.
- Kozan, O.ve Öksüz, G.(2010).Beyin ve dil: araştırmaların 150 yılı. *Dil Dergisi*. 147.
- Liel, Christoph& Susanne,M. Ulrich &Simon Lorenz &Andreas Eickhorst & John Fluke & Sabine Walper (2020). Risk factors for child abuse, neglect and exposure to intimate partner violence in early childhood: Findings in a representative cross-sectional sample in Germany. *Child Abuse & Neglect*, 106, 104487.
- Lupien,S.J & McEwen,B.S. & Gunnar,M.R. & Heim,C .(2009). Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Macmillan Publishers Limited. All rights reserved*.10.
- Malafosse, A.& Perroud , N.& Giacobino, P.& Prada, P.& Olie, E.& Salzman , A.& Nicastro, R.& Guillaume, S.& Mouthon, d.& Stouder, C.& Dieben , K.& Huguelet, P.& Courtet, P. (2011). Increased methylation of glucocorticoid receptor gene (NR3C1) in adults with a history of childhood.maltreatment: a link with the severity and type. *Transl Psychiatry*, 1: 59.
- McLaughlin, K.A(2014). Childhood adversity and neural development: Deprivation and threat as distinct dimensions of early experience.*Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 47: 578- 591.
- Moylan, Carrie A., Todd I. Herrenkohl, Cindy Sousa, Emiko A. Tajima, Roy C. Herrenkohl, M. Jean Russo (2010). Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems. *J Fam Violence*. 2010 Jan; 25(1): 53–63.
- Okan, Z.A.(1990). Dil ve cinsiyet: Reklam dili çözümlemesi.
- Okanlı, A.(2013).Çocuk Psikolojisi ve ruh sağlığı. *Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. İstanbul*. 1: 1-13
- Önal G.Ş. ve Hisar K.M. (2018). Bir üniversitedeki öğrencilerde uykusuzluğun sıklığı ve depresyon semptomları ile ilişkili faktörler. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*.7 (1): 125 – 130.
- Özdemir, J.(2019).Otoriter kimlik yapısının flört şiddeti üzerine etkisi: *Çukurova Üniversitesi Adana Örneği .Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi , Mersin*.
- Özen, Y.(2014).Kendilik algısı ve kendilik algısına bağlı psikosomatik bozukluklara sosyal psikolojik bir bakış. *Akademik Bakış Dergisi*.40.

- Özenoğlu, A. ve Ünal, G. (2014). Açlık ve yoksulluğun çocuklarda saldırganlık ve şiddet davranışları ile ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 4(1), 162-179.
- Özerkmen, N. ve Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Cumhuriyet Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. (15). 23- 37.
- Öztürk, Ö., Öztürk Ö., Tapan B. (2016). Kadına yönelik şiddetin kadın ve toplum sağlığı üzerine etkileri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 3: 4.
- Öztürk , E. ve Derin, G. (2020). Psikotraumatooloji. *İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü , Sosyal Bilimler Anabilim Dalı , Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*. (6): 2. 181- 214.
- Özyürek, A.(2013).Altı yaşında bellek eğitimi verilen çocukların iki yıl sonraki bellek gelişimlerinin izlenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.3(1), 17- 26.
- Page, A.Z. ve İnce, M.(2008).Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Psikoloji Bölümü Türk Psikoloji Yazıları*.11. (22) , 81- 94.
- Perry, B.D. (1994). The Post - Traumatic response in children and adolescents. *Psychiatric Clinics of North America* .17(2): 311 – 326.
- Pınar, Y., Pınar, N.K., Çetintaş, B.(2015).Dil bilim, sinirbilim ve beyin araştırmaları bulguları ışığında çocuklarda ilk ve ikinci dil gelişimi ve iki dillilik. *İdil Dergisi*.18, 4-18.
- Sadedil, S.(2018). Nöropazarlama literatürüne etki eden nörobilim alanlarının ve kavramlarının nöropazarlama bakış açısı ile incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.1(2): 187-201.
- Sağlam, H.(2011).Bilgisayar oyunlarının ergen öğrencilerin sosyalleşme süreci ve şiddet eğilimleri üzerindeki etkileri. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sakarya*.
- Sağlam, H.(2019).Medyatik şiddetin eleştirisine sinemasal bir yaklaşım: Katil doğanlar. *Erciyes İletişim Dergisi*. 6(1): 307- 326
- Seyrek M.ve Gencer C.T. (2022). Kadına yönelik aile içi şiddetin veri madenciliği ile analizi: *Türkiye Uygulaması. Gazi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bilişim Teknolojileri Dergisi*. 15: 1.
- Solak, A.(2018).Şiddet ve sosyal zorlanmalar. *Ankara. Hegem Yayınları*.1: 7 - 8
- Soylu, O. ve Kaya, F.(2021). Sağlık eğitimi alan üniversiteli kadın öğrencilerde kişiler arası şiddetin sağlık üzerine etkisi. *Sted Araştırma Dergisi*. 30: 3.
- Spinoza (2014).Ethica. *Alfa Basım Yayın*. 11: 210:211
- Subaşı, N. ve Akın, A.(2020). Kadına yönelik şiddet nedenleri ve sonuçları. *Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi*.
- Şahin, N.H., Batıgün, A.D., Uzun, C.(2011).Anksiyete bozukluğu: Kişilerarası tarz, kendilik algısı ve öfke açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*.12:107-113.
- Şahin B.B. ve Dündar P. E. (2017). Kadına yönelik şiddet ve yaşam kalitesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* .18 (3): 203 – 210.

- Şenol D. ve Mazman, İ. (2014). Çocuğa uygulanan şiddet: Türkiye özelinde sosyolojik bir yaklaşım. *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (26): 11-17.
- Tatlıoğlu, K., (2013). Türkiye’ de aile içi kadına karşı şiddetin psiko- sosyal ve kültürel dinamiklerinin değerlendirilmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.1.(1), 129-149.*
- Teicher, M.H. & Andersen, S.L., Polcari, A. Anderson C. M. Navalta, C.P. & Kim, D.M. (2003). The neurobiological consequences of early stress and childhood maltreatment. *Department of Psychiatry, Harvard Medical. Neuroscience and Biobehavioral Reviews. 27: 33-44*
- Tsavoussis Areti & Stanislaw P. A.& Stawicki Nicoleta Stoicea & Thomas J. Papadimos (2014). Child-witnessed domestic violence and its adverse effects on brain development: a call for societal self-examination and awareness. *Perspective article Front. Public Health, Sec. Children and Health Volume 2.*
- Üngüren, Engin.(2015).Beynin nöroanatomik ve nörokimyasal yapısının kişilik ve davranış üzerine etkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi.1:193- 219*
- Ünsal, A. (2019). Kadınlara uygulanan şiddet türlerinin depresyona etkisi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.*
- Yalçın, Ö. ve Erdoğan, A.(2013).Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi.5(4):388- 419*
- Yılmaz T.ve Karakuş C. (2019).Klinik psikoloji bağlamında kadına yönelik aile içi şiddetin değerlendirilmesi: Kadın, çocuk ve meslek elemanlarının psikolojisi üzerine bir gözden geçirme çalışması. *Mediterranean Journal of Humanities.IX/ 2, 573 – 587.*
- Zhang F. F., Peng W., Sweeney J.A., Jia Z.Y., & Gong Q.Y. (2018). Brain structure alterations İn depression: psychoradiological evidence.*Wiley CNS Neuroscience & Therapeutics.*
- Zimbardo,P. (2015).Şeytan Etkisi. *İstanbul.Say Yayınları.1: 255-283.*
- Rivera, C. (2020, 4 Nisan). Çocukluk Dönemindeki Şiddet Beyni Etkiliyor. <https://aklinizikesfedin.com/cocukluk-donemindeki-siddet-beyni-etkiliyor/adresinden> edinilmiştir.
- Hosta, S. (23.06.2022). Çocuklara Yönelik Şiddet–UNICEF. <https://www.unicefturk.org/yazi/> adresinden edinilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Violence Against Children on Brain Structure and Cognitive Processes

Research Problem: This study aims to emphasize the negative outcomes of children's brain development and related cognitive processes in the face of violence and violent stimuli. In this context, studies based on violence and its destructive effects on relevant brain regions have been investigated.

Research Questions: Do violence and violent stimuli have negative effects on children's brain development, and if so, which regions and cognitive processes do they primarily affect, are among the main questions of this study. Are there any differences in brain development and cognitive processes between children who are victims of violence or have witnessed violence and children who are not victims of violence, and if so, what are the differences?

Literature Review: National and international publications, mainly through Google Academy, have been accessed in this field. In particular, studies with control groups (between children who were victims of violence and children who were not exposed to violence) conducted abroad could be accessed. In these studies, emphasis was placed on the comparative results obtained by brain imaging techniques between both groups. Emphasis is placed on images and printouts of these comparison results. In our research, we have witnessed that violence and violent-related studies, especially domestically, are mainly carried out in the context of social psychology. The number of studies examining the effects of violence from a neuroscientific perspective is very limited both at home and abroad. It seems that most of the studies on violence against children have been conducted in the context of social psychology. However, it is important to emphasize that longitudinal studies on violence and violent content and its outcomes are quite limited. It has been observed that longitudinal studies on what kind of tendencies or pathologies the destructive effects on the brains of children exposed to violence or violent stimuli will create in later life are limited in the literature.

Methodology: Methodologically, the study in question is a review article. It is based on comparative analyzes of studies targeting the issue of violence against children in the context of both neuroscience and social psychology, both at home and abroad. Reviews obtained from the literature review are listed chronologically. A particularly sound and sound research article is comprehensively included in its content. Particular emphasis is given to the comparative output of imaging techniques such as grouped controlled MRI. Surgical evaluations performed among children who have been exposed to severe violence and those who have not been exposed to violence are presented as an expanded method in this regard. Apart from this, domestic and international studies addressing the issue of reproductive violence in the field of social psychology and the research interest in these studies are also presented chronologically throughout our study.

Results and Conclusions: According to the results of our research, both violence and violent stimuli have negative consequences on children's brain development. These negative outcomes come to the fore in processes such as decision-making mechanisms, attention and perception, especially in children. Negative damage to the brain from violence and violent stimuli is closely related to stress effects, the HPA system and rising cortisol. Brain regions

negatively affected by the relevant condition; They are listed as midbrain, cerebral cortex, limbic system, corpus collasum, cerebellum, hypothalamus, pituitary and adrenal axis. Due to these negative outcomes, it is very important to protect children whose brain development has not yet been completed from violence and violent stimuli. This research we conducted on the role that violence and violent stimuli play in children's brain development shows that violence and violent messages have negative effects on the child's brain and therefore on the related cognitive processes. Research on this subject shows that both violence and neglect, as well as violent stimuli, have a negative impact on some structures in the brain, especially the prefrontal cortex, hippocampus and hypothalamus, and negatively affect memory, language development, decision-making and thinking mechanisms. However, there seems to be a need for longitudinal studies and statistics on what kind of psychopathological problems children who are victims of violence, who have witnessed violence, or who have been systematically exposed to violent messages encounter throughout their lives, and how many of them turn to crime and aggressive actions. In addition, in studies conducted on children, emphasis is placed on deteriorations in the prefrontal cortex, hippocampus and hypothalamus structures, while the long- and short-term consequences in other parts of the brain are not discussed much.